

ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

ΠΑΝΟΣ ΚΑΦΦΕΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΣ MSc

ΑΘΗΝΑ
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2014

Περιεχόμενα

	σελ.
Πρόλογος	3
Σύνοψη	8
Μέρος Α΄	
1. Απελευθέρωση της αγοράς φυσικού αερίου (φ.α.) και τέλειος ανταγωνισμός	14
2. Ολιγοπωλιακή η διάρθρωση της αγοράς φ.α. μετά την απελευθέρωση;	17
3. Εμπειρικά παραδείγματα αγορών με ολιγοπωλιακή διάρθρωση και δημιουργία Καρτέλ	20
• Οpec	
• Καρτέλ των εταιρειών γάλακτος στην Ελλάδα	
• Καρτέλ και στα δομικά υλικά;	
• Καρτέλ στις πτηνοτροφικές μονάδες	
4. Ποιά θα πρέπει να είναι η μορφή της αγοράς του φ.α.;	25
5. Το παράδειγμα της ΔΕΗ ως Δημόσιο φυσικό Μονοπώλιο	27
6. Η Διεθνής εμπειρία από την ιδιωτικοποίηση της Ηλεκτρικής Ενέργειας	32
7. Το φυσικό αέριο (α.ε.) στην Ελλάδα	34
8. Απελευθέρωση της αγοράς φ.α. στην Ελλάδα	38
9. Επιπτώσεις από την απελευθέρωση της αγοράς φ.α.	39
10. Επιπτώσεις στους εργαζομένους στις εταιρείες φ.α.	46
Μέρος Β΄	
A) Η απελευθέρωση της αγοράς φ.α. στην Μεγάλη Βρετανία	48
B) Τιμές φυσικού αερίου στις χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.)	52
1. Έτη απελευθέρωσης της αγοράς φ.α. σε χώρες της Ε.Ε.	52
2. Έμποροι χονδρικής – εισαγωγές φ.α. στις χώρες της Ε.Ε.	53
3. Έμποροι λιανικής φ.α. στις χώρες της Ε.Ε.	58
4. Τιμές φ.α. αερίου στις χώρες της Ε.Ε. για τους οικιακούς καταναλωτές. Περίοδος 2002 – 2007	61
5. Τιμές φ.α. στις χώρες της Ε.Ε. για τους βιομηχανικούς καταναλωτές. Περίοδος 2009 – 2014	68
6. Τιμές φ.α. αερίου στις χώρες της Ε.Ε. για τους οικιακούς καταναλωτές. Περίοδος 2009 – 2014	73
7. Τι αναφέρει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τις τιμές και το κόστος ενέργειας στην Ευρώπη	82

Μέρος Γ'

1. Συμπεράσματα	86
• Γιατί η Ε.Ε. επιμένει για την απελευθέρωση των αγορών;	86
• Οι επιπτώσεις της απελευθέρωσης της αγοράς φ.α. για τον καταναλωτή και για την διείσδυση του φ.α.	91
• Επιπτώσεις στους εργαζομένους	92
• Επιπτώσεις στα κέρδη των επιχειρήσεων	93
2. Προτάσεις	93
3. Ενδεχόμενα αντεπιχειρήματα κατά των προτάσεων. Στήριξη των προτάσεων με περαιτέρω επιχειρήματα.	97
Βιβλιογραφία	101

Πρόλογος

Η παρούσα εργασία προέκυψε από την ανάγκη να αποδειχτεί ότι η πλήρης απελευθέρωση της αγοράς φυσικού αερίου (φ.α), δηλ. η απελευθέρωση και της αγοράς λιανικής (φ.α.) στην χώρα μας, που προωθείται από την Ελληνική Κυβέρνηση μαζί με την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Τρόϊκα με σκοπό την ανάπτυξη του τέλειου ή ελεύθερου ανταγωνισμού, θα έχει τα ακριβώς αντίθετα αποτελέσματα από αυτά που οι θεσμοί αυτοί ευαγγελίζονται. Δηλαδή, εκείνο που προάγεται είναι ότι από την ανάπτυξη του (τέλειου) ανταγωνισμού θα επέλθει πτώση των τιμών του φυσικού αερίου υπέρ του καταναλωτή. Επακόλουθο της πτώσης αυτής θα είναι ενίσχυση της διεύθυνσής του φ.α. ως καύσιμο στην χώρα μας με θετικές επιπτώσεις για την ανάπτυξη.

Για να αποδειχθεί όμως ότι η απελευθέρωση της αγοράς, δεν πρόκειται να έχει ως επακόλουθο την πτώση της τιμής του φ.α., εκείνο που πρέπει να αποδειχθεί, είναι ότι ο τέλειος ανταγωνισμός δεν μπορεί να εφαρμοσθεί στην εν λόγω αγορά, καθώς δεν μπορούν υλοποιηθούν οι απαραίτητες για την λειτουργία του αρχές – προϋποθέσεις του εν λόγω οικονομικού υποδείγματος, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί μια άλλου είδους διάρθρωση της αγοράς, η οποία δεν θα είναι εις όφελος του καταναλωτή.

Αυτό ακριβώς πραγματεύονται τα δύο πρώτα κεφάλαια, του πρώτου μέρους της εργασίας αυτής, με τον πιο απλό, αλλά ταυτόχρονα συνθετικό τρόπο σε σχέση με την αγορά του φ.α, αποφεύγοντας τα διαγράμματα και τις μαθηματικές εξισώσεις των μικροοικονομιών υποδειγμάτων του τέλειου ανταγωνισμού, του ολιγοπωλιακού κλπ., καθώς ο σκοπός δεν είναι η μια ακόμη συγγραφή ενός πανεπιστημιακού εγχειριδίου, αλλά η κατανόηση της πραγματικότητας και της ηθελημένης διαστρέβλωσης που επιχειρείται με επιστημονικοφανή και όχι επιστημονικό τρόπο. Γι' αυτό άλλωστε, τις περισσότερες φορές, αφήνεται να υπονοηθεί ότι θα αναπτυχθεί ο τέλειος ή ελεύθερος ανταγωνισμός, σε πολλές ή καλύτερα σε όλες των περιπτώσεων των διαφόρων αγορών επιχειρούνται αυτές οι απελευθερώσεις, χωρίς να αναφέρονται οι λέξεις «τέλειος» (που είναι και η ορθότερη) ή ελεύθερος, καθώς ακόμη και ένας πρωτοετής φοιτητής των οικονομικών, είναι σε θέση να γνωρίζει για το εάν η όποια απελευθέρωση θα οδηγήσει σε τέλειο ανταγωνισμό ή όχι, απλά και μόνον από το εάν οι απαραίτητες για την λειτουργία του προϋποθέσεις, έχουν εφαρμογή ή όχι στην αγορά για την οποία επιχειρείται η δημιουργία του¹.

¹ Παρατηρείστε για παράδειγμα ότι η Ανεξάρτητη Διοικητική Αρχή με την ονομασία «Αρχή του Ανταγωνισμού» δεν έχει τη λέξη «τέλειου» ή «έστω ελεύθερου ανταγωνισμού». Παρόλα αυτά, υπονοείται ο τέλειος ανταγωνισμός και αν διαβάσει κανείς τους γενικούς στόχους και τα σκοπούμενα αποτελέσματα (βλ. <http://www.epant.gr/content.php?Lang=gr&id=16>) της «Αρχής», θα δει ακριβώς αυτά τα θετικά αποτελέσματα που το μικροοικονομικό υπόδειγμα του τέλειου ανταγωνισμού εγγυάται. Όμως αν ο τέλειος ανταγωνισμός έβρισκε εφαρμογή ως «φυσικός νόμος» που διέπει τις αγορές και την οικονομία γενικότερα, τότε και με βάση το ίδιο το υπόδειγμα, η ανεξάρτητη αρχή όχι μόνο στην χώρα μας, αλλά παντού στον κόσμο όπου υπάρχουν αντίστοιχες τέτοιες αρχές, δεν θα είχε λόγο ύπαρξης. Άλλωστε, δεν μας δίνεται τελικά μια πειστική απάντηση γιατί όταν η εφαρμογή του (τέλειου) ανταγωνισμού συμβαίνει, δεν συμβαίνει τελικά και μείωση των τιμών, (πέραν από κάποιες πρόσκαιρες βραχυχρόνιες μειώσεις που κάποιες φορές συμβαίνουν). Μήπως διότι τελικά

Στο τρίτο κεφάλαιο δίνονται μερικά σημαντικά παραδείγματα για το πώς λειτουργούν τελικά αγορές, που διέπονται από τις ίδιες «αρχές» από τις οποίες (θα) διέπεται και η απελευθερωμένη αγορά του φ.α. στην χώρα μας, όπως είναι το παράδειγμα του OPEC από τον διεθνή χώρο, αλλά και κάποια πολύ χρήσιμα παραδείγματα από τα πρόσφατα στην χώρα μας, για την ενίσχυση των επιχειρημάτων του προηγούμενου κεφαλαίου. Στο τέταρτο κεφάλαιο μέσα από μια σύντομη ιστορική αναδρομή, σε συνδυασμό με τις βασικές επιστημονικές οικονομικές – μαθηματικές έννοιες όπως αυτές των οικονομιών/αποδόσεων κλίμακας, αναδεικνύεται ποιά (θα) πρέπει να είναι η μορφή/διάθρωση της αγοράς του φ.α. και για τον λόγο αυτό στο πέμπτο κεφάλαιο, σκοπίμως γίνεται εκτεταμένη σε σχέση με το μέγεθος της εργασίας, αναφορά στο παράδειγμα της Δημόσιας Επιχείρησης Ηλεκτρισμού, ενώ στο έκτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην διεθνή εμπειρία από την ιδιωτικοποίηση της ηλεκτρικής ενέργειας.

Στην συνέχεια στο έβδομο κεφάλαιο γίνεται σύντομη ιστορική αναφορά για την διείσδυση του φ.α. στην χώρα μας και στα κεφάλαια 8 -10 αναπτύσσεται το γενικότερο κλίμα, οι «συγκεκριμένοι» λόγοι και τα βήματα της απελευθέρωσης της αγοράς του φ.α. , -κεφ. 8- και οι πραγματικές επιπτώσεις που θα υπάρξουν τελικά από αυτήν την απελευθέρωση στα κεφ. 9 και 10.

Στο δεύτερο μέρος εκείνο που επιχειρείται, είναι η επιβεβαίωση ή όχι των όσων έχουν ειπωθεί στο πρώτο μέρος της εργασίας, δηλ. των βασικών αποτελεσμάτων που θεωρείται ότι θα προκύψουν από την απελευθέρωση της αγοράς του φ.α. και δεν είναι άλλα από τον αριθμό των επιχειρήσεων που θα δραστηριοποιηθούν και την εξέλιξη της τιμής του φ.α. Εάν ο αριθμός των επιχειρήσεων δεν είναι μεγάλος, (και οι επιχειρήσεις δεν είναι πολύ μικρές) όπως απαιτεί το υπόδειγμα του τέλει ανταγωνισμού, τότε θα υπάρχει από την πλευρά των επιχειρήσεων η δυνατότητα επηρεασμού της τιμής και κατ' επέκταση της ποσότητας του φ.α. που θα διαθέτουν στην αγορά, με αποτέλεσμα το όλο «οικοδόμημα» της αγοράς που θα δημιουργηθεί να μην λειτουργεί τελικά προς όφελος του καταναλωτή.

Για τον σκοπό αυτό το δεύτερο μέρος χωρίζεται σε δυο υποενότητες Στην πρώτη ενότητα, γίνεται μια εκτεταμένη αναφορά στην Μεγάλη Βρετανία, η οποία αποτελεί και την χώρα αναφοράς, καθώς μαζί με την Γερμανία, ήταν η μία από τις δύο πρώτες χώρες στις οποίες εφαρμόστηκε η απελευθέρωση της αγοράς του φυσικού αερίου.

Στην συνέχεια ακολουθούν επτά κεφάλαια (από 1 – 7) κάτω από τον γενικό τίτλο «Τιμές Φυσικού Αερίου στην Ε.Ε.» που αποτελεί την δεύτερη υποενότητα, όπου με την σειρά αναφέρονται τα έτη απελευθέρωσης της αγοράς για την κάθε χώρα που υπήρχαν στοιχεία, ο αριθμός των εμπόρων χονδρικής και λιανικής και οι τιμές για τους καταναλωτές για δυο

δεν είναι «τέλειος»; Για μια γενικότερη θεώρηση του ανταγωνισμού βλ. Χα-Τζουν Τσανγκ, 23 αλήθειες που δεν μας λένε για τον καπιταλισμό, Καστανιώτη, Αθήνα 2011, Αλήθεια 1^η Δεν υφίσταται ελεύθερη αγορά. Σελ 33

χρονικές περιόδους. Τα στοιχεία που χρησιμοποιούνται είναι παλαιότερων μελετών που ως πηγές τους αναφέρουν την Eurostat, αλλά και πρωτογενή στοιχεία της Eurostat.

Η προσπάθεια αυτής της απόδειξης, του μικρού αριθμού των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται και της εξέλιξης των τιμών που είναι ανοδική, δεν γίνεται για παράδειγμα μέσα από μια οικονομετρική μελέτη, (δεν συντρέχει άλλωστε και κάποιος ιδιαίτερος τέτοιος λόγος), αλλά με την χρησιμοποίηση απλών απόλυτων αριθμών (για την περίπτωση του αριθμού των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται) και των πιο απλών στατιστικών εργαλείων της περιγραφικής στατιστικής, όπως των ποσοστών, (για την περίπτωση των τιμών) ώστε να αποδειχθεί τι έχει συμβεί σε άλλες χώρες της Ε.Ε. στις οποίες η απελευθέρωση της αγοράς έχει συντελεστεί και μάλιστα επί πολλά έτη για αρκετές από αυτές. Διότι είναι πολύ λογικό να αναμένονται και για την χώρα μας τα ίδια αποτελέσματα μετά από την απελευθέρωση της αγοράς του φ.α. καθώς θα δοθεί η δυνατότητα σύμφωνα με τους αρχιτέκτονες της απελευθέρωσης, στο «αόρατο χέρι» της αγοράς να λειτουργήσει, όπως και στις αγορές των άλλων χωρών με τον ίδιο «φυσικό» τρόπο που λειτουργεί και ο νόμος της βαρύτητας σε όλα τα μήκη και τα πλάτη του πλανήτη.

Θα πρέπει, στο σημείο αυτό, να δοθούν δυο διευκρινίσεις. Η πρώτη έχει να κάνει με το γεγονός ότι δεν έγινε δυνατόν μέσα στα ασφυκτικά χρονικά πλαίσια στα οποία έπρεπε να γραφεί η παρούσα εργασία, να βρεθούν στατιστικά στοιχεία από την Eurostat για την πορεία των τιμών του φ.α. στην χώρα μας. Θεωρήθηκε σκόπιμο να μην γίνει κάποιας άλλης μορφής έρευνα για την απόκτηση αυτών των στοιχείων για τις τιμές στην Ελλάδα από άλλες πηγές, καθώς υπήρχε ο κίνδυνος της διαφορετικής απεικόνισης και επεξεργασίας των στοιχείων από άλλη πηγή διαφορετική της Eurostat. Άλλωστε το γεγονός ότι δεν υπήρχαν στοιχεία για τις περιόδους που ελέγχθηκαν για την Ελλάδα από την Eurostat, σημαίνει ότι για κάποιον λόγο η συλλογή αυτών των στοιχείων ήταν αδύνατη ή μπορεί να έχει να κάνει με πολλές παραμέτρους που ξεφεύγουν από τις δυνατότητες και τους σκοπούς της παρούσας εργασίας.

Η δεύτερη διευκρίνιση έχει να κάνει με την σύγκριση των τιμών για διάφορες χώρες σε σχέση με την προηγούμενη κατάσταση πριν από την απελευθέρωση των αγορών τους. Όμως μπορούμε να αντιπαρέλθουμε της συγκρίσεως αυτής, καθώς οι μεγάλες αυξήσεις των τιμών που βρέθηκαν για χώρες όπως η Μεγάλη Βρετανία που αποτελεί και την χώρα αναφοράς και για τις δύο περιόδους που εξετάστηκαν, σημαίνουν ότι ο ανταγωνισμός δεν λειτούργησε σε καμία περίπτωση πτωτικά ως προς τις τιμές και άρα εις όφελος του καταναλωτή και συνεπώς δεν υπήρχε ουσιαστικός λόγος για μια τέτοια σύγκριση. Άλλωστε για την Μεγάλη Βρετανία, προηγούμενη μελέτη, της οποίας αποσπάσματα παρουσιάζονται αυτούσια στην παρούσα, αναφέρουν κατακόρυφες αυξήσεις των τιμών του φ.α. για τους καταναλωτές για την περίοδο μετά το 2002, δηλ μετά από την απελευθέρωση της αγοράς που συντελέστηκε το 1998.

Παρόλα αυτά δεν αποκλείεται στον μέλλον η παρούσα εργασία να συμπληρωθεί με επιπλέον στοιχεία που μπορεί να θεωρηθούν χρήσιμα ή απαραίτητα.

Το δεύτερο μέρος, σκοπίμως κλείνει με το κεφ. 8 στο οποίο αναφέρονται αποσπάσματα από την ίδια την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία προσπαθεί να δικαιολογήσει την αυξητική τάση των τιμών της ενέργειας και ειδικότερα της ηλεκτρικής και του φ.α. στις χώρες μέλη της Ε.Ε. με τρόπο ο οποίος στερείται κάθε επιστημονικής οικονομικής αιτιολογίας.

Στο τρίτο μέρος αναπτύσσονται τα συμπεράσματα της μελέτης και δίνεται η απάντηση που εύλογα γεννάται στο ερώτημα, γιατί η Ε.Ε. επιμένει στην απελευθέρωση των αγορών της ενέργειας και του φ.α., από την στιγμή που τα ίδια τα στατιστικά στοιχεία της Eurostat που χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα μελέτη, δείχνουν ακριβώς τα αντίθετα αποτελέσματα από αυτά που υπόσχονται με την απελευθέρωση των αγορών. Επίσης, από την στιγμή που από τα προηγούμενα έγινε φανερό ότι η απελευθέρωση των αγορών οδήγησε σε αύξηση των τιμών, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να αναφερθούν συνοπτικά στα συμπεράσματα πια, οι επιπτώσεις που θα υπάρξουν για τους καταναλωτές αλλά και για τους εργαζόμενους στις εταιρείες που θα δραστηριοποιούνται στην αγορά του φ.α., όπως αναφέρθηκαν στο τέλος του πρώτου μέρους τονίζοντας τα πιο ουσιαστικά σημεία και γίνεται επίσης μνεία για τα κέρδη των επιχειρήσεων.

Το τρίτο μέρος τελειώνει με τις προτάσεις που κάθε εργασία -μελέτη θα πρέπει να έχει και που είναι απαραίτητες τόσο για την διείσδυση του φ.α. στην χώρα μας αλλά και για την ενέργεια γενικότερα, που αποτελεί αναγκαία συνθήκη για την διαδικασία της ανάπτυξης. Στο κείμενο της παρούσας εργασίας χρησιμοποιείται ως επί το πλείστον το πρώτο πρόσωπο στον πληθυντικό, καθώς με αυτόν τον τρόπο ο γράφων θεωρεί ότι υπάρχει μεγαλύτερη αμεσότητα ανάμεσα στον ίδιο, το κείμενο και τον αναγνώστη, και επιτυγχάνεται μια «γλαφυρότητα», με την οποία γίνονται ποιο εύκολα κατανοητές βασικές έννοιες όπως των αποδόσεων και οικονομικών κλίμακας.

Η παρούσα εργασία δεν διεισδύει στις λεπτομέρειες του επικείμενου νομοσχεδίου για την απελευθέρωση της αγοράς, όχι μόνον γιατί δεν υπήρχαν κατά την περίοδο της συγγραφής της, αλλά και γιατί αυτές δεν αποτελούν το μείζον ζήτημα. Παραμένει στο αμέσως «ανώτερο» (επιστημονικό) επίπεδο που δεν είναι άλλο από τα δυσμενή αποτελέσματα που θα προκύψουν από ακόμη μεγαλύτερη πολυδιάσπαση των εταιρειών που δραστηριοποιούνται στον χώρο του φυσικού αερίου, ανεξαρτήτως του βαθμού της νομικής εξάρτησης (θυγατρικές, ποσοστά συμμετοχής της μιας στην άλλη κλπ) ή της πλήρους ανεξαρτητοποίησης που θα έχουν μεταξύ τους.

Κλείνοντας αυτόν τον πρόλογο, αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω εκείνους του συναδέλφους από την ΔΕΠΑ και την ΕΠΑ Αττικής, που βοήθησαν στην βιβλιογραφική

έρευνα, στην έρευνα των πρωτογενών στοιχείων και στην συμπαράστασή τους για την συγγραφή της παρούσας εργασίας, η οποία έπρεπε να πραγματοποιηθεί σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα καθώς, η κατάθεση του νομοσχεδίου για την απελευθέρωση της αγοράς του φ.α. ήταν άμεση και η εργασία έπρεπε να είναι διαθέσιμη τόσο στην Πανελλήνια Ομοσπονδία Ενέργειας για την στήριξη των επιχειρημάτων της κατά της απελευθέρωσης όσο και σε οποιονδήποτε άλλο φορέα, πολιτικό, οικονομικό, συνδικαλιστικό κλπ, για τον ίδιο σκοπό.

Σύνοψη

Η επερχόμενη απελευθέρωση της αγοράς φυσικού αερίου (φ.α.) με το αυστηρό χρονοδιάγραμμα «road map» στην αγγλική γλώσσα είναι προ των πυλών, όπως και η οριστικοποίηση της πώλησης του ΔΕΣΦΑ στην Αζέρικη κρατική Socar. Επίσης το 65% των μετοχών της ΔΕΠΑ Α.Ε. παραμένουν στο ΤΑΙΠΕΔ έτοιμες προς πώληση.

Όλα αυτά συμβαίνουν κατ' εφαρμογή των επιταγών της Τρόικας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.) σε αгаστή συνεργασία με τις Ελληνικές Κυβερνήσεις, για χάριν της δημιουργίας της λειτουργίας των αγορών υπό τον τέλειο ανταγωνισμό γενικά και εν προκειμένω της αγοράς του φ.α. Το υπόδειγμα εγγυάται ότι με την ανάπτυξη του τέλειου ανταγωνισμού θα υπάρξει πτώση των τιμών προς όφελος του τελικού καταναλωτή, θα εξασφαλιστεί η μέγιστη διαθέσιμη ποσότητα και θα υπάρξει άριστη κατανομή των παραγωγικών πόρων.

Το υπόδειγμα του τέλειου ανταγωνισμού για να λειτουργήσει, στηρίζεται σε μια σειρά από παραδοχές – υποθέσεις. Εάν μια από αυτές δεν ισχύει τότε η εφαρμογή του είναι αδύνατη. Η βασική υπόθεση, σύμφωνα με την οποία στην αγορά κάθε προϊόντος θα πρέπει να δραστηριοποιούνται πολλές μικρές επιχειρήσεις και πολλοί μικροί καταναλωτές, οι οποίοι είναι δέκτες της τιμής που διαμορφώνεται από την αγορά και οι ενέργειες τους δεν μπορούν να την επηρεάσουν, δεν ισχύει από την πλευρά των επιχειρήσεων στην περίπτωση μια απελευθερωμένης αγοράς φ.α.

Όπως αποδεικνύεται από τα στατιστικά στοιχεία της Eurostat στις χώρες της Ε.Ε. που έχουν απελευθερωθεί οι αγορές φ.α., ενώ φαίνεται ότι ο αριθμός των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται τόσο ως εταιρείες εισαγωγής φ.α. και πωλούν στην χονδρεμπορική αγορά, όσο και ως εταιρείες λιανικής πώλησης είναι μεγάλος, στην πραγματικότητα είναι ιδιαίτερα μικρός. Στην Γερμανία στην οποία η απελευθέρωση της αγοράς φ.α. έχει συντελεστεί από το 1998, εμφανίζονται 38 φορείς που εισάγουν φ.α. το 2012, ενώ οι κύριοι φορείς που εισάγουν φ.α. και έχουν συμφωνίες που καλύπτουν τουλάχιστον το 5% του συνόλου του φ.α. είναι μόνο 3. Στις επιχειρήσεις λιανικής για το ίδιο έτος ενώ φαίνεται ότι έχουν δραστηριοποιηθεί 851 επιχειρήσεις, αυτές που έχουν πωλήσεις τουλάχιστον 5% επί του συνόλου και χαρακτηρίζονται ως κύριες επιχειρήσεις από την Eurostat, είναι επίσης μόνο 3. Αντίστοιχα για την Μεγάλη Βρετανία, που αποτελεί και την χώρα αναφοράς της παρούσας μελέτης, με απελευθέρωση της αγοράς του φ.α. επίσης από το 1998, για το έτος 2012 εμφανίζονται να έχουν εισάγει φ.α. 23 εταιρείες, ενώ ως κύριες σύμφωνα με τα παραπάνω είναι μόνο 6. Το ίδιο ισχύει και για την αγορά λιανικής της Μεγάλης Βρετανίας καθώς από τις 16 εταιρείες (που έτσι ή αλλιώς είναι λίγες για να πληρούν την προϋπόθεση του υποδείγματος του τέλειου ανταγωνισμού) που έχουν δραστηριοποιηθεί στον χώρο της λιανικής ως κύριες είναι μόνον 7 εταιρείες.

Από τα παραπάνω συμπεραίνεται, ότι η απελευθέρωση των αγορών του φ.α. μετά από πολλά χρόνια λειτουργίας για τις δύο αυτές χώρες που είναι μέλη της G8, είχαν ως αποτέλεσμα την ολιγοπωλιακή διάρθρωση των αγορών τους.

Στις ολιγοπωλιακά διαρθρωμένες αγορές, σύμφωνα με την οικονομική επιστήμη και τις εμπειρικές παρατηρήσεις, οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται έχουν την δυνατότητα να επηρεάζουν τις τιμές και πολλές φορές οι αγορές αυτές οδηγούν στην δημιουργία των λεγόμενων καρτέλ. Το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα καρτέλ με την διαφορά ότι αντί για επιχειρήσεις στην θέση τους υπάρχουν κράτη, είναι αυτό του OPEC. Ένα πολύ γνωστό παράδειγμα είναι επίσης και το πρόσφατο καρτέλ των εταιρειών γάλακτος στην χώρα μας. Αλλά ακόμη και στην περίπτωση που δεν υπάρχει η δημιουργία Καρτέλ οι ολιγοπωλιακές επιχειρήσεις, που έχουν αυξημένη μονοπωλιακή ισχύ, έχουν πάντοτε την δυνατότητα να πωλήσουν μία μονοπωλιακή ποσότητα σε μία (αυξημένη) μονοπωλιακή τιμή και να μοιραθούν τα κέρδη σύμφωνα με το υπόδειγμα για το ολιγοπώλιο του Chamberlin.

Η εξέταση των τιμών του φ.α. για τους οικιακούς καταναλωτές για δύο χρονικές περιόδους σε χώρες μέλη της Ε.Ε. έδειξε μεγάλες αυξήσεις τιμών για τις χώρες που έχουν προχωρήσει στην απελευθέρωση των αγορών τους. Συγκεκριμένα για την περίοδο 2002 έως 2007 για τους οικιακούς καταναλωτές φ.α.. συμπεριλαμβανομένων όλων των φόρων, για την Αγγλία η αύξηση της τιμής μεταξύ του 2002 και του 2007 με έτος βάσης το 2002 ήταν της τάξεως του 68,72% και ήταν μεγαλύτερη από 16 χώρες από τις 20 χώρες μέλη της Ε.Ε. με τις οποίες έγινε σύγκριση. Για την Γερμανία για την ίδια περίοδο η αύξηση ήταν 55,56% και ήταν μεγαλύτερη από 12 χώρες μέλη της Ε.Ε. Για την δεύτερη περίοδο, από το 2009 έως το 2014 μη συμπεριλαμβανομένων των φόρων υπήρξαν επίσης μεγάλες αυξήσεις και για τις δύο χώρες. Συγκεκριμένα για το δεύτερο εξάμηνο του 2013 σε σχέση με το δεύτερο εξάμηνο το 2009, υπάρχει αύξηση της τιμής του φ.α. κατά 37,83% και για το πρώτο εξάμηνο του 2014 ως προς το πρώτο εξάμηνο του 2010 αύξηση κατά 47,88%. Οι αντίστοιχες αυξήσεις για την Γερμανία ήταν 19,35% και 22,88% αντίστοιχα.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι όλες οι χώρες παρουσιάζουν αύξηση τιμών, που σημαίνει ότι οι τιμές του φ.α. εξαρτώνται κατά κύριο λόγο από την δύναμη των παραγωγικών χωρών φ.α. και της ολιγοπωλιακής διάρθρωσης της αγοράς, στο πρώτο επίπεδο που είναι αυτό των παραγωγικών χωρών. Όμως η απελευθέρωση των αγορών εντός των κρατών μελών της Ε.Ε. όχι μόνον δεν οδήγησε στην πτώση των τιμών, ή έστω στην συγκράτησή τους, αλλά αντιθέτως οδήγησε σε πολύ μεγάλες αυξήσεις οι οποίες ήταν πολλές φορές μεγαλύτερες από εκείνες των χωρών που είτε δεν είχαν απελευθερώσει τις αγορές τους είτε είχαν ρύθμιση της τιμής. Η εξήγηση που δίνεται είναι ακριβώς στο γεγονός, ότι εκείνο που έχει αναπτυχθεί τελικά είναι ο ολιγοπωλιακός ανταγωνισμός αντί του τέλειου, με αποτέλεσμα η τελικές τιμές να αυξηθούν εις βάρος των καταναλωτών και προς όφελος των επιχειρήσεων.

Στις αγορές της ενέργειας, όπως είναι του φ.α. του ηλεκτρισμού κ.α., μέχρι πρόσφατα δραστηριοποιούνταν δημόσιες εταιρείες που ήταν φυσικά μονοπώλια. Αυτό συνέβαινε γιατί οι επενδύσεις που απαιτούνται, χαρακτηρίζονται από έντονες οικονομίες/αποδόσεις κλίμακας, δηλ το ελάχιστο κόστος παραγωγής, μεταφοράς κλπ, για να μειωθεί απαιτεί πολύ μεγάλες εγκαταστάσεις και επιτυγχάνεται με ρυθμό παραγωγής που είναι πολύ υψηλός, σε σχέση με την αγορά. Δηλ το μακροχρόνιο μέσο κόστος μειώνεται σε πολύ μεγάλο βαθμό, όταν η ποσότητα παραγωγής αυξάνεται σε πολύ μεγάλη κλίμακα. Αυτό σημαίνει ότι τα φυσικά μονοπώλια έχουν την δυνατότητα να ικανοποιήσουν όλη την ζήτηση στην αγορά, χωρίς να αφήνουν περιθώρια σε άλλους ανταγωνιστές, όταν η τιμή μονάδας είναι τουλάχιστον ίση με το ελάχιστο μέσο κόστος. Επίσης, δεδομένου ότι απαιτούνται τεράστιες δαπάνες για να πραγματοποιηθούν οι πολύ μεγάλες εγκαταστάσεις υποδομών που είναι απαραίτητες για την επίτευξη της πτώσης του μέσου κόστους, στους τομείς της ενέργειας γενικότερα και του φ.α ειδικότερα, που μας ενδιαφέρει οι αποσβέσεις και αποδόσεις είναι ιδιαίτερα μακροχρόνιες και η ανάληψή τους έγινε παγκοσμίως από τα κράτη ή καλύτερα από τον δημόσιο τομέα των κρατών μέσα από την δημιουργία εταιρειών κοινής ωφέλειας. Καθώς υπάρχει έντονη καπιταλιστική κρίση, με αποτέλεσμα την πτώση των ποσοστών του κέρδους των επιχειρήσεων και καθώς η ζήτηση των διαφόρων μορφών ενέργειας χαρακτηρίζεται σε μεγάλο ως ανελαστική, υπήρξε έντονη πίεση για να εισέλθει ο ιδιωτικός τομέας στον χώρο της ενέργειας όπου υπήρχαν έτοιμες υποδομές. Η νομική μόνο δυνατότητα για απελευθέρωση των αγορών είναι γράμμα κενού περιεχομένου, καθώς οι δημόσιες εταιρείες που αποτελούν φυσικά μονοπώλια δεν άφηναν περιθώρια για δραστηριοποίηση ανταγωνιστών. Συνεπώς έπρεπε αυτά τα δημόσια φυσικά μονοπώλια που υπάρχουν και χαρακτηρίζονται από έντονες οικονομίες/ αποδόσεις κλίμακας να σπάσουν και γι αυτό επιστρατεύθηκε το υπόδειγμα του τέλει ανταγωνισμού σε μια αγορά στην οποία δεν μπορεί υπάρξει καμία απολύτως εφαρμογή, καθώς διέπονται από τον φυσικό μαθηματικό νόμο των αποδόσεων/ οικονομικών κλίμακας.

Στην περίπτωση της χώρας μας η απελευθέρωση της αγοράς του φ.α θα έχει αρνητικές επιπτώσεις όπως ακριβώς και στις άλλες χώρες όπου πραγματοποιήθηκε αυτή η απελευθέρωση σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία που αναφέρθηκαν και αναφέρονται στην παρούσα μελέτη. Το παράδειγμα άλλωστε της ΔΕΗ με την πολυδιάσπασή της και την είσοδο των ιδιωτών, που μόνο πτώση των τιμών δεν έφεραν για τον τελικό καταναλωτή είναι χαρακτηριστικό.

Καθώς μετά από την απελευθέρωση της αγοράς του φ.α. το πιθανότερο σενάριο που θα προκύψει θα είναι κατ' αρχήν η δημιουργία κάποιων κύριων εταιρειών εισαγωγής φ.α. δηλ εταιρείες χονδρικής πώλησης, οι οποίες θα αγοράζουν και θα εισάγουν το φ.α. από τις παραγωγικές χώρες. Εν συνεχεία θα πληρώνουν ένα κόστος για την μεταφορά του φ.α. στον ΔΕΣΦΑ που είναι ο διαχειριστής του ΕΣΦΑ. Στο κόστος αυτό θα πρέπει να υπάρχει και ένα περιθώριο κέρδους για τον ΔΕΣΦΑ και θα πωλούν το φ.α. στις εταιρείες λιανικής

πώλησης. Με την σειρά τους αυτές θα πληρώνουν ένα επιπρόσθετο κόστος (τέλος) στις τοπικές εταιρείες διανομής στο οποίο θα προστίθεται και το περιθώριο κέρδους των τελευταίων καθώς και το περιθώριο κέρδους των εταιρειών λιανικής πώλησης. Το φ.α. συνεπώς θα φθάνει στο τελικό καταναλωτή σε μια τιμή που θα περιλαμβάνει όλες αυτές τις προσαυξήσεις από τις ενδιάμεσες πληρωμές μεταξύ των εταιρειών σε αντίθεση με ότι θα συνέβαινε αν υπήρχε μια καθετοποιημένη δημόσια εταιρεία κοινής ωφελείας. Το αποτέλεσμα θα είναι η αύξηση της τιμής του φ.α. για τον τελικό καταναλωτή.

Με την σειρά του αυτό θα έχει ως επίπτωση αφ' ενός την μείωση της κατανάλωσης του φ.α. στις περιοχές που υπάρχουν ήδη δίκτυα, χωρίς να σημαίνει κατ' ανάγκη πτώση των κερδών των επιχειρήσεων. Εάν η ελαστικότητα της ζήτησης είναι μεγαλύτερη του μηδενός και μικρότερη της μονάδος (κάτι για το οποίο θεωρούμε ότι υπάρχουν πολύ μεγάλες πιθανότητες) τότε αύξηση της τιμής θα συνεπάγεται αύξηση των εσόδων και κατ' επέκταση των κερδών των επιχειρήσεων. Συνεπώς οι καταναλωτές θα απολαμβάνουν μικρότερη ποσότητα σε μεγαλύτερη τιμή.

Επιπλέον θα υπάρχει επίπτωση στους εργαζομένους των εταιρειών του φ.α. Καθώς οι ενδιάμεσες πληρωμές μεταξύ των εταιρειών, παρά την αύξηση της τελικής τιμής θα συμπιέζουν τα περιθώρια κέρδους τους, συμπεριλαμβανομένων και των ήδη υπαρχόντων εταιρειών που ιδιωτικοποιούνται, θα υπάρξει προσπάθεια, για μείωση των αμοιβών των εργαζομένων και χειροτέρευση των όρων εργασίας τους. Το αντιεργατικό νομικό οπλοστάσιο που έχει δημιουργηθεί, με την δυνατότητα ελαστικών μορφών απασχόλησης, κατάργησης των συλλογικών επιχειρησιακών συμβάσεων, δυνατότητες αυξημένων απολύσεων κλπ. σε συνδυασμό με την υψηλή ανεργία και την προσπάθεια για την νομική αποδυνάμωση των συνδικάτων των εργαζομένων, δημιουργεί όλες τις ευνοϊκές προϋποθέσεις προς αυτήν την κατεύθυνση. Δεν αποκλείεται μάλιστα οι εταιρείες να εκμεταλλευτούν στο μέγιστο τις δυνατότητες που θα τους παρουσιαστούν, για ταυτόχρονη «πλήρη» μετακύλιση της αύξησης του κόστους προς τα εμπρός, με αύξηση της τιμής περιλαμβανομένων και των περιθωρίων κέρδους τους, αλλά και προς τα πίσω με «πλήρη» συμπίεση των μισθών των εργαζομένων με αποτέλεσμα την ακόμη μεγαλύτερη μεγιστοποίηση των κερδών τους.

Επιπτώσεις θα υπάρξουν και στην διείσδυση του φ.α. στις γεωγραφικές περιοχές της χώρας που σήμερα δεν χρησιμοποιείται, καθώς δεν θα υπάρξει ανάπτυξη νέων δικτύων, γιατί η αύξηση της τιμής του θα το καταστήσει ως μη ελκυστικό καύσιμο από τους καταναλωτές και συνεπώς θα υπάρχει αυξημένο ρίσκο για επενδύσεις που έτσι ή αλλιώς απαιτούν μεγάλες δαπάνες και μακροχρόνιες αποσβέσεις.

Επιπλέον η απελευθέρωση της αγοράς του φ.α. σε συνδυασμό με τις άλλες απελευθερωμένες αγορές της ενέργειας π.χ. του ηλεκτρισμού, θα έχει ως αποτέλεσμα την

προσπάθεια της υποκατάστασης της κατανάλωσης των διάφορων μορφών ενέργειας μέσα από μια άναρχη διαδικασία που θα στηρίζεται στην μεγιστοποίηση των κερδών των ιδιωτικών εταιρειών, αντί των πραγματικών αναγκών της κοινωνίας και της αναγκών για την αναπτυξιακή διαδικασία της χώρας,

Για την αντιστροφή των αρνητικών αυτών επιπτώσεων είναι απαραίτητη η ανάληψη δράσεων που μπορούν να υλοποιηθούν σε τρεις φάσεις. Στην πρώτη φάση θα πρέπει να υπάρξει άμεση ματαίωση της απελευθέρωσης της αγοράς του φ.α. και να παραμείνει το ιδιοκτησιακό καθεστώς όπως είχε πριν από την ιδιωτικοποίηση του ΔΕΣΦΑ (άμεση ανάκληση της ιδιωτικοποίησή του). Στην δεύτερη φάση θα πρέπει να γίνει επανακαθετοποίηση της ΔΕΠΑ, στην οποία θα πρέπει να συμπεριληφθούν και οι ΕΠΑ. Οι εταιρείες Shell και ENI που είναι μέτοχοι των υπαρχόντων ΕΠΑ με 49% θα μπορούσαν να παραμείνουν ως μέτοχοι κατ' αναλογία της ενιαίας πλέον δημόσιας ΔΕΠΑ και να εισπράττουν αντίστοιχο μέρος για όσα χρόνια θα απόμεναν, εάν είχαν την διαχείριση των υφιστάμενων ΕΠΑ. Με αυτόν τον τρόπο αποφεύγονται και οι αξιώσεις για υψηλές αποζημιώσεις που ενδέχεται να ζητήσουν από την απελευθέρωση της αγοράς λιανικής του φ.α. Στην τρίτη φάση θα πρέπει να δημιουργηθεί ένας δημόσιος φορέας ενέργειας που θα περιλαμβάνει όλες τις δημόσιες εταιρίες του κλάδου (της ενέργειας) καθώς και πανεπιστημιακά ιδρύματα με τα αντίστοιχα τμήματα, έτσι ώστε να υπάρξει άσκηση ουσιαστικής ενεργειακής πολιτικής για την χώρα, και η οποία μεταξύ άλλων θα καταστήσει τις διάφορες μορφές ενέργειας συμπληρωματικές και όχι ανταγωνιστικές. Η αναγκαιότητα αυτή είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την διαδικασία της ανάπτυξης της χώρας.

Στα αντεπιχειρήματα κατά των προτάσεων που πολύ γενικά συνοψίζονται στο ότι όλα τα παραπάνω έρχονται σε αντίθεση με το πλαίσιο που θέτει η Ε.Ε. και στο ότι δεν είναι δυνατή η χρηματοδότηση για την ανάπτυξη των δικτύων φ.α. και έχουν να κάνουν κυρίως με τις δύο πρώτες φάσεις που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη παράγραφο αντιτείνουμε ότι α) το θέμα της εφαρμογής ή μη του πλαισίου που θέτει η Ε.Ε. και της «σύγκρουσης» που διαφάνεται, είναι πολιτική απόφαση, που θα πρέπει να παρθεί με βάση τα συμφέροντα της χώρας και των πραγματικών αναγκών της κοινωνίας και όχι της Ε.Ε. της Τρόικας και των μεγάλων επιχειρηματικών ομίλων, εγχώριων ή ξένων και β) η χρηματοδότηση για την ανάπτυξη των δικτύων μέσα από μια καθετοποιημένη ΔΕΠΑ, μπορεί να γίνει σε σημαντικό βαθμό μέσα από την αυτοχρηματοδότηση (τα κέρδη του ομίλου της ΔΕΠΑ μετά φόρων ανέρχονται κατά μέσο όρο για τα τρία τελευταία έτη σε 157εκ. Ευρώ περίπου) και με λογικό δανεισμό όπου θα ληφθούν υπόψη όλοι οι απαραίτητοι χρηματοοικονομικοί δείκτες έτσι ώστε να καλυφθούν οι απαιτούμενες επενδύσεις χωρίς να διαταραχθεί η λειτουργία της δημόσιας κοινωφελούς εταιρείας, η υγιής οικονομική της κατάσταση, το κεφάλαιο κίνησης και τα απαραίτητα ρευστά διαθέσιμα.

ΜΕΡΟΣ Α΄

1. Απελευθέρωση της αγοράς λιανικής του φυσικού αερίου και τέλειος ανταγωνισμός.

Καθώς η επερχόμενη απελευθέρωση της αγοράς του Φυσικού Αερίου (φ.α.) που προωθείται από την Ελληνική Κυβέρνηση, την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Τρόικα, είναι ουσιαστικά «προ των πυλών», και επιχειρείται να συντελεστεί με αυστηρό χρονοδιάγραμμα «road map» το οποίο αναρτήθηκε στο site του ΥΠΕΚΑ και μάλιστα στην αγγλική γλώσσα, με το πρόσχημα την πτώση της τιμής του φ.α. προς όφελος του καταναλωτή, αλλά και των δρομολογημένων ιδιωτικοποιήσεων των εταιρειών που δραστηριοποιούνται στον χώρο του φυσικού αερίου, το πρώτο, που θα πρέπει να εξεταστεί, είναι εάν η συγκεκριμένη αγορά πληροί τους όρους του υποδείγματος του τέλειου ανταγωνισμού - ελεύθερου ανταγωνισμού ή της ελεύθερης αγοράς όπως συνηθίζεται να λέγεται. Σύμφωνα με το υπόδειγμα αυτό, η τιμή ενός προϊόντος διαμορφώνεται από την αγορά, είναι η ελάχιστη δυνατή προς όφελος των καταναλωτών, εξασφαλίζεται η μέγιστη διαθέσιμη ποσότητα του προϊόντος και δεν υπάρχει κατασπατάληση παραγωγικών πόρων για την οικονομία. Το δεύτερο, είναι εάν αυτό το υπόδειγμα δεν ισχύει για την περίπτωση που μας ενδιαφέρει, τότε ποιο είναι αυτό το οποίο μπορεί να έχει την καλύτερη εφαρμογή στην πράξη.

Για να έχει εφαρμογή το υπόδειγμα του τέλειου ανταγωνισμού με τα επακόλουθα «καλά» που αναφέρθηκαν παραπάνω, θα πρέπει να εκπληρώνονται οι ακόλουθες βασικές προϋποθέσεις - συνθήκες. Σπεύδουμε να ξεκαθαρίσουμε εξ' αρχής ότι αν έστω και μια προϋπόθεση δεν μπορεί να εκπληρωθεί, τότε μιλάμε για έναν άλλον τύπο αγοράς, όπου τα «καλά» του τέλειου ανταγωνισμού δεν πραγματοποιούνται.

Οι προϋποθέσεις για το υπόδειγμα του τέλειου ανταγωνισμού είναι:

- Το παραγόμενο προϊόν θα πρέπει να είναι ομοιογενές.
- Η αγορά θα πρέπει να απαρτίζεται από πολλές μικρές επιχειρήσεις² που παράγουν/διαθέτουν ένα πολύ μικρό και αμελητέο ποσοστό της συνολικής εκροής του κλάδου με αποτέλεσμα να μην μπορούν να επηρεάσουν την τιμή του παραγόμενου προϊόντος μέσω της αύξησης ή της μείωσης της δικής τους παραγωγής/διάθεσης.
- Η αγορά θα πρέπει επίσης να απαρτίζεται από πολλούς μικρούς καταναλωτές, οι οποίοι επίσης δεν μπορούν να επηρεάσουν την τιμή του πωλούμενου προϊόντος μέσω της αύξησης ή της μείωσης της ατομικής τους κατανάλωσης – ζήτησης, καθώς

² Στο υπόδειγμα του τέλειου ανταγωνισμού συνηθίζεται να χρησιμοποιείται ο όρος «παραγωγός». Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ο όρος «επιχείρηση» που καλύπτει όλες τις περιπτώσεις. Στο εξής στην εργασία αυτή θα χρησιμοποιείται ο όρος επιχείρηση. Όπου κατά περίπτωση χρησιμοποιηθεί ο όρος παραγωγός, αυτός θα ταυτίζεται με την έννοια του εμπόρου, εκτός των περιπτώσεων των παραγωγικών χωρών φυσικού αερίου.

κάθε ένας από αυτούς αγοράζει μικρό μόνο ποσοστό του συνολικού όγκου του προϊόντος.

- Θα πρέπει να υπάρχει τέλεια κινητικότητα των παραγωγικών συντελεστών της εργασίας και του κεφαλαίου.
- Επίσης απαιτείται όλοι οι παραγωγοί/επιχειρήσεις και όλοι οι καταναλωτές να διαθέτουν τέλεια γνώση των τιμών στον χώρο αλλά και στον χρόνο, δηλ να διαθέτουν τέλεια γνώση και για τις μελλοντικές τιμές. Η αβεβαιότητα πρέπει να είναι τελείως απύσασα³.

Όπως ήδη είπαμε, δεν είναι αναγκαίο να εξετάσουμε όλες τις προϋποθέσεις καθώς η μη εφαρμογή έστω και μιας, αρκεί για να μην μπορεί να εφαρμοστεί το υπόδειγμα.

Ας δούμε λοιπόν, παίρνοντας με την σειρά, εάν στην αγορά του φυσικού αερίου μπορούν να ισχύσουν οι ανωτέρω απαραίτητες προϋποθέσεις – συνθήκες.

Όσο αφορά την πρώτη, το φυσικό αέριο πράγματι αποτελεί ένα ομοιογενές προϊόν.

Όσον αφορά την δεύτερη και την τρίτη προϋπόθεση, οι οποίες θεωρούνται (από πολλούς) ως οι σημαντικότερες για την εφαρμογή του υποδείγματος, θα πρέπει να εξεταστούν μαζί και, πράγματι η αγορά της λιανικής αποτελείται από πολλούς μικρούς οικιακούς ως επί το πλείστον καταναλωτές οι οποίοι δεν μπορούν να επηρεάσουν την τιμή του φυσικού αερίου από την ατομική τους αύξηση ή μείωση της ζήτησης –κατανάλωσης του φυσικού αερίου. Τι γίνεται όμως από την πλευρά των παραγωγών – εμπόρων; Κατ' αρχήν οι χώρες που παράγουν και εξάγουν φ.α., τουλάχιστον από τις οποίες εισάγει φ.α η χώρα μας (αλλά ως επί το πλείστον και οι ευρωπαϊκές χώρες), είναι κυρίως τρεις: Η Ρωσία, η Αλγερία και το Αζερμπαϊτζάν. Υπάρχουν βέβαια κατά καιρούς και κάποια spot φορτία που όμως δεν είναι ικανά για να καλύψουν τις ανάγκες της εγχώριας αγοράς. Συνεπώς έχουμε μια πρώτη, **μη** εφαρμογή, βασικής αρχής του υποδείγματος, καθώς δεν υπάρχουν πολλές και μικρές επιχειρήσεις που δεν μπορούν να επηρεάσουν την τιμή του παραγόμενου προϊόντος, η οποία προφανώς διαμορφώνεται σε ένα διεθνές αλλά ολιγοπωλιακό ανταγωνιστικό επίπεδο υπό την ισχύ που μπορούν να έχουν οι χώρες που παράγουν φ.α. ενώ καθοριστικό ρόλο μπορεί να παίζουν άλλοι παράγοντες της διεθνούς πολιτικής όπως επίσης και κολοσιαίες πολυεθνικές εταιρείες.

Στο σημείο αυτό, θα μπορούσε βέβαια να υποθέσει κάποιος ότι η τιμή του φυσικού αερίου όπως διαμορφώνεται στην διεθνή αγορά αποτελεί μια βάση για όλους τους εμπόρους⁴ οι οποίοι θα έχουν πλέον την δυνατότητα να εισάγουν φ.α. στην χώρα μας και να το πωλούν στην λιανική αγορά. Προφανώς η Ε. Ε. η Ελληνική Κυβέρνηση και η Τρόικα

³ Η συνθήκη αυτή δεν εκπληρώνεται ποτέ στην πράξη, Παρά ταύτα στην εργασία αυτή δεν γίνεται μια γενική κριτική στο υπόδειγμα του τέλει ανταγωνισμού αλλά σε σχέση του με την αγορά του φ.α.

⁴ Στο εξής στο δεύτερο αυτό επίπεδο δηλ των εμπόρων, η έννοια του εμπόρου για χάρη ευκολίας με την έννοια του εμπόρου με του παραγωγού ταυτίζεται. Θα μπορούσε για να γίνει πιο κατανοητό να χρησιμοποιηθεί και ο όρος του «παίκτη».

«έχουν κατά νου αυτό το επιχείρημα» και θεωρούν ότι με αυτόν τον τρόπο, με την «εκπλήρωση των όρων του road map» θα δημιουργήσουν μια τελείως εθνική ανταγωνιστική αγορά, υπό τις προϋποθέσεις που αναπτύχθηκαν και οι οποίες εξασφαλίζουν την χαμηλότερη δυνατή τιμή και την μέγιστη πωλούμενη ποσότητα στην χώρα μας προς όφελος του καταναλωτή

Είναι όμως τα πράγματα έτσι; Κατ' αρχήν όπως ήδη είδαμε οι παραγωγικές χώρες οι οποίες αποτελούν την βασική πηγή διαμόρφωσης του κόστους είναι πολύ λίγες. Βεβαίως υπάρχουν και κάποιες ακόμη, όμως ο συνολικός αριθμός τους παραμένει μικρός. Αυτό σημαίνει ότι οι διάφοροι εισαγωγείς του φ.α. στην χώρα μας δεν μπορούν να συμπιέσουν την τιμή πώλησης του, κάτω από την τιμή που θα έχει διαμορφωθεί στην διεθνή αγορά.⁵ Βεβαίως μπορεί να ισχυριστεί κάποιος ότι μπορεί να έχουν μικρότερα λειτουργικά κόστη οπότε να πωλούν σε χαμηλότερη τιμή από την σημερινή.⁶ Καθώς όμως το βασικό κόστος για τις εταιρείες εμπορίας διαμορφώνεται από την τιμή αγοράς του φ.α. και από τα κόστη μεταφοράς προς τον Διαχειριστή Εθνικού Συστήματος Φυσικού Αερίου (ΔΕΣΦΑ) και τις εταιρείες διανομής που θα δημιουργηθούν και όλοι οι ανταγωνιστές θα συμπιέσουν τα λειτουργικά τους κόστη, στα οποία το μεγαλύτερο μέρος θα αποτελείται από το κόστος εργασίας, γίνεται εύκολα κατανοητό ότι το επιχείρημα αυτό εξανεμίζεται και δεν θα αποτελεί το βασικό παράγοντα για την διαμόρφωση της τιμής πώλησης. Το δεύτερο όμως και σημαντικότερο είναι ότι οι εισαγωγείς – έμποροι του φυσικού αερίου δεν θα είναι πολλοί και πολύ μικροί, υπό την έννοια που αναφέρθηκε ανωτέρω. Θα είναι προφανώς λίγες και μεγάλες επιχειρήσεις του κλάδου της εμπορίας των υδρογονανθράκων, πολλές εκ των οποίων θα είναι μεγάλες πολυεθνικές, που θα έχουν την δυνατότητα εισαγωγής φ.α. (θα μπορούν να αγοράσουν – εισάγουν φ.α) και επηρεασμού της τιμής πώλησης του, αφού οι ποσότητες που θα εισάγουν θα αποτελούν μεγάλο ποσοστό του συνολικού όγκου, του προς πώληση προϊόντος. Θα ήταν τελείως αφελές να θεωρηθεί ότι μπορεί να εισάγει φ.α. μια μικρή ατομική επιχείρηση (η μια μικρή Ε.Π.Ε) και να το διαθέσει στην Ελληνική Αγορά καλύπτοντας σημαντικό όγκο των απαιτούμενων αναγκών. Εκείνο βέβαια που είναι πολύ

⁵ Οι τιμές του φ.α. εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τα είδη των συμβολαίων αγοράς φ.α. Τα συμβόλαια αυτά χωρίζονται γενικά σε τρεις μεγάλες κατηγορίες: τα μακροπρόθεσμα συμβόλαια (διάρκεια μεγαλύτερη των 18 μηνών), τα μεσοπρόθεσμα (διάρκεια περίπου ίση με ένα έτος) και τα βραχυπρόθεσμα (διάρκεια ενός μήνα). Επίσης υπάρχουν όροι όπως take or pay. Για περισσότερα βλ. Μαρκογιαννάκης Β., Μελέτη των αναπτυσσόμενων αγορών φυσικού αερίου της Ευρώπης - Η θέση της Ελλάδας. Διπλωματική Εργασία, Καθηγητής Ψαρράς Ι., Επιβλέπουσα Ανδρουλάκη, Στ., Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σχολή Ηλεκτρολόγων Μηχανικών, και Μηχανικών Υπολογιστών. Τομέας Ηλεκτρικών Βιομηχανικών Διατάξεων και Συστημάτων Αποφάσεων, Αθήνα, Οκτώβριος 2012 σελ 21 και εξής. Στην εργασία αυτή γίνεται η παραδοχή ότι υπάρχει μια διεθνής τιμή φ.α. (η μια διεθνής τιμή θεωρείται και για κάθε περίπτωση) από την στιγμή που όλοι οι δυνητικοί έμποροι εισαγωγής φ.α. έχουν την δυνατότητα να αγοράσουν από όποια παραγωγική χώρα θέλουν, λαμβάνοντας υπόψη για παράδειγμα δυνατότητες μεταφοράς και κόστη. Αφ' ετέρου μπορεί να θεωρηθεί ότι οι παραγωγικές χώρες για κάθε περίπτωση έχουν διαμορφώσει μια τιμή. Για όλες τις περιπτώσεις μπορεί να θεωρηθεί ότι ισχύει μια διεθνής τιμή η οποία ισχύει για όλους τους εμπόρους χονδρικής

⁶ Για του εμπόρους το βασικό κόστος θα είναι η τιμή αγοράς του φ.α. Βέβαια αν το περιθώριο κέρδους είναι σχετικά μικρό ή/και καθώς μια ιδιωτική επιχείρηση λειτουργεί με γνώμονα τον «φυσικό» νόμο της μειωτοποίησης του κέρδους και ελαχιστοποίησης του κόστους τότε και με βάση το αντιεργατικό νομικό οπλοστάσιο που έχει δημιουργηθεί τα τελευταία χρόνια είναι πολύ πιθανόν οι μισθοί των εργαζομένων στις εταιρείες του φ.α. να συμπιεστούν κατά πολύ και θα είναι στο ίδιο χαμηλό επίπεδο.

πιθανόν να δημιουργηθεί είναι να υπάρχουν λίγες επιχειρήσεις εισαγωγής φ.α. οι οποίες θα είναι οι εταιρείες εισαγωγής και πώλησης χονδρικής και στην συνέχεια να δημιουργηθούν περισσότερες επιχειρήσεις λιανικής πώλησης φ.α. Η ουσία όμως και σε αυτήν την περίπτωση δεν αλλάζει. Απλά θα δημιουργηθεί ένα δεύτερο επίπεδο επιχειρήσεων αμέσως μετά από τις παραγωγικές χώρες, από τις οποίες οι εταιρείες λιανικής πώλησης (που επίσης δεν θα είναι τόσες πολλές και μικρές) θα αγοράζουν το φ.α. σε μια τιμή αυξημένη, που θα έχει διαμορφωθεί από τις επιχειρήσεις χονδρικής πώλησης. Αυτό θα έχει ως μοναδικό αποτέλεσμα την περαιτέρω αύξηση της τιμής του φ.α. Συνεπώς η μια από τις σημαντικότερες συνθήκες – προϋποθέσεις του υποδείγματος για πολλές και μικρές επιχειρήσεις δεν ισχύει και άρα ο τέλειος ανταγωνισμός στην αγορά του φ.α. δεν μπορεί να τεθεί σε εφαρμογή.

2. Ολιγοπωλιακή η διάρθρωση της αγοράς φ.α μετά την απελευθέρωση;

Πριν προχωρήσουμε στο να δούμε ποια μορφή αγοράς θα δημιουργηθεί κάτω από αυτήν την προϋπόθεση, θα πρέπει να δοθεί μια πρώτη απάντηση, στο επιχείρημα που συνήθως τίθεται. Το επιχείρημα είναι, ότι ως γνωστόν, καθώς τέλεια ανταγωνιστική αγορά δεν μπορεί να υπάρξει για κανέναν προϊόν και σε κανέναν κλάδο⁷, καθώς εκτός των άλλων, η τελευταία προϋπόθεση – αρχή που αναφέρθηκε (τέλεια γνώση των τιμών ακόμη και στο μέλλον και πλήρης απουσία της αβεβαιότητας) δεν υπάρχει στην πράξη και ούτε πρόκειται να υπάρξει ποτέ, κάθε αγορά θα πρέπει να τείνει προς την κατάσταση του τέλειου ανταγωνισμού. Η αιτιολογία για την «τάση» αυτή δικαιολογείται από το γεγονός, ότι έτσι αποφεύγεται η αναποτελεσματικότητα και η σπατάλη παραγωγικών πόρων για μια οικονομία, κάτι το οποίο το υπόδειγμα εγγυάται.

Το επιχείρημα αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί σωστό, αν πράγματι μια αγορά θα μπορούσε να πλησιάσει τον τέλειο ανταγωνισμό και εκπλήρωνε τουλάχιστον τις δύο βασικές συνθήκες, των πολλών και μικρών αγοραστών, πολλών και μικρών επιχειρήσεις (έμποροι για την περίπτωση του φ.α. στην χώρα μας) που δεν μπορούν να επηρεάσουν την τιμή. Στην περίπτωσή μας όμως από την πλευρά των επιχειρήσεων, που εδώ ταυτίζονται με τους εμπόρους, κάτι τέτοιο όπως είπαμε δεν μπορεί να έχει καμία απολύτως εφαρμογή. Άλλωστε οι παραγωγικές χώρες όπως ήδη ειπώθηκε και είναι γνωστό είναι πολύ λίγες.

Ποιο θα είναι το αποτέλεσμα λοιπόν ως προς την μορφή της αγοράς που θα δημιουργηθεί μετά την απελευθέρωση της αγοράς λιανικής; Πριν δώσουμε την απάντηση και τα αποτελέσματα που θα έχει μια τέτοια μορφή αγοράς για τον καταναλωτή, ας δούμε κάποιες άλλες συνθήκες – προϋποθέσεις για τις υπάρχει η «αμυδρά» υποψία ότι θα

⁷ Ως μοναδικά παραδείγματα (σχεδόν) τέλειου ανταγωνισμού αναφέρονται ότι αποτελούν οι λαϊκές αγορές και οι χρηματαγορές.

πληρούνται μετά από την λεγόμενη απελευθέρωση και θα προσδιορίζουν τον τύπο της αγοράς φ.α. που θα δημιουργηθεί.

Πρώτον, να υπενθυμίσουμε ότι έχουμε ένα πλήρως ομοιογενές προϊόν (φ.α.). Αυτή η προϋπόθεση θα μας οδηγήσει σε μια «καθαρή» μορφή αγοράς όπως θα δούμε αμέσως πιο κάτω. Δεύτερον: θα υπάρχει μικρός αριθμός επιχειρήσεων. Τρίτον: οι επιχειρήσεις αυτές θα είναι μεγάλες σε σχέση με το μέγεθος της αγοράς την οποία εξυπηρετούν (με ιδιαίτερες συνέπειες για την συμπεριφορά τους στην αγορά) Τέταρτον: το πιθανότερο είναι (λόγω της φύσεως του προϊόντος, εισαγωγή φ.α. από λίγες χώρες κλπ) ότι οι επιχειρήσεις αυτές θα είναι μεγάλες και σε απόλυτο μέγεθος. (Δεν θα βρούμε μικρές επιχειρήσεις να εισάγουν αργό πετρέλαιο στην χώρα μας). Πέμπτον: Οι ανταγωνίστριες επιχειρήσεις θα είναι σε στενή αλληλεξάρτηση, καθώς από την μια πλευρά οι προμηθευτές τους θα είναι οι τρεις - τέσσερις χώρες που ήδη αναφέραμε, (πέραν από την εύρεση κάποιων spot φορτίων που κατά καιρούς υπάρχουν), ενώ από την άλλη, οι κινήσεις τους και η πολιτική των τιμών τους στην αγορά θα έχουν άμεση και σημαντική επίδραση στις άλλες ανταγωνίστριες εταιρείες (καθώς θα είναι λίγες) ειδικά όταν όλες οι επιχειρήσεις στον κλάδο έχουν συγκρίσιμο μέγεθος. Όμως, αυτές ακριβώς, είναι οι προϋποθέσεις που ορίζουν την αγορά του ολιγοπωλίου και μάλιστα του καθαρού⁸.

Σε ένα λοιπόν καθαρό ολιγοπώλιο που εν τέλει θα δημιουργηθεί στην αγορά λιανικής του φ.α., η τιμή του προϊόντος είναι πιθανόν να έχει μια συνεχή και αέναη κίνηση (μικρή αυξομείωση) καθώς η οποιαδήποτε αύξηση ή μείωση της, από έναν ολιγοπωλιακό ανταγωνιστή θα ακολουθείται από κάποια αντίστοιχη κίνηση των υπόλοιπων ανταγωνιστών. Χωρίς να μπορεί, με τα μέχρι στιγμής δεδομένα, να αποκλεισθεί στην αγορά αυτή η ύπαρξη (και) μιας επιχείρησης που θα έχει την ηγεσία της τιμής ενώ οι άλλες θα ακολουθούν, είναι βέβαιο ότι οι ολιγοπωλητές θα διαπιστώσουν πολύ γρήγορα⁹ ότι μέσα από αυτήν την λειτουργία της ολιγοπωλιακής αγοράς θα έχουν διαφυγόντα κέρδη. Καθώς οι επιχειρήσεις αυτές έχουν «αρκετή» μονοπωλιακή ισχύ, είναι πολύ λογικό να προχωρήσουν στον σχηματισμό καρτέλ που θα τους επιτρέψει την μείωση του μεταξύ τους ανταγωνισμού, της αβεβαιότητας και την αύξηση των κερδών τους. Το σίγουρο είναι ότι στην περίπτωση του καθαρού ολιγοπωλίου και ιδιαίτερα στην περίπτωση της δημιουργίας καρτέλ, σε σχέση με την περίπτωση του τέλει ανταγωνισμού ο καταναλωτής θα πληρώνει τιμή αρκετά πιο ακριβή για την κάθε μονάδα του φ.α. που θα καταναλώνει, με αποτέλεσμα η ατομική του κατανάλωση και κατ' επέκταση η συνολική να μειωθεί, ενώ τα κέρδη των ολιγοπωλιτών θα αυξηθούν. Το κατά πόσον θα επιτευχτεί αυτή η αύξηση της

⁸ Οι αγορές όπως του αλουμινίου του τσιμέντου, των χημικών του χαλκού, του χάλυβα είναι περιπτώσεις καθαρού ολιγοπωλίου Σημειώνεται ότι υπάρχουν και αγορές διαφοροποιημένου ολιγοπωλίου καθώς τα προϊόντα τους είναι διαφοροποιημένα. Τέτοιες αγορές είναι των ελαστικών, των τσιγάρων, των αυτοκινήτων κ.α Chacholiades M., Μικρο -οικονομική I & II Georgia State University, Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη Αθήνα 1989

⁹ Λογικά οι επιχειρήσεις που θα ενδιαφερθούν για να εισέλθουν στην «απελευθερωμένη» αγορά λιανικής του φ.α. στην Ελλάδα το ξέρουν ήδη....

τιμής θα είναι σε σημαντικό βαθμό αποτέλεσμα της ελαστικότητας ζήτησης του φ.α. ως προς την αύξηση της τιμής του¹⁰ (χωρίς να αποκλείονται βέβαια και άλλες ελαστικότητες όπως η εισοδηματική ελαστικότητα της ζήτησης ιδιαίτερα μάλιστα μέσα σε περιόδους κρίσης).

Δεν θα πρέπει πάντως να αποκλεισθεί η περίπτωση όπου σε ένα αρχικό χρονικό στάδιο η τιμή του φ.α. μπορεί να μειωθεί (σε σχέση με την σημερινή). Αυτό μπορεί να οφείλεται σε δύο λόγους. Ο πρώτος έχει ουσιαστικά ήδη αναφερθεί και έχει να κάνει με την «πολιτική» ανταγωνισμού που θα έχουν οι επιχειρήσεις του κλάδου στην προσπάθειά τους να μειώσουν την τιμή και να αποσπάσουν όσο το δυνατόν μεγαλύτερο μερίδιο της αγοράς. Η πτώση όμως της τιμής από τον έναν «παίκτη» θα ακολουθείται από αντίστοιχη μείωση και από τους άλλους. Αυτή όμως η μείωση έχει και ένα συγκεκριμένο όριο, που κυρίως θα είναι η «διεθνής» τιμή αγοράς του φ.α. από τις παραγωγικές χώρες που οι ολιγοπωλητές θα είναι υποχρεωμένοι να αγοράζουν, συν τα διάφορα κόστη της κάθε επιχείρησης, όπως τα λειτουργικά κλπ.¹¹ Ο δεύτερος λόγος μπορεί να είναι ένας καθαρά λόγος πολιτικής για να αποδειχθεί ότι η αγορά υπό συνθήκες ανταγωνισμού (διαστρεβλώνοντας την πραγματικότητα και μη αναφέροντας ότι δεν πρόκειται για τέλειο ανταγωνισμό) λειτουργεί προς όφελος του καταναλωτή. Η κατάσταση όμως αυτή και για τις δύο περιπτώσεις δεν θα μπορεί να διαρκέσει για πολύ καθώς οι ολιγοπωλητές αφενός επιδιώκουν την μεγιστοποίηση των κερδών τους και συνεπώς δεν πρόκειται να πωλούν σε τιμές κόστους, αφετέρου θα καταλάβουν, αν δεν γνωρίζουν ήδη, ότι η μεγιστοποίηση των κερδών τους θα προέλθει μέσα από την δημιουργία καρτέλ στην αγορά του φ.α. με αποτέλεσμα την αύξηση της τιμής. Τα ίδια ακριβώς θα ισχύουν και στην περίπτωση που

Βεβαίως στο σημείο αυτό θα αντιταχθεί το επιχείρημα ότι ακριβώς για αυτούς τους λόγους η ΡΑΕ θα θέσει κανόνες που θα εξασφαλίζουν την ομαλή λειτουργία της απελευθερωμένης αγοράς και την αποφυγή της δημιουργίας καρτέλ. Πριν δούμε με κάποια εμπειρικά παραδείγματα, τι έχει συμβεί σε αγορές προϊόντων που χαρακτηρίζονται ως ολιγοπώλια, καθαρά η διαφοροποιημένα, θα πρέπει να δώσουμε μια πρώτη απάντηση, λέγοντας ότι από την στιγμή που μιλάμε για κανόνες που είναι απαραίτητοι για την λειτουργία μιας αγοράς, δεν μπορούμε να μιλάμε για ελεύθερη αγορά και άρα για «απελευθέρωσή» της... (από την σημερινή κατάσταση). Το υπόδειγμα του τέλειου ανταγωνισμού ή της ελεύθερης αγοράς δεν αναφέρει πουθενά εξωγενείς κανόνες που ρυθμίζουν την λειτουργία του. Τα πάντα στο υπόδειγμα αυτό είναι πλήρως αυτορυθμιζόμενα μέσα από φυσικούς

¹⁰ Ελαστικότητα της ζήτησης ως προς την τιμή είναι το πηλίκον της ποσοστιαίας μεταβολής της ποσότητας δια της ποσοστιαίας μεταβολής της τιμής. Εάν η ελαστικότητα της ζήτησης είναι μικρότερη της μονάδος αλλά μεγαλύτερη του μηδενός ύψωση της τιμής προκαλεί αύξηση της συνολικής δαπάνης. Για ένα αριθμητικό π.χ. Βλ. και υποσημείωση 111, σελ. 93. Για μια πλήρη ανάλυση των ελαστικωτήτων προσφοράς και ζήτησης βλ και Lipsey G.R. Εισαγωγή στη θετική οικονομική, Παπαζήσης, Αθήνα 1972, σελ.143 – 167.

¹¹ Στο σημείο αυτό δεν γίνεται διάκριση ανάμεσα σε εμπόρους χονδρικής και λιανικής καθώς ισχύουν οι ίδιες αρχές.

οικονομικούς και μαθηματικούς νόμους όπως ακριβώς συμβαίνει και με διάφορους νόμους της φυσικής. Μήπως αρχίζει να διαφαίνεται καθαρά πια ότι η κατάσταση που συντελείται λειτουργεί προς όφελος μεγάλων ιδιωτικών εταιρειών και πολυεθνικών ομίλων, μέσα από μια επιστημονικοφάνεια, καθώς διαστρεβλώνοντας την οικονομική επιστημονική θεωρία διατείνονται ότι θα δημιουργήσουν μια απελευθερωμένη ανταγωνιστική αγορά που όμως δεν μπορεί να υπάρξει;^{12 13} Αν υποθεθεί ότι τίθενται κανόνες και αποφεύγεται η δημιουργία καρτέλ, οι ολιγοπωλητές που θα υπάρχουν στην αγορά του φ.α. έχουν και πάλι την δυνατότητα εν τέλει, να μην μειώσουν την τιμή, καθώς από την στιγμή που γνωρίζουν ότι οι τύχες τους είναι αλληλεξαρτημένες (μείωση της τιμής από τον οποιονδήποτε «παίκτη» θα σημαίνει ότι θα μειώσουν όλοι οι άλλοι «παίκτες» τις τιμές και τελικά θα μειωθούν τα κέρδη όλων των επιχειρήσεων του κλάδου), **θα οδηγηθούν στην μονοπωλιακή ισορροπία, πουλώντας την μονοπωλιακή ποσότητα στην μονοπωλιακή τιμή και μοιράζοντας τα μονοπωλιακά κέρδη.** Αυτή είναι η πιθανότερη λύση, και είναι γνωστή ως λύση που ερμηνεύεται από το υπόδειγμα για το ολιγοπώλιο του Chamberlin¹⁴ Στην περίπτωση του φ.α. η λύση αυτή μπορεί να επιτευχθεί με διαχωρισμό της αγοράς γεωγραφικό τρόπο, όπου τόσο οι εταιρείες διανομής που θα δημιουργηθούν όσο και οι εταιρείες εμπορίας θα δραστηριοποιούνται σε γεωγραφικές περιοχές που θα «συμφωνήσουν». Τέτοια παραδείγματα μπορεί πολύ εύκολα να δει κανείς στην πραγματικότητα και στην χώρα μας, όπως είναι αυτά των εταιρειών των σούπερ μάρκετ, αλλά και των εταιρειών των πετρελαιοειδών και των γνωστών βενζινάδικων. Όπως μπορεί να διαπιστωθεί πολύ εύκολα, σε πολλές γεωγραφικές περιοχές δραστηριοποιείται μόνο μία εταιρεία ή όπως στη περίπτωση των βενζινάδικων δραστηριοποιείται κατά κύριο λόγο μια εταιρεία και αφήνει λίγο χώρο ή ένα μικρό ποσοστό της αγοράς σε μία άλλη για να «φαίνεται» ότι υπάρχει ανταγωνισμός με μια συμφωνία «κυρίων».

3. Εμπειρικά παραδείγματα αγορών με ολιγοπωλιακή διάρθρωση και δημιουργία καρτέλ

Τα παραδείγματα αγορών που λειτουργούν με ολιγοπωλιακό τρόπο και μπορούν να εξηγηθούν μέσα από τα υποδείγματα της οικονομικής επιστήμης για την λειτουργία των ολιγοπωλιακών αγορών που συνοπτικά αναπτύξαμε ανωτέρω και που πολλές αν όχι τις περισσότερες φορές καταλήγουν στην δημιουργία καρτέλ, βρίθουν παγκοσμίως στην πραγματική οικονομία. Μερικά τέτοια παραδείγματα παρατίθενται στην συνέχεια.

¹² «Μήπως» τελικά δεν υφίσταται πουθενά στον κόσμο για κανένα είδος αγοράς η τελείως ανταγωνιστική αγορά; ... Μάλιστα η τέταρτη προϋπόθεση (τέλεια κινητικότητα των παραγωγικών συντελεστών) σημαίνει ότι οι επιχειρήσεις μπορούν να βγουν και να μπουν από τον κλάδο κατά την βούληση τους... «ανέξοδα». Εάν αυτό ισχύει και συμβεί τότε τι κίνδυνοι κρύβονται καθώς μπορεί να υπάρξει ανεπάρκεια στην τροφοδοσία της αγοράς με φ.α. Η υποψία δεν είναι αβάσιμη αν αναλογιστούμε τα διάφορα black out που έχουν συμβεί στην αντίστοιχη αγορά της ηλεκτρικής ενέργειας σε όλο τον κόσμο από ιδιωτικές εταιρείες που δραστηριοποιούνται.

¹³ Για μια γενικότερη θεώρηση σχετικά με την πρακτική εφαρμογή του υποδείγματος του τέλει ανταγωνισμού βλ. και Χα-Τζουν Τσανγκ 2011 ο.π. (υποσημείωση 1) σελ.33 και εξής

¹⁴ Βλ. και Chacholiades M, 1989 ο.π. (υποσημείωση 9) Το Δυοπωλιακό Υπόδειγμα Chamberlin σελ 519, κ.α.

- **OPEC**

Το πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα εμπειρικής εφαρμογής καρτέλ είναι ο Οργανισμός Πετρελαιοεξαγωγικών Κρατών (OPEC) που δημιουργήθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1950 **όταν ο ανταγωνισμός ανάμεσα στις μεγάλες εταιρείες πετρελαιοειδών οδήγησε σε μείωση της τιμής του αργού πετρελαίου**¹⁵. Με σκοπό να σταθεροποιήσουν την τιμή του πετρελαίου και να προλάβουν περαιτέρω μείωση των εσόδων τους προχώρησαν στην δημιουργία καρτέλ. Κατά την διάρκεια των δώδεκα πρώτων ετών της λειτουργίας του, ο OPEC πέτυχε τον αρχικό στόχο της αποφυγής των παραπέρα μειώσεων ενώ, στην συνέχεια εκμεταλλευόμενος τις πετρελαϊκές κρίσεις του 1973 – 1974 με τον Αραβο – Ισραηλινό πόλεμο» και του 1978 – 1979 με την Ιρανική Επανάσταση πέτυχε μια αλματώδη αύξηση της τιμής του αργού πετρελαίου ανά βαρέλι (το 1981 η τιμή έφθανε τα 32 δολάρια το βαρέλι). Μάλιστα τα μέλη του ακολούθησαν – ακολουθούν πιστά τις επίσημες πολιτικές (σε σχέση με την τιμή και την ποσότητα) που αποτελεί αναγκαία συνθήκη για την επιτυχία ενός καρτέλ¹⁶ ξεπερνώντας καταστάσεις όπως του 1982 όπου κρίθηκε η συνοχή του και διαψεύδοντας διακεκριμένους οικονομολόγους με πρώτο τον Milton Friedman που υποστήριξαν ότι μετά την άρση του πετρελαιοακού εμπάργκο του 1973 – 1974 ο OPEC θα διαλυόταν και η τιμή του πετρελαίου θα έπεφτε σε ανταγωνιστικό επίπεδο¹⁷.

- **Καρτέλ των εταιρειών γάλακτος στην Ελλάδα**

Επίσης το γνωστό και πρόσφατο παράδειγμα καρτέλ του γάλακτος που συντελέστηκε στην χώρα μας, όπου έπειτα από πολύμηνη έρευνα η Γενική Διεύθυνση Ανταγωνισμού¹⁸ κατέληξε ότι στις επιμέρους αγορές υφίστανται τέσσερις στρεβλώσεις του δικαίου του ανταγωνισμού:

- «Οριζόντια σύμπραξη ορισμένων γαλακτοβιομηχανιών με αντικείμενο τον καθορισμό των τιμών αγοράς και κατανομής των πηγών προμήθειας στην αγορά νωπού γάλακτος». Δηλαδή, συμφωνούσαν σε ποιες τιμές θα αγόραζαν το γάλα από τους παραγωγούς και «μοίραζαν» τους προμηθευτές τους.
- «Οριζόντιες συμπράξεις μεταξύ ορισμένων γαλακτοβιομηχανιών αναφορικά με την τιμολογιακή - εκπτώτικη τους πολιτική». Δηλαδή, ακολούθησαν την ίδια πολιτική τιμών και εκπτώσεων προς τους πελάτες τους.
- «Κάθετες συμπράξεις καθορισμού τιμών μεταπώλησης και απαγόρευσης παθητικών πωλήσεων μεταξύ ορισμένων γαλακτοβιομηχανιών και των διανομέων τους». Καθόριζαν σε ποια τιμή θα πωλούν οι διανομείς τους και τους απαγόρευαν να εξυπηρετούν πελάτες από άλλη γεωγραφική περιοχή, απ' αυτήν που δραστηριοποιούνται.

¹⁵ Στο καρτέλ αυτό αντι για επιχειρήσεις που δημιουργούν το καρτέλ – έχουμε χώρες

¹⁶ Τα μέλη ενός καρτέλ έχουν κίνητρο να παραβιάσουν τις συμφωνίες με αποτέλεσμα το καρτέλ να μην μπορεί να περιορίσει αποτελεσματικά την παραγωγή και να διατηρήσει την μονοπωλιακή τιμή

¹⁷ Βλ. και Chacholiades M, 1989 ο.π. (υποσημείωση 9), σελ. 531- 533

¹⁸ Παρατηρείστε ότι η Γενική Διεύθυνση Ανταγωνισμού έχει αυτόν ακριβώς τον τίτλο και δεν έχει τον τίτλο Γενική Διεύθυνση «τέλειου» Ανταγωνισμού.

- «Κάθετες συμπράξεις καθορισμού τιμών μεταπώλησης μεταξύ ορισμένων γαλακτοβιομηχανιών και αλυσίδων σούπερ μάρκετ», συμφωνούσαν δηλαδή μεταξύ τους για τις τιμές πώλησης. Όπως λέγεται έχουν για την παράβαση αυτή κλητευθεί μερικές από τις μεγάλες αλυσίδες σούπερ μάρκετ.¹⁹

Τι είχε συμβεί στην περίπτωση αυτή; Από το 2002 έως το τέλος του 2004 **οι τιμές παραγωγού αγελαδινού γάλακτος ήταν ανοδικές** (από 0,33 ευρώ/κιλό σε 0,35) **ενώ από το 2005 ως τα μέσα του 2007 μειώθηκαν** (από 0,35 ευρώ/κιλό σε 0,32). **Παρότι οι τιμές παραγωγού μειώθηκαν κατά 8,57%, οι λιανικές τιμές αυξήθηκαν έως 4,8%** και όπως αναφέρθηκε ήδη σημαντικό ρόλο σε αυτό έπαιξαν και οι μεγάλες αλυσίδες σούπερ-μάρκετ, οι οποίες εφάρμοσαν «συμφωνημένες πρακτικές» με τις γαλακτοβιομηχανίες.^{20 21} Αποδεικνύεται ότι και στην περίπτωση της υπόθεσης του γάλακτος, δεν λειτουργεί ο τέλει ανταγωνισμός καθώς στην αλυσίδα ή στις επιμέρους αγορές της συγκεκριμένης αγοράς δεν υπάρχουν οι απαραίτητες προαπαιτούμενες συνθήκες του υποδείγματος. Ενώ από την πλευρά της ζήτησης υπάρχουν πολλοί μικροί καταναλωτές, από την πλευρά της προσφοράς, διαφαίνεται αρχικά, ότι υπάρχουν πολλοί μικροί παραγωγοί, όμως οι βιομηχανίες που εμπλέκονται είναι λίγες και με πολύ μεγάλο μέγεθος. Η μορφή της αγοράς είναι καθαρά ολιγοπωλιακή με μεγάλες και λίγες εν τέλει επιχειρήσεις (γαλακτοβιομηχανίες αλλά και σουπερ μάρκετ - μια άλλη ολιγοπωλιακή επίσης αγορά) οι οποίες έχουν την δυνατότητα να επιβάλουν τις δικές του τιμολογιακές πολιτικές, δημιουργώντας καρτέλ, ενώ δεν θα πρέπει να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι στην δημιουργία του συγκεκριμένου καρτέλ είχαν εμπλακεί και ο τότε γενικός διευθυντής της Επιτροπής Ανταγωνισμού, καθώς και άλλα πρόσωπα.²² Αποδεικνύεται, ότι στην δημιουργία των καρτέλ τα πράγματα δεν είναι και τόσο απλά. Υπάρχει μια γενικότερη διαπλοκή πέραν των εκάστοτε επιχειρήσεων του κλάδου...

Και ενώ διαφαίνεται κατόπιν των ανωτέρων εξελίξεων και των δικαστικών **διαδικασιών ότι το καρτέλ του γάλακτος δεν υπάρχει την στιγμή που γράφονται αυτές οι γραμμές**, η **τιμή του γάλακτος εν καιρώ κρίσης εξακολουθεί να έχει ανοδική πορεία**. Συγκεκριμένα σύμφωνα με τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής, η τιμή του νωπού παστεριωμένου γάλακτος τον Ιούνιο του 2014 **έχει αυξηθεί σε σύγκριση με ένα χρόνο πριν**

¹⁹ Σιδέρη Μ., «Καίγονται» 17 για το καρτέλ γάλακτος, Η καθημερινή, 19.12.2006

<http://www.kathimerini.gr/272168/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/kaigontai-17-gia-to-kartel-galaktos>,

<http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=179611>

²⁰ Γιάννης Τόλιος: «Περιβάλλον και Αγροτική Πολιτική σε συνθήκες παγκοσμιοποίησης. Εναλλακτική Στρατηγική Αυτοδυναμίας Τροφίμων», Εκδόσεις ΚΨΜ, Αθήνα 2009 σελ: 224 -229

²¹ Το δικαστήριο αποφάσισε επίσης: Την ενοχή του Π. Αδαμόπουλου, τέως γενικού διευθυντή της Επιτροπής Ανταγωνισμού, για το πλημμέλημα της δωροδοκίας και των Π. Αναγνωστόπουλου, εκτελωνιστή, και Κ. Κωνσταντινίδη, σιτέμπορου και κουμπάρου του τότε υπουργού Απασχόλησης Σ. Τσιτουρίδη, για άμεση συνέργεια σε δωροδοκία. Ξυνού Α., 5,5 χρόνια στους κουμπάρους, Enet .gr Ελευθεροτυπία, 14.04.2009, <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=35257>.

²² Αποδεικνύεται δηλ ότι στην δημιουργία των καρτέλ τα πράγματα δεν είναι και τόσο απλά και υπάρχει μια γενικότερη διαπλοκή πέραν των εκάστοτε επιχειρήσεων του κλάδου.... Για περισσότερα βλ.: <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=35257>

κατά 4,46%. Μάλιστα τον Απρίλιο του 2014, αφού δηλαδή είχε ψηφισθεί ο νόμος 4254/2014 που περιελάμβανε και τις όποιες αλλαγές στη νομοθεσία για το γάλα, η τιμή ήταν αυξημένη σε σύγκριση με τον Ιανουάριο του 2014 κατά 2,08%. Υπενθυμίζεται δε, ότι τον Φεβρουάριο και ενώ βρίσκονταν σε εξέλιξη οι συζητήσεις για τις αλλαγές στο γάλα, μεγάλες γαλακτοβιομηχανίες είχαν προχωρήσει σε ανατιμήσεις που έφταναν έως και 5%. Οι τιμές μάλιστα που διαμορφώθηκαν μετά τις ανατιμήσεις διατηρούνται έως σήμερα.

Η διατήρηση των υψηλών τιμών στο γάλα, ειδικά στο παστεριωμένο και στο υψηλής παστερίωσης, έχουν οδηγήσει σε νέα υποχώρηση της κατανάλωσης. Από την αρχή του 2014, έως τις 29/6/2014, ο όγκος πωλήσεων της αγοράς λευκού γάλακτος υποχωρεί συνολικά κατά 1,2% ή κατά περίπου 2 εκατ. λίτρα σε σύγκριση με την αντίστοιχη περίοδο του 2013. Ειδικά στην κατηγορία του γάλακτος ψυγείου (περιλαμβάνει το παστεριωμένο και το υψηλής παστερίωσης γάλα) που αντιπροσωπεύει το μεγαλύτερο κομμάτι της αγοράς, ο όγκος πωλήσεων καταγράφει υποχώρηση κατά 1,6%. Αξίζει μάλιστα να σημειωθεί ότι η μοναδική κατηγορία γάλακτος που δεν καταγράφει μείωση πωλήσεων, αλλά και μια οριακή αύξηση της τάξης του 0,2%, είναι αυτή του εβαπορέ.^{23 24}

Μήπως η εξήγηση για την αύξηση της τιμής του γάλακτος οφείλεται στην ολιγοπωλιακή διάρθρωση της συγκεκριμένης αγοράς γάλακτος όπου τελικά ο καταναλωτής δεν ωφελείται καθώς αγοράζει μικρότερη ποσότητα από το συγκεκριμένο αγαθό και σε υψηλότερη τιμή;

Ας μην ξεχνάμε επίσης ότι τον Φεβρουάριο του 2014 υπήρξε νέα εισαγγελική έρευνα για την αύξηση της τιμής του γάλακτος.²⁵

- **Καρτέλ και στα δομικά υλικά;**

Ένα επιπλέον παράδειγμα υποψίας δημιουργίας καρτέλ σε αγορά που μπορεί να χαρακτηριστεί ως ολιγοπώλιο είναι η περίπτωση των δομικών υλικών, όπου η Επιτροπή Ανταγωνισμού το 2008 διεξήγαγε σχετικές έρευνες συγκεκριμένα στον χάλυβα, στο έτοιμο σκυρόδεμα και στα τούβλα, καθώς επίσης και στον κλάδο των κατασκευών. Όπως **επισήμανε και το ΤΕΕ, οι τιμές των δομικών υλικών κατέγραφαν συνεχή ανοδική πορεία.** Το 2011, οι τιμές των δομικών υλικών ήταν αυξημένες κατά 25% σε σχέση με το 2005, ενώ **το 2010 και το 2011, χρονιές που η συρρίκνωση της παραγωγής κατασκευών ήταν 29% και 28% αντίστοιχα, οι αυξήσεις στις τιμές των δομικών υλικών έφθασαν το 3% και 2,5% αντίστοιχα.** Τη μεγαλύτερη συνεισφορά στη διάρθρωση των τιμών των δομικών υλικών

²³ Μανιφάβα Δ., Η τιμή στο φρέσκο γάλα παραμένει ψηλά και ο καταναλωτής στρέφεται στο εβαπορέ, Η Καθημερινή, 20.07.2014 <http://www.kathimerini.gr/776997/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/h-timh-sto-fresko-gala-paramenei-yhla-kai-o-katanalwths-strefetai-sto-evapore>

²⁴ Η αύξηση του εβαπορέ γάλακτος κατά την στιγμή που αυξάνεται η τιμή του φρέσκου γάλακτος σημαίνει ότι τα δύο αγαθά είναι υποκατάστατα μεταξύ τους. Το κατά πόσον επηρεάζονται οι ποσότητες του εβαπορέ γάλακτος (αγαθό α) από την μεταβολή της τιμής του φρέσκου γάλακτος (αγαθό β) είναι δυνατόν να υπολογισθεί από την σταυροειδή ελαστικότητα η οποία είναι το πηλίκον της ποσοστιαίας μεταβολής του αγαθού α προς την ποσοστιαία μεταβολή της τιμής του αγαθού β.

²⁵ Βλ. <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=565182>

έχουν τα μεταλλικά υλικά, στα οποία οι τιμές βρίσκονται, τον Αύγουστο του 2012, αυξημένες κατά 39% σε σχέση με τις τιμές του 2005, καταγράφοντας αυξήσεις 3,6% το 2010 και 1,5% το 2011 ενώ στη δεύτερη σημαντικότερη κατηγορία υλικών, στα τσιμέντα, οι τιμές ήταν αυξημένες κατά 15% σε σχέση με το 2005 και παραμένουν πρακτικά σταθερές κατά τη διάρκεια της κρίσης, παρά τη δραστική μείωση της παραγωγής τσιμέντου. Ανάλογη είναι και η πορεία των περισσότερων υπόλοιπων υποκατηγοριών δομικών υλικών. Παρά το γεγονός ότι η υπόθεση του αυτεπάγγελτου ελέγχου στον κλάδο των τούβλων τέθηκε στο αρχείο, διότι από την έρευνα της Επιτροπής Ανταγωνισμού δεν διαπιστώθηκε απαγορευμένη σύμπραξη ή κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης επιχειρήσεων του κλάδου και η Επιτροπή Ανταγωνισμού επισήμανε ότι απαιτούνται ενδεδειγμένες έρευνες με στόχο την ανάλυση της σχέσης των τιμών κατά μήκος της αλυσίδας παραγωγής, διανομής και εμπορίας, προκειμένου να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα, τα ερωτήματα παραμένουν²⁶ και γεννάται η υποψία ότι η αγορά των δομικών υλικών πιθανόν να λειτουργήσει με τον τρόπο όπου, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, οι εταιρείες του κλάδου των δομικών υλικών, χωρίς να δημιουργήσουν καρτέλ, πουλούσαν την μονοπωλιακή ποσότητα στην μονοπωλιακή τιμή και μοιράστηκαν τα κέρδη.

- **Καρτέλ στις πτηνοτροφικές Μονάδες**

Ακόμη ένα παράδειγμα δημιουργίας καρτέλ είναι αυτό που αποκαλύφθηκε για τις πτηνοτροφικές μονάδες και το οποίο λειτουργούσε για 14 χρόνια. Συγκεκριμένα²⁸ η Επιτροπή Ανταγωνισμού επέβαλε βαριά πρόστιμα σε μεγάλο αριθμό πτηνοτροφικών επιχειρήσεων, στους οποίους προσάπτει ότι συντόνιζαν συστηματικά την επιχειρηματική τους δράση, σε όλο το φάσμα νωπού και κατεψυγμένου κοτόπουλου και στην αλυσίδα εφοδιασμού (χονδρέμποροι, σούπερ μάρκετ, ψησταριές, κρεοπώλες). Η αντι-ανταγωνιστική σύμπραξη που προέκυψε από τα στοιχεία, όπως αναφέρει σε ανακοίνωσή της η Επιτροπή, είχε ιδιαίτερη σημασία και μεγάλη εμβέλεια, όχι μόνο λόγω της ιδιαίτερης σοβαρότητας του αντικειμένου της, αλλά και της μεγάλης χρονικής της διάρκειας (1996-2010) στο σύνολο της επικράτειας, με τη συμμετοχή μεγάλου αριθμού εμπλεκόμενων επιχειρήσεων που κατέχουν συνολικά έως και 75% του μεριδίου της σχετικής αγοράς, ενώ σημειώνει ότι δεν

²⁶ Ριζοσπάστης, Οικονομία, Πάρτε μέτρα για το καρτέλ στα δομικά υλικά, 29.09.2012

<http://www1.rizospastis.gr/wwwengine/story.do?id=7060844&publDate=>, Η Καθημερινή, Επιχειρήσεις, Έρευνες για ύπαρξη καρτέλ στα δομικά υλικά, από την Επιτροπή Ανταγωνισμού 15.10.2012

[http://www.kathimerini.gr/16890/article/oikonomia/epixeirhseis/ereynes-gia-ypar3h-kartel-sta-domika-ylika-
apo-thn-epitroph-antagwnismoy](http://www.kathimerini.gr/16890/article/oikonomia/epixeirhseis/ereynes-gia-ypar3h-kartel-sta-domika-ylika-
apo-thn-epitroph-antagwnismoy)

²⁷ Δελτία Τύπου ΤΕΕ: «Οι αυξήσεις στα δομικά υλικά «γονατίζουν» την οικοδομή. Ως 70% η αύξηση της τιμής του χάλυβα οπλισμού από τις αρχές του χρόνου» 13 Ιουνίου 2008, «Νέα αύξηση στις τιμές του Σιδήρου! Τι κάνει η Επιτροπή Ανταγωνισμού;» 28 Ιανουαρίου 2011, «Η οικονομική δραστηριότητα μειώνεται το κόστος των υλικών κατασκευής αυξάνεται υπέρμετρα» 18 Μαρτίου 2011

²⁸ Το κείμενο που ακολουθεί για το καρτέλ στις πτηνοτροφικές μονάδες είναι αυτούσιο από την ηλεκτρονική διεύθυνση του skai και συγκεκριμένα από: <http://www.skai.gr/news/greece/article/260955/epitropi-adagonismou-prostima-na-fan-kai-oi-kotes/#ixzz3GJkGgRI>

παραγνώρισε για τον προσδιορισμό του ύψους του προστίμου, κατ' εξαίρεση, την παρατεταμένη οικονομική κρίση, καθώς και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τις συνθήκες του κλάδου. Η Ολομέλεια της Επιτροπής Ανταγωνισμού με ομόφωνη απόφασή της έκρινε ότι συνολικά δεκατρείς (13) πτηνοτροφικές επιχειρήσεις, καθώς και ο Σύνδεσμος Πτηνοτροφικών Επιχειρήσεων Ελλάδας (ΣΠΕΕ), παραβίασαν το άρθρο 1 του Ν. 703/1977 περί απαγορευμένων συμπράξεων και 101 της Συνθήκης Λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ), με την υιοθέτηση παράνομων πρακτικών οριζόντιου καθορισμού τιμών και κατανομής της πελατείας, με σκοπό το συντονισμό της τιμολογιακής τους πολιτικής και τον καταμερισμό της αγοράς. **Η εν λόγω οριζόντια σύμπραξη**, η οποία, σύμφωνα με την απόφαση, διήρκεσε επί μακρό χρονικό διάστημα (1996 έως 2010), υλοποιήθηκε κυρίως μέσω συχνών και τακτικών συναντήσεων εκπροσώπων του κλάδου, εντός ή εκτός του Συνδέσμου τους, ή/και μέσω ανταλλαγής πληροφοριών. Στο πλαίσιο αυτό, οι συμφωνίες ή/και συνεννοήσεις για τις τιμές εξειδικεύονταν, αρκετές φορές, ανά κατηγορία προϊόντος (στήθος, μπούτι, φιλέτο κ.λπ.), αλλά και ανά κανάλι διανομής (έμποροι/αντιπρόσωποι, κρεοπωλεία/ψησταριές, σούπερ μάρκετ), ενώ, περαιτέρω, υπήρχε μηχανισμός παρακολούθησης για τη συμμόρφωση από μέρους των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων. Με τον τρόπο αυτό, κατάρτισαν συμφωνίες ή/και αντικατέστησαν τους κινδύνους του ανταγωνισμού με συνεργασία μεταξύ τους, **η οποία μείωνε την αβεβαιότητα** που είχε κάθε επιχείρηση σχετικά με την εμπορική πολιτική που θα υιοθετούσαν οι ανταγωνιστές στην αγορά.

4. Ποια θα πρέπει να είναι η μορφή/διάρθρωση της αγοράς του φ.α;

Το αμέσως επόμενο ερώτημα που τίθεται είναι υπό ποια μορφή αγοράς θα πρέπει να είναι η πώλησης της λιανικής (και όχι μόνον) του Φ.Α. από την στιγμή που η απελευθέρωσή της αγοράς με βάση τα όσα αναπτύχθηκαν θα οδηγήσει σε καθαρή ολιγοπωλιακή μορφή αγοράς με δυσμενείς επιπτώσεις για τον καταναλωτή;

Για να απαντηθεί αυτό το ερώτημα θα πρέπει κατ' αρχήν να εξετάσουμε εν συντομία, γενικότερα την φύση των εταιρειών **που παρέχουν υπηρεσίες κοινής ωφέλειας** όπως του φ.α., ηλεκτρικού ρεύματος, παροχής νερού και αποχέτευσης, τηλεπικοινωνιών κ.α., που έχουν κοινά χαρακτηριστικά, αλλά να αναφερθούμε και ιστορικά στις οικονομικές - αναπτυξιακές συνθήκες μέσα στις οποίες, οι εταιρείες αυτές δημιουργήθηκαν σε παγκόσμιο επίπεδο.

Η ιστορική αυτή εξέταση, αποδεικνύει ότι πλείστες αυτών των εταιρειών (και όχι μόνο) αναπτύχθηκαν από τον δημόσιο τομέα σε παγκόσμιο επίπεδο, μετά την μεγάλη καπιταλιστική κρίση του 1929 – 1930, με την εφαρμογή του «new deal» και την εκπόνηση μεγάλων δημοσίων έργων που αποτέλεσε την βασική συνταγή της εξόδου από την κρίση την εποχή εκείνη. Πέραν από τα άμεσα πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα που υπήρχαν

στις οικονομίες των κρατών από την κατασκευή των υποδομών που απαιτούνταν για τις περιπτώσεις παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος, ύδρευσης αποχέτευσης, κατασκευής δρόμων, αγωγών φ.α., η έλλειψη που υπήρχε μέχρι εκείνη την περίοδο στις υποδομές αυτές, ουσιαστικά στραγγάλιζε την οποιαδήποτε περαιτέρω ανάπτυξη των εθνικών οικονομιών. Ήταν λοιπόν τα εθνικά κράτη και ο δημόσιος τομέας τους που ήρθε εξ' ανάγκης, ιστορικά, σε μια περίοδο έντονης καπιταλιστικής κρίσης να καλύψει αυτό το κενό, με επενδύσεις οι οποίες απαιτούσαν τεράστια κεφάλαια, για πολύ μεγάλες υποδομές, τα οποία ήταν ως επί το πλείστον απαγορευτικά για τον οποιονδήποτε ιδιώτη. Αυτό συμβαίνει, **γιατί τέτοιου είδους επενδύσεις χαρακτηρίζονται από έντονες οικονομίες κλίμακας/ αποδόσεις κλίμακας**, δηλ. το ελάχιστο μέσο κόστος της παραγωγής²⁹ (όπου αυτή υπάρχει) για να μειωθεί, απαιτεί μεγάλες εγκαταστάσεις και άρα το κόστος της επένδυσης είναι τεράστιο (π.χ. υδροηλεκτρικά φράγματα στην περίπτωση της παραγωγής του ηλεκτρισμού, αγωγοί για την μεταφορά του φ.α. κλπ.) και επιτυγχάνεται με ρυθμό παραγωγής που είναι πολύ υψηλός, σε σχέση με την αγορά. **Δηλ το μακροχρόνιο μέσο κόστος μειώνεται σε πολύ μεγάλο βαθμό, όταν η ποσότητα της παραγωγής αυξάνεται και γίνεται σε πολύ μεγάλη κλίμακα.** Επίσης, αυτό σημαίνει ότι οι επιχειρήσεις που δημιουργήθηκαν είχαν/έχουν την ικανότητα να ικανοποιήσουν ολόκληρη την ζήτηση, χωρίς να αφήνουν περιθώρια σε άλλους ανταγωνιστές, όταν η τιμή (μονάδας) είναι τουλάχιστον ίση με το ελάχιστον μέσο κόστος παραγωγής.

Αυτές οι συνθήκες και κυρίως η συνθήκη της ύπαρξης των έντονων οικονομιών κλίμακας που θεωρείται ως φυσικό εμπόδιο εισαγωγής κάποιας ανταγωνιστικής επιχείρησης σε έναν κλάδο παραγωγής είναι αυτές που χαρακτηρίζουν την **έννοια του φυσικού μονοπωλίου**.³⁰

Επιπλέον οι επενδύσεις αυτές έχουν/είχαν μακροχρόνιες αποσβέσεις και αποδόσεις, που ακόμη και αν ήταν δυνατόν να γίνουν από τον οποιονδήποτε ιδιώτη, θα απέδιδαν τα αναμενόμενα κέρδη σε ορίζοντα βάθους πολλών δεκαετιών, με αποτέλεσμα να μην ικανοποιούν την κατά το δυνατόν **αμεσότερη** μεγιστοποίηση του κέρδους που είναι ο

²⁹ Η έννοια της παραγωγής δεν είναι δεσμευτική. Στην περίπτωση για π.χ. του φ.α. απαιτούνται μεγάλης κλίμακας δίκτυα μεταφοράς δηλ αγωγών στα οποία (εκτός όλων των άλλων) επιτυγχάνεται η ελαχιστοποίηση του μέσου κόστους μεταφοράς. Η δημιουργία αυτών των δικτύων σημαίνει μεγάλες επενδύσεις για την κατασκευή τους. Αντίστοιχα για την ηλεκτρική ενέργεια, πέραν από την παραγωγή της απαιτούνται μεγάλης κλίμακας δίκτυα μεταφοράς.

³⁰ Υπάρχει μια ακόμη απαραίτητη συνθήκη (για το υπόδειγμα του μονοπωλίου γενικότερα) η οποία προϋποθέτει ότι το προϊόν της επιχείρησης δεν θα πρέπει να έχει στενά υποκατάστατα και συνεπώς η ζήτηση του πρέπει να είναι σχετικά ανεξάρτητη από τις τιμές των άλλων προϊόντων (η σταυροειδής ελαστικότητα είναι περίπου μηδέν). Η συνθήκη αυτή μπορεί να ειπωθεί ότι σε σημαντικό βαθμό ικανοποιούνταν/ ικανοποιείται για τις επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας που αναφέρθηκαν πιο πάνω. Καθώς όμως στην πραγματικότητα μια τέτοια πλήρης απουσία υποκατάστασης είναι πρακτικά αδύνατη η δύναμη της μονοπωλιακής επιχείρησης πρακτικά διαβρώνεται από την ύπαρξη υποκατάστατων καθώς όλα τα αγαθά ανταγωνίζονται για το εισόδημα του καταναλωτή που είναι περιορισμένο.

σκοπός της κάθε ιδιωτικής εταιρείας. Όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό το κόστος ευκαιρίας³¹ στην προκείμενη περίπτωση είναι ιδιαίτερα μεγάλο.

Οι επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας (ηλεκτρισμού, τηλεφωνικών υπηρεσιών, νερού, αερίου κλπ) για τους λόγους που αναφέρθηκαν θεωρούνται φυσικά μονοπώλια, και στην περίπτωση του φυσικού μονοπωλίου, **η παραγωγή του κλάδου παράγεται φθηνότερα από μία μόνο επιχείρηση**³². Οι επιχειρήσεις κοινή ωφέλειας ήταν δημόσιες για τους ίδιους ακριβώς λόγους καθώς μόνον τα εθνικά κράτη μπορούσαν να αναλάβουν τις δαπάνες των τεράστιων επενδύσεων που απαιτούνταν, και να αναμένουν για τις μακροχρόνιες αποσβέσεις και αποδόσεις των κεφαλαίων. Άλλωστε ο σκοπός τους δεν ήταν με την «στενή» του όρου έννοια επίτευξη της μεγιστοποίησης του κέρδους αλλά η ανάπτυξη των απαραίτητων υποδομών καθώς και της παραγωγής και εμπορίας αγαθών που ήταν/ είναι απαιτούμενα για την ανάπτυξη.

5. Το παράδειγμα της ΔΕΗ ως Δημόσιο Φυσικό Μονοπώλιο.

Τρανταχτό παράδειγμα περίπτωσης όπου η παραγωγή του κλάδου παράγεται φθηνότερα από μια μόνο επιχείρηση και με όλα τα χαρακτηριστικά του Φυσικού Μονοπωλίου που αναφέρθηκαν, είναι η ΔΕΗ. Το 1950 που ιδρύθηκε η ΔΕΗ, στην Ελληνική επικράτεια δραστηριοποιούνταν στον χώρο της ηλεκτρικής ενέργειας 400 περίπου εταιρείες. Θα μπορούσε λοιπόν κάλλιστα να θεωρηθεί ότι λειτουργούσε ο «τέλειος» ανταγωνισμός ή έστω ανταγωνισμός και οι καταναλωτές απολάμβαναν την «ποσότητα» του ηλεκτρικού ρεύματος που επιθυμούσαν στην χαμηλότερη δυνατή τιμή, καθώς από την πλευρά της προσφοράς υπήρχαν πολλοί μικροί παραγωγοί και από την πλευρά της ζήτησης πολλοί μικροί καταναλωτές που δεν μπορούσαν να επηρεάσουν την τιμή. Εντούτοις, μόνο το 32% του πληθυσμού της χώρας είχε στην διάθεσή του το αγαθό της ηλεκτρικής ενέργειας το οποίο ήταν πανάκριβο για την εποχή, και σε σχέση με τις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες. Το 1980, μέσα δηλ σε τριάντα χρόνια από την ίδρυση της ΔΕΗ περισσότερο από το 99% του πληθυσμού της χώρας είχε ηλεκτροδοτηθεί. Η σύγκριση ανάμεσα στα 60 χρόνια που είχαν μεσολαβήσει από την στιγμή που «έφτασε», το έτος 1889 το ρεύμα στην Ελλάδα και του ποσοστού του πληθυσμού που ηλεκτροδοτήθηκε, σε σχέση με τα 30 χρόνια που χρειάστηκαν για να ηλεκτροδοτηθεί το σύνολο του πληθυσμού της χώρας από την ΔΕΗ, είναι συντριπτική και δεν μπορεί να αποδοθεί στην τεχνολογική πρόοδο της κατασκευής των απαραίτητων υποδομών, η οποία είναι βέβαια σημαντική, αλλά στην αναγνώριση των οικονομικών και αποδόσεων κλίμακας που επιτυγχάνονται από μια μόνο επιχείρηση στη παραγωγή του κλάδου της ηλεκτρικής ενέργειας. Γι αυτό και βασική στρατηγική για την

³¹ Το κόστος ευκαιρίας για μια επιχείρηση είναι ίσο με την αξία που η επιχείρηση αποποιείται, (ή με την χαμένη ευκαιρία) με το να μην την χρησιμοποιεί με τον καλύτερο εναλλακτικό τρόπο. Βλ. και Chacholiades M (1989) ο.π. (υποσημείωση 9) σελ. 308. Η απόδοση μιας επένδυσης σε μακρύτερο χρόνο σε σχέση με μιαν άλλη είναι ένα σημαντικό κόστος ευκαιρίας.

³² Για μια εκτεταμένη επιστημονική τεκμηρίωση του θέματος βλ. και Chacholiades M (1989) ο.π. (υποσημείωση 9), σελ. 487 - 489.

επίτευξή του εξηλεκτρισμού της χώρας αποτέλεσε η εξαγορά από την ΔΕΗ όλων των μέχρι τότε παραγωγικών μονάδων και ορίστηκε με νόμο η ΔΕΗ ως ο μόνος φορέας παραγωγής και διανομής ηλεκτρικής ενέργειας.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να μας επιτραπεί μια σκόπιμη και σχετικά εκτεταμένη σε σχέση με το μέγεθος της παρούσας μελέτης «μικρή» ιστορική αναφορά για την ηλεκτρική ενέργεια και την ΔΕΗ στην Ελλάδα την οποία ο γράφων θεωρεί απαραίτητη για την όλη κατανόηση του θέματος που διαπραγματευόμαστε. Έτσι λοιπόν βλέπουμε ότι «..... η Γενική Εταιρεία Εργοληψιών» κατασκεύασε στην Αθήνα, στην οδό Αριστείδου, την πρώτη μονάδα παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. Το πρώτο κτίριο που φωτίζεται είναι τα Ανάκτορα και πολύ σύντομα ο ηλεκτροφωτισμός επεκτείνεται στο σημερινό ιστορικό κέντρο της πόλης. Τον ίδιο χρόνο ηλεκτροδοτείται επίσης η Θεσσαλονίκη, η οποία ανήκει ακόμα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η «Βελγική Εταιρεία» αναλαμβάνει απ' τις τουρκικές αρχές το φωτισμό και την τροχοδρόμηση της πόλης με την κατασκευή εργοστασίου παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. Δέκα χρόνια αργότερα κάνουν την εμφάνισή τους στην Ελλάδα οι πολυεθνικές εταιρείες ηλεκτρισμού. Η αμερικανική εταιρεία Thomson-Houston με τη συμμετοχή της Εθνικής Τράπεζας ιδρύουν την «Ελληνική Ηλεκτρική Εταιρεία» που αναλαμβάνει την ηλεκτροδότηση μεγάλων ελληνικών πόλεων. Μέχρι το 1929 θα έχουν ηλεκτροδοτηθεί 250 πόλεις με πληθυσμό άνω των 5.000 κατοίκων.³³

Η ηλεκτροδότηση της Αθήνας, ιδιαίτερα από το 1924 έως το 1927, **αποτέλεσε πεδίο οικονομικών ανταγωνισμών**, πυροδότησε πολιτικές αντιπαραθέσεις και προσέλκυσε **το ενδιαφέρον ξένων ομίλων**. Νικητής σε αυτόν τον ανταγωνισμό στέφθηκε ο αγγλικός όμιλος Power and Traction Finance Company Ltd. Η γνωστή ως «Πάουερ» που αργότερα ίδρυσε την Ηλεκτρική Εταιρεία Αθηνών-Πειραιώς (ΗΕΑΠ), η οποία εξελίχθηκε στη μεγαλύτερη ηλεκτρική εταιρεία της χώρας πριν από την ίδρυση της ΔΕΗ.³⁴

Στις 20 Ιουλίου 1950 υπογράφηκε σύμβαση μεταξύ της ελληνικής κυβέρνησης και της αμερικανικής εταιρείας Ebasco, με την οποία η τελευταία αναλάμβανε την ανάπτυξη και λειτουργία εθνικού συστήματος ηλεκτρικής ενέργειας και στις 7 Αυγούστου 1950 ιδρύθηκε η ΔΕΗ. Κατά την πρώτη 20ετία ανάπτυξης της ΔΕΗ, κατευθυντήριος άξονας τόσο για τα ενεργειακά προγράμματα όσο και για την τιμολογιακή πολιτική της επιχείρησης υπήρξε η παραγωγή άφθονης και φθηνής ηλεκτρικής ενέργειας. Το πρώτο ενεργειακό πρόγραμμα εκπονήθηκε την περίοδο 1951-1955 από την Ebasco -η οποία είχε αναλάβει την ευθύνη

³³ ΡΑΕ, Το ιστορικό της ηλεκτρικής ενέργειας στην Ελλάδα

http://www.rae.gr/site/categories_new/consumers/know_about/electricity/history.csp <http://www.dei.gr/el/i-dei/kentro-tupou/enimerwtika-entupa/etairika-entupa/energeia-gia-tin-ellada-fwtoGRAFiko-leukwma-gia-ta-60-xronia-tis-dei>.

³⁴ Μαυροειδή Μ., Διασώζοντας τη μνήμη μιας δημόσιας εταιρείας, Enet.gr Ελευθεροτυπία, 28.04.2013, <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=360585>

οργάνωσης και λειτουργίας της ΔΕΗ- με κεφάλαια προερχόμενα από το δημόσιο προϋπολογισμό, το Σχέδιο Μάρσαλ και τις ιταλικές πολεμικές αποζημιώσεις όπου πραγματοποιούνται μεγάλες επενδύσεις (ατμοηλεκτρικός σταθμός Αλιβερίου, τους υδροηλεκτρικούς σταθμούς Λούρου, Άγρα και Λάδωνα, καθώς και την κατασκευή γραμμών μεταφοράς για τη διασύνδεση όλων των παραπάνω σταθμών)³⁵.

Το ότι η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας ήταν πιο φθηνή από μια μόνο επιχείρηση, την ΔΕΗ που ήταν το φυσικό μονοπώλιο φαίνεται και από το γεγονός ότι ο βασικός πυλώνας του εξηλεκτρισμού όλης της χώρας υπήρξε το μεγάλο έργο των εξαγωγών.

Με το νόμο 3523 του 1956 η ΔΕΗ ορίστηκε ως μοναδικός φορέας για την παραγωγή και διανομή ηλεκτρικής ενέργειας και ανέλαβε την εξαγορά των υφιστάμενων τοπικών ηλεκτρικών εκμεταλλεύσεων **και την εφαρμογή ενιαίου χαμηλού τιμολογίου** σε ολόκληρη τη χώρα. Ο νόμος αυτός για την εξαγορά **-ουσιαστικά για την κρατικοποίηση-** όλων των ηλεκτρικών επιχειρήσεων της χώρας, **αφορούσε 415 επιχειρήσεις, κυρίως μικρές και μεσαίες, αλλά και μία πολύ μεγάλη** για τα ελληνικά δεδομένα και, το κυριότερο, ξένων συμφερόντων, την ΗΕΑΠ. Το έργο των εξαγωγών ξεκίνησε το 1956 και ολοκληρώθηκε το 1968, με την εξαγορά και της τελευταίας ηλεκτρικής εταιρείας, του «Γλαύκου» της Πάτρας.³⁶

Το 1970 η ΔΕΗ είχε πλέον κατορθώσει να δημιουργήσει ένα εθνικό δίκτυο ηλεκτροδότησης όλης της χώρας και να προσφέρει ισότιμα σε όλους πρόσβαση στο ηλεκτρικό ρεύμα. Το γεγονός αυτό, εκτός από τεχνικό επίτευγμα και σημαντικό στάδιο ανάπτυξης του δημόσιου τομέα, αποτέλεσε και το πρώτο ολοκληρωμένο δίκτυο υλικοτεχνικής υποδομής που ενσωμάτωνε το σύνολο του πληθυσμού της επικράτειας.

Καθώς δε τα μεγάλης κλίμακας έργα απαιτούσαν τεχνογνωσία που ξεπερνούσε κατά πολύ τις δυνατότητες της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας, δεν είναι υπερβολικό να πούμε ότι στη διάρκεια των δύο πρώτων δεκαετιών της λειτουργίας της η ΔΕΗ αποτέλεσε το σημαντικότερο εκπαιδευτικό εργαστήριο της μεταπολεμικής Ελλάδας³⁷, κάτι το οποίο στις ημέρες μας αποσιωπείται σκόπιμα.

Επίσης θα πρέπει να ειπωθεί ότι αυτός ο κατακερματισμός παραγωγών ηλεκτρικής ενέργειας αποτελούσε τροχοπέδη για την, όποια, εκβιομηχάνιση της χώρας. Η ΔΕΗ έδωσε

³⁵ Στην ίδια, <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=360585>

³⁶ Στην ίδια, <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=360585>

³⁷ Στην ίδια, <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=360585>

σημαντική ώθηση στην οποία εκβιομηχάνιση υπήρξε, αλλά και στην ανάπτυξή της χώρας γενικότερα, μέσω πολλαπλών πολλαπλασιαστικών αποτελεσμάτων.^{38 39}

Παρ' όλα αυτά από το 1990 ο νόμος 1914/90, έδινε τη δυνατότητα ίδρυσης σταθμών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από φυσικά ή νομικά πρόσωπα με οποιοδήποτε καύσιμο (βλ. υποσ. 36) με τον όρο η παραγόμενη Ενέργεια να διατίθεται αποκλειστικά στη ΔΕΗ.⁴⁰ Θεσμοθέτησε δηλαδή την είσοδο πάλι των ιδιωτών στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας **ενώ όπως είχε ήδη αποδειχθεί (και ιστορικά)και αναφέραμε συνοπτικά ανωτέρω, κάτι τέτοιο στην πράξη δεν είναι προς το συμφέρον του καταναλωτή.**

Στην συνέχεια με τον νόμο 2244/1994 δινόταν η ευκαιρία στους ιδιώτες να κατασκευάζουν και να λειτουργούν σταθμούς παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, τις οποίες μάλιστα επιδοτούσε με 50% η ΕΕ, κάτι που δεν επιτρεπόταν για τη ΔΕΗ. Ο ίδιος νόμος υποχρέωνε τη ΔΕΗ να αγοράζει από τους ιδιώτες ηλεκτρική ενέργεια σε πολύ υψηλές (εγγυημένες) τιμές, καθώς και να παρέχει δωρεάν τα δίκτυά της στους ιδιώτες. Προέβλεπε επίσης τη δημιουργία θυγατρικών επιχειρήσεων, σε συνεργασία με ιδιώτες, προετοιμάζοντας έτσι την πολυδιάσπαση των δραστηριοτήτων της ΔΕΗ και την ιδιωτικοποίησή τους.⁴¹ Γίνεται φανερό, ότι η ίδια η Ε.Ε. και οι κυβερνήσεις των χωρών μελών της επί της ουσίας αντιστρατεύονται την ίδια την οικονομική επιστήμη, αυτά που διδάσκονται στις πανεπιστημιακές αίθουσες, την απλή κοινή λογική την ιστορική πραγματικότητα. Αν δεν έχει γίνει ήδη φανερός ο λόγος για τον οποίον γίνεται όλη αυτή η «εισαγωγή» των ιδιωτών στον τομέα της ενέργειας και στο συγκεκριμένο παράδειγμα της ηλεκτρικής ενέργειας, τότε τίθεται το ρητορικό ερώτημα «άραγε ποιος να είναι ο σκοπός και ο λόγος; Το όφελος του καταναλωτή;.....»

³⁸ Θα μπορούσε να ειπωθεί σε αυτό το σημείο ότι έχουμε συνθήκες τέλει ανταγωνισμού –πολλοί μικροί παραγωγοί 415 τον αριθμό που όμως ούτε πουλούσαν το ρεύμα στην καλύτερη δυνατή τιμή ούτε παρήγαγαν την ποσότητα του ρεύματος που παρήγαγε μόνη της, το φυσικό μονοπώλιο που είναι η ΔΕΗ. Συνεπώς επιβεβαιώνεται αυτό που αναφέρθηκε ανωτέρω ότι σε αυτές τις περιπτώσεις η παραγωγή του κλάδου παράγεται φθηνότερα από μία μόνο επιχείρηση

³⁹ Στο σημείο αυτό καλό είναι να αναφερθεί ότι η σημαντική αξιοποίηση τις προηγούμενες 10/ετίες στη χώρα μας, Σταθμών ΗΕ με καύσιμο λιγνίτη, αλλά και ΥΗΣ, έδωσε τη δυνατότητα, εκτός από κάλυψη σε σημαντικό βαθμό των αναγκών σε ΗΕ με εγχώριες πηγές και τα τιμολόγια της ΗΕ να είναι τα χαμηλότερα της ΕΕ σε οικιακούς καταναλωτές. Στην συνέχεια που ακολουθεί φαίνονται τα τιμολόγια ΗΕ για οικιακή χρήση, σε μονάδες αγοραστικής δύναμης (2004) (βλέπε ΤΑ ΝΕΑ-Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, 23 και 24 Οκτώβρη 2004).

Χώρα Τιμή (€/kwh) Βέλγιο: 0,1406, Γερμανία: 0,1563, Ελλάδα: 0,0826, Ισπανία: 0,1219, Γαλλία: 0,1146, Ιταλία:0,2034, Ιρλανδία: 0,1062, Ολλανδία: 0,1712, Αυστρία: 0,1357, Πορτογαλία: 0,1741, Φινλανδία: 0,0946, Τσεχία: 0,1588, Δανία: 0,1736, Εσθονία: 0,1181, Κύπρος: 0,1157, Λετονία: 0,1383, Λουξεμβούργο: 0,1180, Ουγγαρία: 0,1824, Μάλτα: 0,0887, Πολωνία: 0,1807, Σουηδία: 0,1202, Βρετανία: 0,0857, Νορβηγία: 0,1112., Από τα παραπάνω φαίνεται ότι η χώρα μας έχει τη χαμηλότερη τιμή kwh για οικιακούς πελάτες, χωρίς η ΔΕΗ να παρουσιάζει ζημιά το 2004. Αυτό το αποτέλεσμα ήταν λόγω της μεγάλης χρήσης λιγνίτη στην παραγωγή ΗΕ. Άλλωστε και διεθνώς είναι αναγνωρισμένο ότι τα στερεά καύσιμα (λιγνίτη, λιθάνθρακας) έχουν το χαμηλότερο κόστος παραγωγής ΗΕ, μαζί με την Πυρηνική Ενέργεια (ΠΕ). Μπατιστάτος, 2005, «Η ΒΕΛΤΙΣΤΗ ΧΡΗΣΗ ΛΙΓΝΙΤΗ & ΦΑ ΠΡΟΣ ΟΦΕΛΟΣ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ & ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ», Διημερίδα ΤΕΕ «ΛΙΓΝΙΤΗΣ & ΦΥΣΙΚΟ ΑΕΡΙΟ ΣΤΗΝ ΗΛΕΚΤΡΟΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ», 09&10.06.2005 http://library.tee.gr/digital/m2069/m2069_batistatos.pdf

⁴⁰ <http://www.rizospastis.gr/story.do?id=8011310>

⁴¹ <http://www.rizospastis.gr/story.do?id=8011310>

Σε όλα αυτά τα χρόνια από το 1990 και μετά, μια σειρά από νόμους, προεδρικά διατάγματα και οδηγίες της Ε.Ε. με αποκορύφωμα τον νόμο 4001/2011 σύμφωνα με τον οποίο συστήνονται οι δύο θυγατρικές της ΔΕΗ, αποσπώντας από τη μητρική τους τομείς της μεταφοράς και της διανομής «σπάνε» την επιχείρηση σε κομμάτια και διευκολύνεται η διαδικασία ιδιωτικοποίησής τους. Οι θυγατρικές που συστήνονται είναι ο ΑΔΜΗΕ (μεταφορά) και η ΔΕΔΔΗΕ (διανομή). Με τον νόμο 4237/2014 δίνεται η δυνατότητα πώλησης του 66% του ΑΔΜΗΕ στους ιδιώτες, επιβεβαιώνοντας πλήρως ότι το σπάσιμο της ΔΕΗ σε κομμάτια γίνεται για να προωθηθεί η ιδιωτικοποίηση⁴².

Μέσα όμως από αυτόν τον κατακερματισμό εκείνο που τελικά επιτυγχάνεται είναι το σπάσιμο των οικονομιών και αποδόσεων κλίμακας που είναι αυτό που τελικά εγγυάται την μείωση της τιμής ανά μονάδα ηλεκτρικής ενέργειας για τον καταναλωτή. Το πόσο ακριβά τελικά, πλήρωνε /πληρώνει (ή κοστίζει στην ΔΕΗ) η ΔΕΗ όλους τους ιδιώτες παραγωγούς ηλεκτρικού ρεύματος από τις μικρές κατακερματισμένες μονάδες και τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν, είναι γνωστό και δεν χρειάζεται περαιτέρω ανάπτυξη σε αυτήν την μελέτη. Το ανωτέρω ρητορικό ερώτημα έχει απαντηθεί.

Με τον νόμο 2244/1994 και την σειρά των νόμων που ακολουθούν, σκοπός είναι η διευκόλυνση κάποιων επιχειρηματιών για να μπουν σε μια αγορά, καθώς το έδαφος είναι πλέον έτοιμο μετά από 40 και πλέον χρόνια λειτουργίας της ΔΕΗ. Οι υποδομές που απαιτούσαν τεράστιες επενδύσεις και πληρώθηκαν με δημόσιο χρήμα, δηλ από το υστέρημα του ελληνικού λαού και η υποχρέωση από την ΔΕΗ της αγοράς ηλεκτρικού ρεύματος σε υψηλές τιμές από του ιδιώτες, εξασφαλίζουν την υψηλή κερδοφορία των ιδιωτών παραγωγών και ταυτόχρονα το ουσιαστικό ξεκίνημα του «θαψίματος» της ΔΕΗ. Ο καταναλωτής σε καμία περίπτωση δεν ωφελήθηκε.

Για όλα αυτά χρειάζεται και η κατά τα άλλα επιστημονική θεώρηση του όλου θέματος. Επιστρατεύεται έτσι η επιστημονική θεωρία του τέλει ανταγωνισμού. Μόνο που τελικά υπάρχει διαστρέβλωση της ίδιας την επιστήμης και τελικά το όλο εγχείρημα καταλήγει σε επιστημονικοφάνεια για να λειτουργήσει ως άλλοθι στο έγκλημα που συντελείται εις βάρος του τελικού καταναλωτή. Για να μειωθούν μάλιστα οι αντιδράσεις της κοινωνίας επιστρατεύονται και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, η πλειονότητα των οποίων ανήκει στον ιδιωτικό τομέα, μέσα από τα οποία προβάλλονται σε υπέρμετρο βαθμό εκτός από τις διαστρεβλώσεις της οικονομικής επιστήμης, οι όποιες άλλες στρεβλώσεις υπάρχουν και άπτονται σε κοινωνικά θέματα, τις οποίες οι ίδιες οι εκάστοτε κυβερνήσεις δημιούργησαν ή έγιναν υπό την ανοχή τους καθώς και διάφορα άλλα σκάνδαλα.

⁴² Ριζοσπάστης, Εργατικά, Σταθμοί στην πορεία απελευθέρωσης της αγοράς Ενέργειας, 29.06.2014 <http://www.rizospastis.gr/story.do?id=8011310>

Τι έλεγε όμως μεταξύ άλλων η ίδια η ΡΑΕ το 2002: «Ο ανταγωνισμός μπορεί να μη μειώσει άμεσα τις τιμές ηλεκτρικής ενέργειας, μπορεί μάλιστα να χρειασθεί και κάποια αύξηση βραχυχρόνια, όμως είναι σίγουρο ότι μεσοχρόνια ή μακροχρόνια θα αποτρέψει τις μεγάλες αυξήσεις τιμών που αναπότρεπτα θα συνέβαιναν αν είχε διατηρηθεί η ΔΕΗ ως μονοπώλιο»^{43 44}

Τι έχει συμβεί όμως στην πραγματικότητα και γιατί: Σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat, η χώρα μας κατατάσσεται στις πρώτες θέσεις των αυξήσεων πανευρωπαϊκά, με άνοδο 44% στους οικιακούς λογαριασμούς από τις αρχές του 2010 μέχρι και το δεύτερο εξάμηνο του 2013.⁴⁵ Ωστόσο γεγονός αποτελεί, ότι ακόμη και σήμερα η τιμή της κιλοβατώρας στην Ελλάδα παραμένει κατά 20% χαμηλότερη από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο⁴⁶ όπου υποτίθεται ότι ο ανταγωνισμός έχει διεισδύσει σε μεγαλύτερο βαθμό, επιβεβαιώνοντας για μια ακόμη φορά τον επιστημονικό ισχυρισμό, ότι η παραγωγή του κλάδου σε επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας που έχουν τα χαρακτηριστικά του φυσικού μονοπωλίου παράγεται φθηνότερα από μία μόνο επιχείρηση.⁴⁷

6. Η Διεθνής εμπειρία από την ιδιωτικοποίηση της Ηλεκτρικής Ενέργειας

Επιπλέον η Διεθνής εμπειρία από τις ιδιωτικοποιήσεις βρίθει από τα λεγόμενα «μπλακ άουτ» ενώ η τιμή της ηλεκτρικής ενέργειας για τον καταναλωτή δεν φαίνεται να έχει μειωθεί. Αντιθέτως σε όλες τις χώρες τα τιμολόγια εκτινάχθηκαν με αυξήσεις πλέον του 80% μετά την ιδιωτικοποίηση των αντίστοιχων εταιρειών ηλεκτρικής ενέργειας.⁴⁸

⁴³ ΡΑΕ, «Απελευθέρωση της Αγοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας στην Ελλάδα. Αξιολόγηση της Πορείας και Προτάσεις», Αθήνα 27 Φεβρουαρίου 2002, σελ. 8. <http://www.rae.gr/old/K2/NewEIMD.pdf>

⁴⁴ «..... θα αποτρέψει τις μεγάλες αυξήσεις τιμών που αναπότρεπτα θα συνέβαιναν αν είχε διατηρηθεί η ΔΕΗ ως μονοπώλιο» βλ. ο.π. υποσημείωση 43.

⁴⁵ Ο πιο πρόσφατος κρίκος σ' αυτή την αλυσίδα των ανατιμήσεων είναι η μεσοσταθμική αύξηση κατά 11,1%, με την οποία θα επιβαρυνθούν από τις 25 Ιουλίου 2.160.000 καταναλωτές. Η αύξηση αυτή προκύπτει από την κατάργηση της κλίμακας οικιακής χρέωσης έως 800 κιλοβατώρες (kWh) το τετράμηνο, η οποία ενσωματώνεται στην επόμενη κλίμακα χρέωσης. Σαν αποτέλεσμα, για κατανάλωση 800 kWh/τετράμηνο, η αύξηση στο λογαριασμό θα φτάσει τα 3,8 ευρώ το μήνα ή τα 15,2 ευρώ το τετράμηνο. Οι ανατιμήσεις, όμως, έχουν και συνέχεια. Από το φθινόπωρο, έρχονται νέες επιβαρύνσεις για το σύνολο των 7,5 εκατ. καταναλωτών της ΔΕΗ, από την αύξηση των λεγόμενων Υπηρεσιών Κοινής Ωφέλειας (ΥΚΩ), που πληρώνονται μέσω των λογαριασμών της ΔΕΗ και οι οποίες επιδοτούν το κόστος ηλεκτροδότησης των μη διασυνδεδεμένων νησιών, αλλά και όσων ανήκουν στο λεγόμενο Κοινωνικό Οικιακό Τιμολόγιο. Η κυβέρνηση και η διοίκηση της ΔΕΗ δικαιολογούν τις επικείμενες αυξήσεις με το επιχειρήμα ότι αφορά κυρίως εξοχικά σπίτια και όχι κύριες κατοικίες. Λένε ακόμα ότι οι αυξήσεις στα χαμηλά κλιμάκια της οικιακής κατανάλωσης θα δώσουν τη δυνατότητα στη ΔΕΗ να μειώσει κατά μερικές μονάδες το κόστος του ρεύματος για τις επιχειρήσεις. Σ' αυτές τσουβαλιάζουν σκόπιμα τα μικροκαταστήματα και τις βιοτεχνίες με τους μεγάλους πελάτες της ΔΕΗ, οι οποίοι θα είναι και οι πλέον ωφελημένοι, αφού οι μειώσεις κλιμακώνονται ανάλογα με την κατανάλωση. Ριζοσπάστης, Πολιτική, Οι αυξήσεις της δημόσιας ΔΕΗ, <http://www.rizospastis.gr/story.do?id=8044287&publDate=23/7/2014> βλ. και Hrima.gr, Αγορά Ενέργειας. Αλλάζει το τοπίο στην λιανική ηλεκτρισμού. Μάιος 2014 <http://www.hrima.gr/article.asp?view=1775&ref=1768>

⁴⁶ <http://www.crashonline.gr/%CE%B4%CE%B5%CE%B7-%CE%BD%CE%AD%CE%B5%CF%82-%CE%B1%CF%85%CE%BE%CE%AE%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%BF-%CF%81%CE%B5%CF%8D%CE%BC%CE%B1/>

⁴⁷ Οι οποίες (επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας) ήταν δημόσιες για τους λόγους που αναπτύχθηκαν στις σελ 25-27.

⁴⁸ Crash magazine on line, ΔΕΗ: Νέες αυξήσεις στο ρεύμα 22.07.2014 <http://www.matrix24.gr/2014/07/o-akrotiriasmos-tis-dei-vlapti-tin-ikonomia-tin-kinonia-ke-tin-anaptixi-tis-choras/>

Το Σεπτέμβριο του 2003⁴⁹ δύο πολύ γνωστές εφημερίδες σε ΗΠΑ και Βρετανία αναγκάζονται να τα βάλουν με την απελευθέρωση της Ενέργειας, που τόσο πολύ είχαν και έχουν στηρίξει. Η «Wall Street Journal» στις 30 Σεπτέμβριο είχε τίτλο «Μπλακ άουτ από ...φιλελευθεροποίηση της αγοράς». **Στις 29 Σεπτέμβριο ο «Guardian» έγραφε ότι «η απομάκρυνση από την κρατικά ελεγχόμενη ηλεκτροδότηση και τα συστήματα παροχής Ενέργειας δημιούργησε τεράστια αβεβαιότητα. Οι ιδιωτικές εταιρείες δεν επενδύουν σε νέους σταθμούς, επειδή βλέπουν τα κέρδη τους να συμπιέζονται και, μάλιστα, φροντίζουν να κλείσουν όσα εργοστάσια κρίνουν περιττά».** Αυτό που είχε εξαναγκάσει τις δύο εφημερίδες να γράψουν κατά της απελευθέρωσης ήταν τα μπλακ άουτ που είχαν σημειωθεί τον Αύγουστο της ίδιας χρονιάς. Στις 14 Αυγούστου πάνω από 50 εκατομμύρια άνθρωποι των βορειοανατολικών πολιτειών των ΗΠΑ έμειναν δίχως ρεύμα, όπως επίσης και η επαρχία Οντάριο του Καναδά.

Το δίκτυο ηλεκτροδότησης δεν είχε καταρρεύσει μόνο στις ΗΠΑ, αλλά και σε κράτη της Ευρώπης. Στις 28 Αυγούστου του 2003 σημειώθηκε μπλακ άουτ στο Λονδίνο για μισή ώρα. Στις 25 Σεπτέμβριο, χωρίς ηλεκτρικό ρεύμα για πάνω από 3 ώρες έμειναν εκατομμύρια άνθρωποι στην Ανατολική Δανία και στη Νότια Σουηδία. Στις 28 Σεπτέμβριο 55 εκατομμύρια Ιταλών βυθίστηκαν στο σκοτάδι ενός μπλακ άουτ που επηρέασε όλη τη χώρα εκτός της Σαρδηνίας.

Από το 1996 τα 34 εκατομμύρια κατοίκων της Καλιφόρνιας έζησαν τα κερδοσκοπικά παιχνίδια των ιδιωτικών εταιρειών ενέργειας. Οι εταιρείες «Pacific Gas & Electric», η «South California Edison» και η «San Diego Gas & Electricity» -βασικοί προμηθευτές ηλεκτρισμού της Καλιφόρνιας- έκαναν ό,τι μπορούσαν για να αυξήσουν τα κέρδη τους, ακόμα και τεχνητές κρίσεις Ενέργειας. «Στην ουσία οι τρεις μεγάλοι δημιούργησαν μια τεχνητή κρίση, για να προετοιμάσουν την κοινή γνώμη, ζητώντας μια αύξηση της τιμής τού 35% και να δημιουργήσουν εντυπώσεις στο καταναλωτικό κοινό, όταν μεγάλες ποσότητες διώχνονταν στον καταναλωτή μέσω ενός, δύο ή και πολλές φορές τριών μεσαζόντων, ώστε έτσι να χάνεται η πηγή προελεύσεως της Ενέργειας. Με τις απειλές ότι θα πτωχεύσουν και ότι η πολιτεία της Καλιφόρνιας θα βυθιστεί στο σκότος και τη δημιουργία οικονομικής καταστροφής, επιτεύχθηκε ο πόθος τους και ο κυβερνήτης της Καλιφόρνιας κ. Davis έδωσε 38 δισεκατομμύρια δολάρια από το ταμείο επειγουσών αναγκών στους τρεις μεγάλους ως προσωρινή λύση», αποκάλυπτε ο Παύλος Μαλούτας, που μίλησε ως στέλεχος της «Sun & Wind Synergy Inc., Los Angeles, USA» σε ημερίδα που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα.

⁴⁹ Οι επόμενες τέσσερις (4) παράγραφοι μεταφέρονται όπως ακριβώς έχουν στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.902.gr/eidisi/oikonomia/46848/ta-mplak-aoyt-tis-apeleytherosis-energeias-se-ipa-kanada-vretania-dania-kai>. Οι υπογραμμίσεις και η έντονη γραφή έχει γίνει από τον γράφοντα την εργασία αυτή.

Το πρακτορείο ASSOCIATED PRESS έγραψε πως οι λογαριασμοί του ρεύματος συνιστούν μεγαλύτερη απειλή για τους κατοίκους της Καλιφόρνιας από ό,τι τα μπλακ άουτ, αφού η Επιτροπή των Δημοσίων Εταιρειών Κοινής Ωφέλειας ενέκρινε αύξηση που ξεκινά από το 46% στην τιμή παροχής ρεύματος.

Επίσης όταν η «Enron» κατέρρευσε προκαλώντας σοβαρά ενεργειακά προβλήματα στις ΗΠΑ και η λαϊκή οργή απαιτούσε απαντήσεις, άρχισε να ξεδιπλώνεται μια υπόθεση που είχε και πολύ σκοτεινές πλευρές πέραν των επιπτώσεων από τις ιδιωτικοποιήσεις και την απελευθέρωση της αγοράς Ενέργειας. Ο γερουσιαστής της Καλιφόρνιας Τζότζεφ Νταν κατέθεσε στην αρμόδια επιτροπή της Γερουσίας των ΗΠΑ πως η «Enron» στοιχημάτιζε στις αγορές ότι οι τιμές του ηλεκτρικού ρεύματος στην Καλιφόρνια θα ανέβουν σημαντικά και πως σύμφωνα με τα αρχεία της ίδιας της εταιρείας, η «Enron» στοιχημάτιζε ολόένα και περισσότερα χρήματα σε μελλοντική αύξηση της τιμής. Δηλαδή, η «Enron» χειραγώγησε τις τιμές της ηλεκτρικής ενέργειας το 2000 και το 2001 στην Καλιφόρνια και με τεχνητές ελλείψεις πετύχαιναν αυξήσεις στα τιμολόγια.⁵⁰

Αντίστοιχο είναι και το σκάνδαλο και στην ελληνική απελευθερωμένη αγορά της ηλεκτρικής ενέργειας της χώρας των εταιρειών Hellas Power και Energa σε βάρος του ελληνικού Δημοσίου και των καταναλωτών όπου καταχράστηκαν 250 εκατομμύρια Ευρώ, παρά το γεγονός ότι υπήρχαν/ υπάρχουν οι «ρυθμίσεις» από την ΡΑΕ που όμως όπως φάνηκε δεν εξασφάλισαν ότι οι εταιρείες που θα πουλούν ηλεκτρική ενέργεια στην λιανική αγορά θα πληρώνουν τις υποχρεώσεις τους στις εταιρείες παραγωγής ενέργειας καθώς θα εισέπρατταν χρήματα από καταναλωτές. Οι εταιρείες αυτές, για σχεδόν ένα χρόνο εισέπρατταν χρήματα από τους πελάτες τους για την πώληση ηλεκτρικού ρεύματος, για ΦΠΑ, για Δημοτικά Τέλη, για Δημοτικούς Φόρους, για το τέλος υπέρ της ΕΡΤ, για το τέλος ΑΠΕ, για το ΤΑΠ, για το φόρο καυσίμων και, τέλος, για το ΕΕΤΗΔΕ (το περιβόητο «χαράτσι»), χωρίς να αποδίδουν ούτε ένα ευρώ στο Δημόσιο, στη ΔΕΗ και στον ΔΕΣΜΗΕ.⁵¹

7. Το Φυσικό Αέριο (φ.α.) στην Ελλάδα

Στα προηγούμενα παραδείγματα έγινε σαφές ότι η απελευθέρωση της ηλεκτρικής ενέργειας όπου και αν συντελέστηκε οδήγησε τελικά σε ολιγοπωλιακή διάρθρωση της αγοράς και στην αύξηση της τιμής για τον καταναλωτή. Η υπόθεση της Enron και τα κερδοσκοπικά παιχνίδια των τριών εταιρειών στην Καλιφόρνια αποτελούν τρανταχτά παραδείγματα για τον πρωταρχικό σκοπό των ιδιωτικών εταιρειών που είναι η

⁵⁰ Περισσότερα για το σκάνδαλο Enron βλ. και Wikipedia, California electricity crisis,

http://en.wikipedia.org/wiki/California_electricity_crisis

Wikipedia, Βικιπαίδεια, Σκάνδαλο Enron,

<http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CE%BA%CE%AC%CE%BD%CE%B4%CE%B1%CE%BB%CE%BF> EnronWikipedia,

California electricity crisis, Σταθούλια Θ., Η «σχολή του Σικάγου» και η ΔΕΗ. Η Αυγή, 08.07.2014,

<http://www.avgi.gr/article/3269217/i-sxoli-tou-sikagou-kai-i-dei>

Πετράκος Θ. «Τεράστιες ευθύνες υπουργών - εταιρειών για τη λεηλασία του δημόσιου χρήματος!» Συνέντευξη, Enet.gr Ελευθεροτυπία, 06.07.2014, <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=438838>

μεγιστοποίηση του κέρδους. Για την εκπλήρωση του σκοπού αυτού χρησιμοποιούν θεμιτά και αθέμιτα μέσα. Αυτός είναι ένα επιπλέον λόγος για τον οποίον η κάθε μορφής ενέργεια θα πρέπει να παράγεται, μεταφέρεται, εισάγεται κλπ αποκλειστικά από το κράτος μέσα από 100% δημόσιες επιχειρήσεις.

Η Αγορά του φ.α. είναι παρεμφερής και η απελευθέρωσή της θα έχει τα ίδια αποτελέσματα) με την Αγορά της Ηλεκτρικής Ενέργειας με την σημαντική βέβαια διαφορά ότι στην χώρα μας το φ.α.. εισάγεται (προς το παρόν) ενώ η Ηλεκτρική Ενέργεια κυρίως παράγεται. Παρά αυτήν την διαφορά όμως και στις δυο περιπτώσεις υπάρχουν τα ίδια κοινά χαρακτηριστικά που τις καθορίζουν και τις κάνουν να συμπεριφέρονται με κοινό τρόπο και να χαρακτηρίζονται ως φυσικά μονοπώλια. Αυτά δεν είναι άλλα από την παρουσία των έντονων οικονομιών/αποδόσεων κλίμακας καθώς και στην περίπτωση του φ.α. απαιτούνται μεγάλες επενδύσεις στα δίκτυα μεταφοράς. Επιπλέον όπως ήδη αναφέρθηκε (βλ. σελ. 4) και στην περίπτωση που απελευθερωθεί η αγορά του φ.α. τότε θα είναι μια καθαρή ολιγοπωλιακή αγορά και συνεπώς θα λειτουργήσει στην πράξη όπως ακριβώς λειτούργησε και η αγορά της ηλεκτρικής ενέργειας ύστερα από την απελευθέρωσή της με αποτέλεσμα την αύξηση της τιμής για τον καταναλωτή.

Εν συντομία τα σημαντικότερα βήματα του ιστορικού του Φ.Α. στην χώρα μας, το οποίο εισήχθη, με πολύ μεγάλη καθυστέρηση σε σχέση με τις άλλες χώρες της Ευρώπης έχουν ως εξής^{52 53}:

- Το 1987, υπογράφεται διακρατική συμφωνία μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Σοβιετικής Ένωσης για τον εφοδιασμό της χώρας μας με φυσικό αέριο. Ακολουθούν συμφωνίες της Δημόσιας Επιχείρησης Πετρελαίου (ΔΕΠ) με την ρωσική Sojuzgazexport (σήμερα Gazprom-Export) και με την αλγερινή Sonatrach.
- Τον Σεπτέμβριο του 1988, ιδρύεται η Δημόσια Επιχείρηση Αερίου (ΔΕΠΑ) ως θυγατρική εταιρεία της τότε Δημόσιας Επιχείρησης Πετρελαίου (ΔΕΠ).
- Τον Φεβρουάριο του 1988, υπογράφεται η πρώτη διακρατική συμφωνία μεταξύ Ελλάδας και Αλγερίας, για τον εφοδιασμό της χώρας μας με Υγροποιημένο Φυσικό Αέριο (ΥΦΑ).
- Τον Δεκέμβριο του 1988, η ΔΕΠΑ υπογράφει την πρώτη σημαντική συμφωνία κατασκευής του αγωγού μεταφοράς φυσικού αερίου, μήκους 512 χλμ, από τα Ελληνοβουλγαρικά σύνορα έως την Αττική.
- Το 1994, η ΔΕΠΑ υπογράφει την πρώτη Σύμβαση Πώλησης Φυσικού Αερίου με τον μεγαλύτερο καταναλωτή της χώρας, τη ΔΕΗ, σύμβαση η οποία αποτέλεσε τη βάση για την περαιτέρω ανάπτυξη του έργου του φυσικού αερίου.

⁵² Επίσημη ιστοσελίδα της ΔΕΠΑ www.depa.gr, <http://www.depa.gr/content/article/002001008/64.htm>

⁵³ Η έντονη γραφή στα σημεία που υπάρχει, στο ιστορικό του φ.α. στην χώρα μας (στην συνέχεια του κειμένου) έχει γίνει από τον γράφοντα για να δείξει τα κομβικά σημεία για την απελευθέρωση της αγορά του φ.α.

- Το 1995, θεσπίζεται ο πρώτος νόμος του αερίου (Ν. 2364) όπου μεταξύ άλλων, διαμορφώνεται το πλαίσιο για την ίδρυση των περιφερειακών Εταιρειών Διανομής Αερίου, με τη συμμετοχή της ΔΕΠΑ και ιδιωτών επενδυτών.
- Στις αρχές του 1996, ολοκληρώνεται η κατασκευή του αγωγού και του Μετρητικού Σταθμού Συνόρων Σιδηροκάστρου, το αέριο εισάγεται στον αγωγό και γίνονται οι πρώτες δοκιμές.
- Τον Νοέμβριο του 1996, συνδέεται ο πρώτος καταναλωτής φυσικού αερίου, η μονάδα της Ελληνικής Βιομηχανίας Ζάχαρης στη Λάρισα.
- Το 2000, ολοκληρώνεται η κατασκευή της εγκατάστασης προσωρινής αποθήκευσης και αεριοποίησης Υγροποιημένου Φυσικού Αερίου (ΥΦΑ) στη νήσο Ρεβυθούσα και γίνεται η παραλαβή ΥΦΑ από την Αλγερία.
- Το 2000, και μετά από την επιτυχή κατάληξη διεθνούς πλειοδοτικού διαγωνισμού για την επιλογή ιδιωτών επενδυτών, ιδρύονται οι δύο πρώτες Εταιρείες Παροχής Αερίου (ΕΠΑ) στην περιοχή της Θεσσαλονίκης και της Θεσσαλίας. Η ΔΕΠΑ συμμετέχει με ποσοστό 51% στο μετοχικό κεφάλαιο αυτών, ενώ το υπόλοιπο 49% ανήκει σε ιδιώτη οποίος έχει και την ευθύνη διαχείρισης.
- Το 2001, ιδρύεται στην περιοχή της Αττικής με αντίστοιχη διαδικασία και η τρίτη ΕΠΑ.
- Το 2003, υπογράφεται η διακρατική συμφωνία μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, για την προμήθεια αερίου από την Τουρκία. Ο διασυνδεδημένος Αγωγός Φυσικού Αερίου Ελλάδα-Τουρκίας άρχισε να κατασκευάζεται το έτος 2005.
- **Το 2005, ψηφίζεται από τη Βουλή των Ελλήνων ο Ν.3428 για την απελευθέρωση της αγοράς φυσικού αερίου, ο οποίος προβλέπει τη δημιουργία θυγατρικής εταιρείας της ΔΕΠΑ με την επωνυμία Διαχειριστής Εθνικού Συστήματος Φυσικού Αερίου (ΔΕΣΦΑ ΑΕ). Ο νόμος προβλέπει λειτουργική ανεξαρτησία των δύο νομικά διαχωρισμένων πλέον εταιρειών.**
- Τον Νοέμβριο του 2005, υπογράφεται Διακρατική Συμφωνία μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας, με την οποία επισφραγίζεται η δέσμευση των δύο χωρών να υποστηρίξουν το έργο Italy-Greece Interconnector (IGI), το οποίο θα συνδέσει το ιταλικό και ελληνικό δίκτυο φυσικού αερίου.
- Τον Μάρτιο του 2007, ιδρύεται με Προεδρικό Διάταγμα η εταιρεία ΔΕΣΦΑ ως 100% θυγατρική της ΔΕΠΑ, και η οποία διαχειρίζεται το Εθνικό Σύστημα Φυσικού Αερίου (ΕΣΦΑ), καθώς και το σύνολο του συστήματος Μεταφοράς και Εγκατάστασης Υγροποιημένου Φυσικού Αερίου (ΥΦΑ)⁵⁴.
- **Το 2011 ψηφίζεται ο νέος ενεργειακός νόμος Ν. 4001/2011 (ΦΕΚ Α 179), που αντικατέστησε το Ν. 3428/2005 και ενσωμάτωσε τις επιμέρους διατάξεις των οδηγιών, με απώτερο στόχο την ενίσχυση της απελευθέρωσης της αγοράς.**
- Τον Σεπτέμβριο του 2012 στο πλαίσιο της κατασκευής του δικτύου φυσικού αερίου μέσης & χαμηλής πίεσης που θα τροφοδοτεί την Εύβοια με φυσικό αέριο,

⁵⁴ Για το τι περιλαμβάνει το ΕΣΦΑ βλ. σελ. 37, ενώ για μια πιο λεπτομερέστερη αναφορά βλ. Μελέτη Ανάπτυξης ΕΣΦΑ 2014 – 2013, ΔΕΣΦΑ Αθήνα Δεκέμβριος 2013

πραγματοποιείται η τοποθέτηση υποθαλάσσιου αγωγού διαμέτρου 14” που συνδέει την Αυλίδα Αττικής με το Βασιλικό Ευβοίας

- **Τον Δεκέμβριο του 2012 διενεργείται η πρώτη Ηλεκτρονική Δημοπρασία για φυσικό αέριο.**⁵⁵
- Τον Μάρτιο του 2014 υπογράφεται συμφωνία με την GAZPROM EXPORT που περιλαμβάνει αφενός τη μείωση της τιμής προμήθειας του φυσικού αερίου και αφετέρου σειρά άλλων συμβατικών διατάξεων που είναι ιδιαίτερα σημαντικές και συμφέρουσες. Η σύμβαση για προμήθεια ρώσικου φυσικού αερίου επεκτάθηκε έως το 2026.
- Τον Μάιο του 2014 υπογράφεται από τον αρμόδιο Υφυπουργό Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων, η Υπουργική Απόφαση (Αρ.Απ. 10852/715/30-05-2014_ΦΕΚ 1466), για τη μετατροπή των οχημάτων που κινούνται με άλλο καύσιμο, σε διπλού καυσίμου με φυσικό αέριο (CNG). Ενώ ήδη από τον Μάρτιο, εκδίδεται η Υπουργική Απόφαση (ΦΕΚ 674B – 18.03.2014), η οποία καθορίζει τις τεχνικές προδιαγραφές ίδρυσης και λειτουργίας πρατηρίων φυσικού αερίου Υποσημείωση ΔΕΠΑ

- **Το ΕΣΦΑ περιλαμβάνει:**
 - i. Τον κεντρικό αγωγό μεταφοράς αερίου Υψηλής Πίεσης (ΥΠ) από τα Ελληνό - Βουλγαρικά σύνορα, μέχρι την Αττική, συνολικού μήκους 512 km.
 - ii. Τους κλάδους μεταφοράς φυσικού αερίου υψηλής πίεσης μήκους 779 km, με σκοπό την τροφοδοσία με φυσικό αέριο των περιοχών της ανατολικής Μακεδονίας, της Θράκης, της Θεσσαλονίκης, του Πλατέος, του Βόλου, των Τρικάλων, των Οινοφύτων, των Αντικύρων, του Αλιβερίου, της Κορίνθου, της Θίβης και της Αττικής.
 - iii. Δύο συνοριακούς Μετρητικούς Σταθμούς, έναν στο Σιδηρόκαστρο Σερρών από όπου εισέρχεται φυσικό αέριο μέσω των Βαλκανικών χωρών και έτερο στους Κήπους στον Έβρο από όπου εισέρχεται φυσικό αέριο μέσω Τουρκίας. Οι σταθμοί αυτοί αποτελούν και Σημεία Εισόδου του Εθνικό Σύστημα Μεταφοράς Φυσικού Αερίου (ΕΣΜΦΑ).
 - iv. Πέντε στελεχωμένα κέντρα Λειτουργίας και Συντήρησης (Πάτημα Ελευσίνας, Νέα Μεσημβρία Θεσσαλονίκης, Αμπελιά Λάρισας, Βιστωνίδα Ξάνθης και Σιδηρόκαστρο Σερρών) από όπου εποπτεύεται και συντηρείται το ΕΣΦΑ. Έχει αποφασιστεί η δημιουργία ενός ακόμη Κέντρου Λειτουργίας και Συντήρησης στην Πελοπόννησο.
 - v. Τον τερματικό σταθμό Υγροποιημένου Φυσικού Αερίου (ΥΦΑ) που είναι εγκατεστημένος στη νήσο Ρεβυθούσα, στον κόλπο Πάχης Μεγάρων, και είναι η τρίτη πύλη εισόδου Αερίου στο ΕΣΜΦΑ. Υποσημείωση ΔΕΣΦΑ μελέτη ανάπτυξης του ΕΣΦΑ κλπ

⁵⁵ Με έντονα γράμματα (bold) έχουν επισημανθεί η ενέργειες που έχουν σχέση με την διαδικασία απελευθέρωσης της αγοράς φ.α.

8. Απελευθέρωση της αγοράς φ.α. στην Ελλάδα

Όπως είδαμε στην σύντομη ιστορική αναφορά, από 2005 αρχίζει η «διαδικασία» της απελευθέρωσης της αγοράς του φυσικού αερίου με το σπάσιμο της ενιαίας έως τότε ΔΕΠΑ σε ΔΕΠΑ και ΔΕΣΦΑ που έχουν ως ένα «πρώτο» αποτέλεσμα την διαδικασία ιδιωτικοποίησης του ΔΕΣΦΑ κατά το έτος 2013 με την εξαγορά του 66% των μετοχών της από την κρατική εταιρεία πετρελαίου του Αζερμπαϊτζάν SOCAR, ενώ αναμένεται και η οριστική απόφαση κατακύρωσης του διαγωνισμού από την Ε.Ε. εντός του έτους 2014.

Δεν θα σχολιαστεί στο σημείο αυτό το αντίτιμο της ιδιωτικοποίησης που συμφωνήθηκε στα 400 εκατ. Ευρώ περίπου, (ιδιαίτερα μικρό για το σύστημα που εν συντομία περιγράφηκε ανωτέρω και από το οποίο το 35% δηλ περίπου 140εκατ. Ευρώ δόθηκαν στα ΕΛΠΕ) καθώς εκείνο που είναι ιδιαίτερης βαρύνουσας σημασίας είναι το γεγονός ότι πέραν από το ύψος του οποιουδήποτε αντιτίμου, **η πώληση τέτοιου μεγάλου μεγέθους δημόσιων εγκαταστάσεων εθνικής στρατηγικής σημασίας, περιορίζει την δυνατότητα άσκησης ενεργειακής πολιτικής και άρα αναπτυξιακής και κοινωνικής από την πλευρά της εκάστοτε ελληνικής κυβέρνησης.** Εκτός όλων των άλλων, εύκολα γεννάται το ερώτημα - συμπέρασμα: γιατί η κρατική εταιρεία του Αζερμπαϊτζάν και η διοίκησή της είναι ικανή, να λειτουργήσει το ΕΣΦΑ, ενώ το Ελληνικό Δημόσιο μέσα από την πράξη αυτήν εμφανίζεται ως μη ικανό;

Η γενικότερη δικαιολογία για την εξυπηρέτηση του χρέους⁵⁶ μέσα από την πώληση της Δημόσιας περιουσίας είναι προσχηματική, αν αναλογιστεί κανείς ότι η ιστορία των ιδιωτικοποιήσεων στην χώρα ξεκινάει από τις αρχές τις δεκαετίας του 1990 (ακολουθώντας την γενικότερη παγκόσμια τάση) με τους νόμους για την ΔΕΗ που αναφέρθηκαν ανωτέρω, με την πώληση επιχειρήσεων της ναυτιγοεπισκευαστικής ζώνης του Περάματος του Σκαρμαγκακά και της Ελευσίνας⁵⁷ κλπ., με τα γνωστά αποτελέσματα για την εθνική οικονομία (για μια «ναυτική» χώρα όπως η Ελλάδα) και για τους εργαζομένους, καθώς από τις αρχές της δεκαετίας αυτής, μετά και από την πτώση των συστημάτων του υπαρκτού σοσιαλισμού στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης ο άκρατος νεοφιλελευθερισμός της σχολής του Σικάγου⁵⁸ σε συνδυασμό με την διαβόητη παγκοσμιοποίηση βρήκε πρόσφορο έδαφος και φαίνεται προς το παρόν..... να επικρατεί σε όλα τα πλάτη και τα μήκη του

⁵⁶ Για μια διαφορετική άποψη για το δημόσιο χρέος την ιστορία της δημιουργίας του, την αντιμετώπισή του κλπ. βλ Μπογιόπουλος Ν., «Είναι ο Καπιταλισμός ηλίθιος», Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 2011 σελ. 217 - 403, Ramnousia, Αν Βαρδινογιάννης και Λάτσης πλήρωναν τις οφειλές τους.... 20.03.2014, <http://www.ramnousia.com/2014/03/an-o-varidinogiannis-kai-o-latsis-plironan-tis-ofeiles-toys.html> Stern: Την Ελλάδα τη διοικεί ένα μονοπώλιο εκατομμυριούχων, <http://www.iefimerida.gr/27.12.2012> <http://www.iefimerida.gr/node/83283#ixzz3GxNn7zJ2>

⁵⁷ Για μια μικρή αναφορά σχετικά με τις ιδιωτικοποιήσεις της ναυπηγικής βιομηχανία στην χώρα βλ.: Ριζοσπάστης Εργατικά, Είναι χρυσορυχεία, <http://www1.rizospastis.gr/storyPlain.do?id=3683853&action=print>. Επίσης για ένα ακόμη παράδειγμα μετά την πώληση της εταιρείας ΝΑΥΣΙ και τις επιπτώσεις για τους εργαζόμενους στην δεκαετία του '90 βλ. Μακεδονία 5.10.1995: ΝΑΥΣΙ: αγωνία για τους εργαζόμενους <http://www.hyper.gr/makthes/951005/51005b00.html>

⁵⁸ Για το πώς επικράτησε (άρχησε να επικρατεί) η Σχολή του Σικάγου και για τις ιδιωτικοποιήσεις και στις ΗΠΑ βλ. Naomi Klein, Το Δογμα του ΣΟΚ, Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 2010, σελ.75 – 181 και σελ.379 – 437 αντίστοιχα

πλανήτη με όλα τα δυσμενή αποτελέσματα για την παγκόσμια οικονομική ανάπτυξη, τις εργασιακές σχέσεις, την διαβίωση των λαών, τον πολιτισμό, κλπ., μέσα από τα διάφορα μέτρα που παίρνονται είτε σε χώρες που υπάγονται σε καθεστώς μνημονίων είτε όχι.

Μέσα σε αυτό κλίμα η ενεργειακή πολιτική στην Ελλάδα που ακολουθεί τις επιταγές της Ευρωπαϊκής Ενεργειακής πολιτικής και της Τρόικας, όσον αφορά τις μεταρρυθμίσεις που πρέπει να προωθηθούν στην αγορά του φυσικού αερίου με την αιτιολογία ότι ο κλάδος παραμένει ολοκληρωτικά κλειστός στην απελευθέρωση, επιδρώντας αρνητικά στην ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, λόγω της έλλειψης επιλογής παρόχων, ανεπάρκειας υποδομών διανομής και υψηλών τιμολογίων προωθούνται:⁵⁹

- 1) η αύξηση των εισαγωγών Υγροποιημένου Φυσικού Αερίου (LMG) στα πλαίσια της απεξάρτησης της εισαγωγής ρωσικού φυσικού αερίου κατόπιν και του “προβλήματος” της ουκρανικής κρίσης και της πρόσδεσης στο άλλο ενεργειακό κέντρο (που είναι περισσότερο φιλικά προσκείμενο προς την Ε.Ε. και τις Η.Π.Α.)
- 2) η ανάγκη περεταίρω χρήσης του φ.α. στον οικιακό τομέα.
- 3) η δυνατότητα οι βιομηχανικοί πελάτες που βρίσκονται μέσα στα όρια διανομής των υφιστάμενων ΕΠΑ να καθίστανται επιλέγοντες από 01.10.2014⁶⁰, σύμφωνα με το road map καθώς αίρεται η υποχρέωσή τους να προμηθεύονται φ.α. αποκλειστικά από τις ΕΠΑ.
- 4) οι εμπορικοί και υπόλοιποι επαγγελματικοί πελάτες καθίστανται επιλέγοντες από την 01.01.2016
- 5) Οι οικιακοί πελάτες καθίστανται επιλέγοντες από 01.01.2017
- 6) Οι ΕΠΑ, Εταιρείες Παροχής Αερίου μετασχηματίζονται σε εταιρείες διαχείρισης – λειτουργίας του συστήματος διανομής με την ίδια ιδιοκτησιακή δομή, επεκτείνοντας το μονοπώλιο της διανομής για τουλάχιστον 30 χρόνια ακόμη, διατηρώντας μεταβατικά το δικαίωμα στην εμπορία των μη βιομηχανικών πελατών
- 7) Η δημιουργία νέων επιχειρήσεων εμπορίας λιανικής πώλησης
- 8) Η ΔΕΠΑ χάνει το δικαίωμα αποκλειστικής προμήθειας των ΕΠΑ με φ.α.

9. Επιπτώσεις από την απελευθέρωση της αγοράς φ.α.

Η πρώτη επίπτωση που πρέπει να αναφερθεί, είναι ότι από την εφαρμογή των ανωτέρω, προκύπτει το μέγα ζήτημα της αξίωσης υψηλών χρηματικών αποζημιώσεων από την πλευρά των ιδιωτών μετόχων των ΕΠΑ (Shell, ENI) εξ’ αιτίας της άρσης του μονοπωλίου των ΕΠΑ για διάρκεια 30 περίπου ετών.

⁵⁹ Πρωτοβουλία Εργαζομένων ΕΠΑ ΑΤΤΙΚΗΣ, Σημειώσεις σχετικά με τις επιχειρούμενες αλλαγές στην αγορά του φυσικού αερίου, Ιούλιος 2014, σελ. 3

⁶⁰ Κατά το χρονικό διάστημα που συντάσσεται η παρούσα μελέτη φαίνεται ότι υπάρχει κάποια καθυστέρηση ως προς τις ημερομηνίες της εφαρμογής του χρονοδιαγράμματος του «roadmap»

Ας προσπαθήσουμε λοιπόν να δούμε τις επιπτώσεις που θα υπάρξουν στην αγορά του Φ.Α. όταν υλοποιηθούν οι παραπάνω ενέργειες και σύμφωνα με τα όσα αναπτύξαμε στην αρχή αυτής τη μελέτης.

Το πρώτο σημείο που θα πρέπει να τονιστεί είναι ότι ήδη, η ύπαρξη περισσότερων της μιας καθετοποιημένης εταιρείας Φ.Α. έχει ως αποτέλεσμα την μη αξιοποίηση των αποδόσεων/οικονομιών κλίμακας⁶¹, που μεταφράζεται σε αύξηση του κόστους και συνεπώς της τελικής τιμής του φ.α. προς τον καταναλωτή. Η περαιτέρω δε, διάσπαση που προωθείται, θα έχει ως αποτέλεσμα την επιπλέον αύξηση του κόστους προς τον καταναλωτή, καθώς οι ανεξάρτητες εταιρείες που θα δραστηριοποιηθούν θα έχουν επιπρόσθετα κόστη στις μεταξύ τους συναλλαγές, αφού επί της ουσίας η μια εταιρεία θα πληρώνει την άλλη. Στην παρούσα περίοδο η τιμολογιακή πολιτική του φ.α. σε όλες τις ΕΠΑ διαμορφώνεται από την βασική αρχή «cost plus» δηλ από το κόστος προμήθειας από την ΔΕΠΑ συν ένα περιθώριο διανομής. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί ότι μετά τον διαχωρισμό της ΔΕΠΑ, η ΔΕΠΑ πληρώνει την θυγατρική της εταιρεία που είναι ο ΔΕΣΦΑ για την μεταφορά του Φ.Α.. Στα πλαίσια του παρούσας εργασίας δεν μπορεί να αναλυθεί εάν το κόστος αυτό για την μεταφορά που πληρώνει η ΔΕΠΑ στον ΔΕΣΦΑ είναι ίσο, ή μεγαλύτερο από το «εσωτερικό» κόστος που υπήρχε για την δραστηριότητα αυτή, της μεταφοράς του φ.α., καθώς στην ΔΕΠΑ δεν ανήκουν πλέον οι εγκαταστάσεις του συστήματος του ΕΣΦΑ, δηλ. τα υπενδεδυμένα κεφάλαια και οι αποσβέσεις τους που λογίζονται ως (οι αποσβέσεις) κόστος για την εταιρεία, καθώς και τα κόστη συντήρησης και οι αμοιβές (για το μέρος) του προσωπικού που ανήκει πλέον στον ΔΕΣΦΑ. Δεδομένου όμως ότι σε κάποια μελλοντική στιγμή οι αποσβέσεις των ήδη επενδυμένων κεφαλαίων θα ολοκληρωθούν, και άρα δεν θα αποτελούν κόστος για τον ΔΕΣΦΑ, ενώ το τέλος διανομής της ΔΕΠΑ προς τον ΔΕΣΦΑ θα παραμείνει εσαεί, γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι πέραν των οποιονδήποτε άλλων παραγόντων οι οποίοι θα διαμορφώνουν την τελική τιμή προς τον καταναλωτή θα υπάρχει ένα επιπρόσθετο κόστος που θα είναι το τέλος μεταφοράς από την εταιρεία εμπορίας (ή και τις εταιρείες εμπορίας σε ένα απελευθερωμένο σύστημα αγοράς) προς την εταιρεία που διαχειρίζεται το ΕΣΦΑ (ΔΕΣΦΑ) και συνεπώς η τελική τιμή για τον καταναλωτή δεν θα είναι η χαμηλότερη δυνατή. Επιπλέον δεδομένου του γεγονότος ότι τα κέρδη που εμφανίζει ο ΔΕΣΦΑ προκύπτουν από τις αμοιβές του για την μεταφορά του φ.α. από την ΔΕΠΑ αλλά και από άλλους εμπορικούς χρήστες του ΕΣΦΑ, (κατόπιν της υπάρχουσας απελευθέρωσης)⁶² σημαίνει ότι υπάρχει ένα περιθώριο κέρδους για τον ΔΕΣΦΑ που είναι μεγαλύτερο από το κόστος της μεταφοράς του φ.α. σε μια καθετοποιημένη εταιρεία. Επίσης όπως ήδη αναφέρθηκε η τελική τιμή για τον καταναλωτή περιέχει το κόστος προμήθειας των ΕΠΑ από την ΔΕΠΑ συν ένα περιθώριο διανομής. Αυτό σημαίνει ότι, η τελική τιμή προς τον καταναλωτή θα ήταν προφανώς μικρότερη από την στιγμή που το

⁶¹ Για τις οικονομίες/αποδόσεις κλίμακας βλ σελ 25,26

⁶² το πρώτο φορτίο ιδιώτη ΥΦΑ εκφορτώθηκε στον τερματικό σταθμό της Ρεβουθούσας τον Μάιο του 2010, ΔΕΣΦΑ, (2013) ο.π. (υποσημείωση 54), σελ. 11

κόστος αγοράς του φ.α. των ΕΠΑ από την ΔΕΠΑ, δεν θα υπήρχε καθώς και τα λειτουργικά κόστη των ΕΠΑ που επηρεάζουν το τελικός κόστος και συνεπώς τα κέρδη των ΕΠΑ δεν θα υπήρχαν μέσα σε μια καθετοποιημένη εταιρεία.

Με την προώθηση της απελευθέρωσης της αγοράς Φ.Α, σύμφωνα με το “road map” στον τομέα της λιανικής οι υπάρχουσες ΕΠΑ θα καταργηθούν και στην θέση τους θα δημιουργηθούν νέες εταιρείες ή εταιρεία διανομής στις οποίες θα ανήκουν τα ήδη υπάρχοντα δίκτυα μέσης και χαμηλής πίεσης, με σκοπό την λειτουργία, συντήρηση και ενδεχομένως την επέκταση των δικτύων μέσα σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές για τις οποίες θα είναι υπεύθυνες (με κάποιον αντίστοιχο τρόπο με τον οποίο λειτουργούν γεωγραφικά σήμερα οι υπάρχουσες ΕΠΑ). Χωρίς να έχουν την εμπορία του φυσικού αερίου τα έσοδα τους θα προέρχονται αποκλειστικά από ένα τέλος μεταφοράς – διανομής του φ.α. που σήμερα δεν υπάρχει και το οποίο θα πληρώνουν προς αυτές οι νέες εταιρείες εμπορίας οι οποίες θα δημιουργηθούν. Γίνεται σαφές ότι από την στιγμή που αναγκαστικά θα προκύψουν κόστη μεταξύ των εταιρειών διανομής και εμπορίας καθώς η όποια καθετοποίηση μέσα στις ΕΠΑ κατακερματίζεται σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό, θα μειώνονται ακόμη περισσότερο οι αποδόσεις και οι οικονομίες κλίμακας και η τελική τιμή δεν μπορεί να είναι χαμηλότερη από ότι στην περίπτωση μιας καθετοποιημένης εταιρείας, καθώς θα πρέπει να υπάρχουν και περιθώρια κέρδους για την κάθε εταιρεία που θα δραστηριοποιηθεί στον χώρο του φ.α. είτε στην πλευρά της διανομής είτε στην πλευρά της εμπορίας. Το αποτέλεσμα για τον καταναλωτή θα είναι δυσμενέστερο και συνεπώς η τελική τιμή ανά μονάδα φ.α. θα αυξηθεί.

Η αυξημένη τιμή με την σειρά της θα έχει δυσμενείς επιπτώσεις στην ζήτηση του φ.α. Η ζήτηση του θα μειωθεί (θεμελιώδης νόμος της προσφοράς και της ζήτησης όταν αυξάνεται η τιμή) και καθώς οι διάφορες μορφές ενέργειας λειτουργούν ανταγωνιστικά, ιδιαίτερα δε υπό τις υπάρχουσες συνθήκες ενεργειακής πολιτικής της χώρας. Ο ανταγωνισμός αυτός γίνεται εντονότερος μέσα σε περίοδο έντονης οικονομικής κρίσης και ενδέχεται να υπάρχει και περαιτέρω μείωση της κατανάλωσης του Φ.Α. από την στροφή των καταναλωτών σε άλλες μορφές ενέργειας με βάση και την σταυροειδή ελαστικότητα ζήτησης του φ.α. προ τις άλλες μορφές ενέργειας⁶³. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι η εταιρείες εμπορίας μπορεί να μην έχουν αυξημένα κέρδη⁶⁴.

Αυτή η κατάσταση της αυξημένης τιμής θα έχει επίσης ως αποτέλεσμα την μη διείσδυση του φ.α. σε γεωγραφικές περιοχές της χώρας όπου δεν υπάρχει επαρκές δίκτυο και θα πρέπει να κατασκευαστεί. Η κατασκευή τέτοιων δικτύων απαιτεί μεγάλες επενδύσεις με μακροχρόνιες αποσβέσεις, ενώ τα έσοδα θα είναι αποκλειστικά και μόνον από το τέλος διανομής. Για να γίνει αντιληπτό αυτό, αξίζει να αναφερθούν δύο σημαντικά

⁶³ Για την σταυροειδή ελαστικότητα βλ. υποσημείωση.24

⁶⁴ Βλ υποσημειώσεις.10 & 110

γεγονότα Το πρώτο αφορά το μήκος του δικτύου που η ΕΠΑ Αττικής, (της οποίας το management έχουν οι ιδιώτες βασικοί μέτοχοι, παρά το γεγονός ότι το 51% των μετοχών ανήκει στην ΔΕΠΑ) το οποίο έπρεπε από την άδεια διανομής της, να είχε κατασκευαστεί. Σύμφωνα λοιπόν με αυτή, από την 01.01.2001 έως την 31.12.2008 έπρεπε να είχαν κατασκευαστεί συνολικά 2.000χλμ. δικτύου χαμηλής πίεσης. Με υπουργική απόφαση (ΦΕΚ 1826/2008) κατασκευάστηκαν τελικά 1.500χλμ.⁶⁵ Το δεύτερο αφορά τον πρόσφατο διαγωνισμό (τέλος του 2013 με αρχές του 2014) για την δημιουργία νέων ΕΠΑ στις περιοχές: Στερεάς Μακεδονίας και Εύβοιας, Κεντρικής Μακεδονίας, Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, που απέτυχε, καθώς δεν υπήρξε ενδιαφέρον από ιδιώτες επενδυτές, παρά το γεγονός ότι θα συμμετείχαν από κοινού με την ΔΕΠΑ και η τελευταία θα εκχωρούσε στις ΕΠΑ αποκλειστικά τα δικαιώματα: (α) εκμετάλλευσης του ήδη κατασκευασμένου Δικτύου Διανομής Φυσικού Αερίου στην περιοχή κάθε ΕΠΑ, (β) προγραμματισμού, μελέτης, σχεδιασμού, κατασκευής και εκμετάλλευσης του Δικτύου Διανομής Φυσικού Αερίου χαμηλής και μέσης πίεσης στην περιοχή κάθε ΕΠΑ και (γ) πώλησης φυσικού αερίου σε όλους τους πελάτες, των οποίων η ετήσια κατανάλωση φυσικού αερίου δεν υπερβαίνει τις εκατό (100) GWh, για πολλά έτη.⁶⁶

Βλέπουμε δηλ, όπως έχει ήδη ειπωθεί, ότι οι επειδή οι επενδύσεις αυτές απαιτούν τεράστιες δαπάνες, μακροχρόνιες αποσβέσεις και συνεπώς κέρδη σε μεγάλο βάθος χρόνου, ακόμη και με το προηγούμενο μοντέλο, αφενός στην περιοχή της Αττικής κατασκευάστηκαν λιγότερα χιλιόμετρα δικτύου από αυτά που αρχικά είχαν προβλεφθεί και αφετέρου δεν υπήρξε κανένα ενδιαφέρον για την δημιουργία νέων ΕΠΑ, παρ' όλο που ο αγωγός υψηλής πίεσης διέρχεται δίπλα από πολλές από αυτές τις περιοχές και υπάρχουν ήδη υποδομές (σταθμοί κλπ.) για τη διανομή φ.α. Η περίοδος δε του διαγωνισμού, μέσα στην έντονη οικονομική κρίση με χαμηλά εισοδήματα και περιορισμό της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες, προφανώς συνέτεινε στο να μην υπάρξει ουσιαστικό ενδιαφέρον και αποδεικνύει για μια ακόμη φορά ότι η ατμομηχανή για την πολυπόθητη ανάπτυξη ειδικά σε περιόδους κρίσεις, αποτελούν οι δημόσιες επενδύσεις που θα «παρασύρουν» και τους υπόλοιπους τομείς της οικονομίας. Στην προκειμένη περίπτωση όπως έχει ειπωθεί μέσα από μια καθετοποιημένη εταιρεία φ.α. η οποία θα είναι δημόσια.

Από τα δίκτυα που δεν κατασκευάστηκαν από την ΕΠΑ Αττικής και από την αποτυχία του πρόσφατου διαγωνισμού για τις νέες ΕΠΑ τα πολλαπλά μακροοικονομικά πολλαπλασιαστικά οφέλη που χάθηκαν για την οικονομική (αλλά και την κοινωνική ανάπτυξη) τόσο από την κατασκευή των δικτύων όσο κυρίως από την χρήση του φ.α. (σε αντίθεση με ότι συνέβη με την ανάπτυξη της ηλεκτρικής ενέργειας από την

⁶⁵ Βλ. και Πρωτοβουλία Εργαζομένων ΕΠΑ ΑΤΤΙΚΗΣ ο.π.(υποσημείωση 59), σελ. 4

⁶⁶ Το χρονικό διάστημα για τα αποκλειστικά δικαιώματα ήταν: 20 έτη για τις ΕΠΑ Κεντρικής Μακεδονίας και Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης και 10 έτη για την ΕΠΑ Στερεάς Μακεδονίας και Εύβοιας, ΔΕΠΑ, Διαγωνισμός 729/13 ΙΔΡΥΣΗ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ ΠΑΡΟΧΗΣ ΑΕΡΙΟΥ

καθετοποιημένη ΔΕΗ κατά το παρελθόν) είναι φανερά, καθώς ο όλος σχεδιασμός στηρίχθηκε όπως είναι εύκολα κατανοητό σε μικροοικονομικές αρχές που δεν είναι άλλες από την μεγιστοποίηση του κέρδους και την ελαχιστοποίηση του κόστους του ιδιώτη επενδυτή. Στα οφέλη αυτά που χάθηκαν δεν θα πρέπει να μην ληφθούν υπόψη και οι περιβαλλοντικές ωφέλειες που προκύπτουν από την χρήση του φ.α.

Δεν είναι δυνατόν να αναμένει κανείς ανάπτυξη των δικτύων μετά την πλήρη απελευθέρωση της αγοράς φ.α., όταν τα έσοδα θα στηρίζονται σε ένα αυξημένο τέλος διανομής καθώς θα περιλαμβάνεται και το κόστος απόσβεσης των νέων δικτύων με αποτέλεσμα η τελική τιμή πώλησης (τιμή αγοράς + τέλος διανομής + περιθώριο κέρδους) να είναι αυξημένη και μη ελκυστική για τους καταναλωτές και άρα θα υπάρχει μεγάλος κίνδυνος αποτυχίας του όλου εγχειρήματος. Ολόκληρες πόλεις (κοινωνική περιβαλλοντική και αναπτυξιακή πολιτική) και βιομηχανικές περιοχές (οικονομική - αναπτυξιακή και περιβαλλοντική πολιτική) παραμένουν χωρίς την χρήση του φ.α. και το πιθανότερο είναι ότι θα παραμείνουν για πολλές δεκαετίες ακόμη, με το μοντέλο που υιοθετείται από την Ελληνική Κυβέρνηση κατόπιν των επιταγών της Ε.Ε. και της Τρόικας.

Αν τώρα γίνει η υπόθεση ότι η ΔΕΠΑ δραστηριοποιείται και αναλαμβάνει τη δαπάνη για την κατασκευή δικτύων πόσο αυτό θα είναι προς το συμφέρον της, αλλά και προς το συμφέρον του καταναλωτή από την στιγμή που στην συνέχεια θα εμφανιστεί μία άλλη εταιρεία εμπορίας ή άλλες που θα πουλάνε φ.α. χωρίς κόπο, χωρίς ρίσκο και με ελάχιστα χρήματα για επενδύσεις; Επιπλέον πόσο είναι συμφέρον προς τον καταναλωτή από την στιγμή που οι εταιρείες εμπορίας θα πρέπει να πληρώνουν τέλη μεταφοράς – διανομής προς την ΔΕΠΑ που θα έχει κατασκευάσει τα δίκτυα;

Το πιθανότερο σενάριο με βάση όλα όσα αναπτύχθηκαν είναι ότι κατασκευή νέων δικτύων που είναι απαραίτητα για την διείσδυση του φ.α. θα σταματήσει. Οι υπάρχουσες ΕΠΑ θα μεταλλαχθούν σε εταιρείες διανομής που θα έχουν την κατοχή των δικτύων και την ευθύνη της συντήρησής τους στην γεωγραφική περιοχή της ευθύνης τους και θα αναπτυχθούν μερικές εταιρείες εμπορίας φ.α. ανά γεωγραφική περιοχή, οι οποίες θα πωλούν την μονοπωλιακή ποσότητα, σε αυξημένη μονοπωλιακή τιμή που θα είναι αυξημένη και από τα τέλη μεταφοράς και διανομής και θα μοιραστούν τα κέρδη σύμφωνα με το ολιγοπωλιακό υπόδειγμα του Chamberlin. Επιπλέον θα πρέπει να τονίσουμε εδώ, ότι πριν από τις εταιρείες εμπορίας λιανικής φ.α. είναι πιθανόν να εμφανιστούν μερικές κύριες εταιρείες εισαγωγής φυσικού αερίου – «χονδρέμποροι» (από την απελευθέρωση που έχει ήδη συντελεστεί) από τις παραγωγικές χώρες οι οποίες θα πωλούν το φ.α. αέριο στις εταιρείες εμπορίας λιανικής με αποτέλεσμα την ακόμη μεγαλύτερη αύξηση της τελικής τιμής.⁶⁷

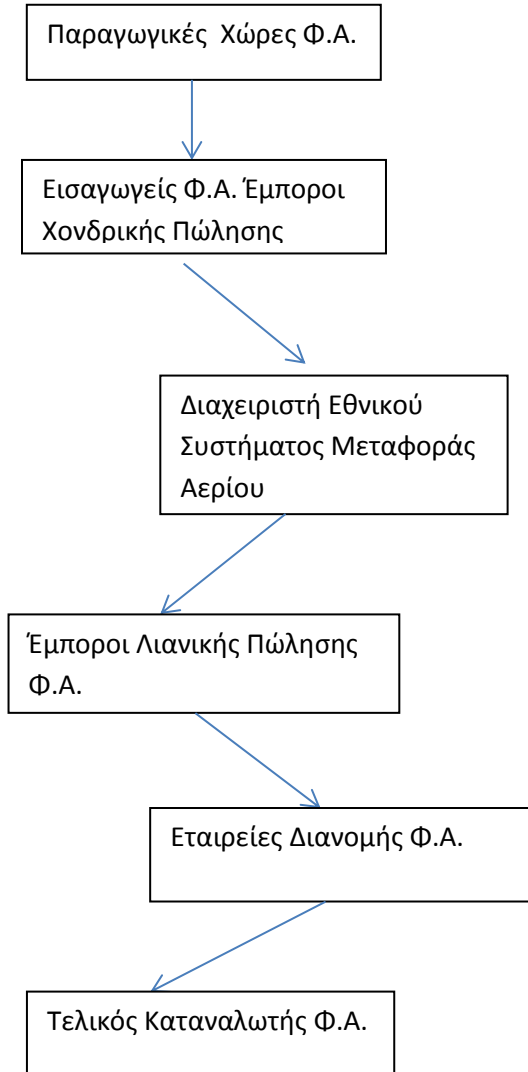
⁶⁷ Στην διαμόρφωση της τιμής προς τον καταναλωτή, το σημαντικότερο ρόλο θα παίξουν η τιμή αγοράς από τους «χονδρεμπόρους» εισαγωγείς φ.α. και το τέλος διανομής (συν τα περιθώρια κέρδους).

Όλη αυτή η διαδικασία απεικονίζεται στο σχήμα 1 που ακολουθεί σε αντίθεση την περίπτωση μιας καθετοποιημένης εταιρείας. Ακόμη και στην περίπτωση που επικρατήσει το σενάριο όπου οι έμποροι χονδρικής έχουν την δυνατότητα να κάνουν και πωλήσεις λιανικής, η τελική τιμή του φ.α. προς τον καταναλωτή θα είναι αυξημένη σε σχέση με την καθετοποιημένη δημόσια εταιρεία του φυσικού μονοπωλίου, η οποία έχει την δυνατότητα να αναπτύσσει αποδόσεις/οικονομίες κλίμακας, εσωτερικεύοντας τα διάφορα πάγια κόστη, τα λειτουργικά κόστη και τα κόστη συντήρησης, τα οποία φθίνουν με την αύξηση του μεγέθους της κλίμακας λειτουργίας της/παραγωγής της και δεν περιλαμβάνουν τα διάφορα ενδιάμεσα περιθώρια κέρδους.

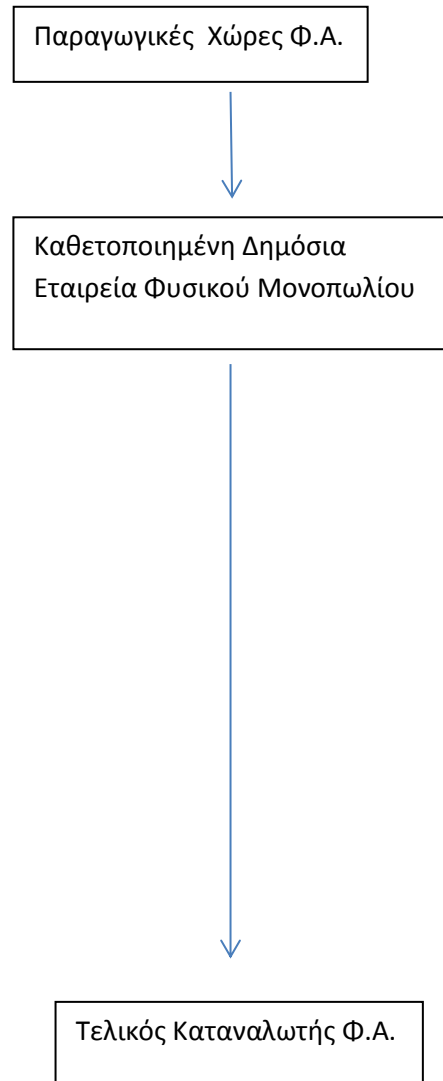
Σχήμα 1

Η ροή του φ.α. και η διαμόρφωση του κόστους στην περίπτωση της απελευθερωμένης αγοράς και στην περίπτωση του αγοράς του καθετοποιημένου δημόσιου φυσικού μονοπωλίου

Απελευθερωμένη Αγορά

Αγορά Δημόσιου Φυσικού Μονοπωλίου

Διαμόρφωση Τελικής Τιμής Καταναλωτή φ.α. στην Απελευθερωμένη Αγορά.

Κόστος Αγοράς από παραγωγικές χώρες + Κόστος Μεταφοράς (από ΔΕΣΦΑ) + Περιθώριο Κέρδους Εμπόρου Χονδρικής (Εισαγωγή) + Περιθώριο Κέρδους ΔΕΣΦΑ + Κόστος Αγοράς από Έμπορο Λιανικής + Κόστος Διανομής (Εταιρία Διανομής) + Περιθώριο Κέρδους Εμπόρου Λιανικής + Περιθώριο Κέρδους Εταιρείας Διανομής

Διαμόρφωση Τελικής Τιμής Καταναλωτή φ.α. στην αγορά του Δημόσιου Φυσικού Μονοπωλίου

Κόστος Αγοράς από παραγωγικές χώρες + αποσβέσεις παγίων, συντηρήσεων και λειτουργικών εξόδων εταιρείας + περιθώριο κέρδους.

10. Επιπτώσεις στους εργαζομένους στις εταιρείες φ.α.⁶⁸

Από το σχήμα 1 έγινε πιο εύκολα κατανοητή η αύξηση του κόστους του φ.α. που θα προκύψει από την απελευθέρωση της αγοράς. Η αύξηση αυτή θα έχει δυο αποτελέσματα. Το πρώτο ελέγχθη ήδη και αφορά την αύξηση της τιμής του φ.α. Το δεύτερο θα έχει να κάνει με τις επιπτώσεις που θα υπάρξουν στους εργαζομένους των εταιρειών που θα δραστηριοποιούνται στον χώρο του φ.α. Ως γνωστόν οι ιδιωτικές εταιρείες λειτουργούν με βάση τις αρχές της μεγιστοποίησης του κέρδους και της ελαχιστοποίησης του κόστους. Καθώς τα κόστη των ενδιάμεσων πληρωμών μεταξύ των εταιρειών θα συμπιέζουν τα περιθώρια κέρδους, εκτός από την μετακύλιση του κόστους προς τα εμπρός με την αύξηση της τιμής του φ.α., θα υπάρξει και μια μετακύλιση προς τα «πίσω» με την συμπίεση του εργατικού κόστους των εργαζομένων. Αυτό θα ισχύσει, τόσο για τις εταιρείες εμπορίας, των οποίων τα βασικά λειτουργικά έξοδα θα αποτελούνται κυρίως από τα κόστη εργασίας, όσο και για τις εταιρείες διανομής των οποίων τα κέρδη θα αποτελούνται μόνο από τα τέλη διανομής και η συμπίεση του εργατικού κόστους είναι σχετικά πιο εύκολη, σε σχέση με την συμπίεση του κόστους λειτουργίας, συντήρησης κλπ, των πάγιων εγκαταστάσεων τους. Το αντεργατικό νομικό οπλοστάσιο που έχει δημιουργηθεί τα τελευταία χρόνια, θα βοηθήσει προς αυτήν την κατεύθυνση, μέσω της κατάργησης των συλλογικών επιχειρησιακών συμβάσεων και συνεπώς της μείωσης των μισθών, των ελαστικών ωραρίων, των αυξημένων απολύσεων και της πρόσληψης νέων με τους καινούργιους ευνοϊκότερους για τις επιχειρήσεις όρους εργασίας κλπ. Η ιδιαίτερα αυξημένη ανεργία που υπάρχει, 26,6% για το δεύτερο τρίμηνο του 2014⁶⁹ «ο στρατός των ανέργων» που ανέρχεται σε απόλυτο αριθμό σε 1.280.101 ανθρώπους και τα θεσμοθετημένα χαμηλά επίπεδα κατώτατων μισθών για τους νέους των οποίων τα ποσοστά ανεργίας είναι τα μεγαλύτερα⁷⁰ θα αποτελέσουν επίσης μοχλούς πίεσης για την χειροτέρευση των οικονομικών απολαβών των εργαζομένων και των συνθηκών εργασίας τους στις εταιρείες που θα δραστηριοποιηθούν στον χώρο του φ.α. αλλά και αυτών που ήδη δραστηριοποιούνται και είτε βρίσκονται υπό καθεστώς ιδιωτικοποίησης είτε θα ιδιωτικοποιηθούν, όπως «φυσικά» συμβαίνει για όλες τις επιχειρήσεις ανεξαρτήτως κλάδων. Το κατά πόσον αυτή η μετακύλιση θα πραγματοποιηθεί, θα εξαρτηθεί αφ' ενός από το ποσοστό της μετακύλισης που θα σημειωθεί προς τα εμπρός, δηλ. προς την πλευρά της αύξησης της τιμής, που με την σειρά της θα εξαρτηθεί από την ελαστικότητα της ζήτησης ως προς την μεταβολή (αύξηση) της τιμής και αφ' ετέρου από την διαπραγματευτική δύναμη των εργαζομένων (μέσω των σωματείων τους). Το σίγουρο είναι ότι και οι δυο αυτές επιπτώσεις θα υπάρξουν. Δεν αποκλείεται οι επιχειρήσεις να επιτύχουν την μέγιστη μετακύλιση και προς τις δυο πλευρές, δηλ την μέγιστη αύξηση της τιμής και την μέγιστη συμπίεση του μισθολογικού κόστους.

⁶⁸ Βλ και Συμπεράσματα επιπτώσεις στους εργαζομένους

⁶⁹ <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE>

⁷⁰ Η ανεργία στους νέους μεταξύ 25 – 24 ετών είναι 52% για το β' τρίμηνο του 2014. Τα Νέα gr, Οικονομία <http://www.tanea.gr/news/economy/article/5160474/sto-26-6-h-anergia-sthn-ellada-sto-b-trimhno-toy-2014/>

ΜΕΡΟΣ Β΄

A. Η απελευθέρωση της αγοράς φ.α. στην Μεγάλη Βρετανία

Είναι χρήσιμο λοιπόν να δούμε τι έχει συμβεί σε άλλες χώρες στις οποίες έχει ήδη προχωρήσει η απελευθέρωση της αγοράς του φ.α. Επιλέχθηκε να εξεταστεί λίγο αναλυτικότερα τι έχει συμβεί στην Αγγλία ως χώρα αναφοράς, επειδή στην χώρα αυτή εφαρμόστηκαν πριν από όλες τις υπόλοιπες χώρες μέλη της Ε.Ε. οι πολιτικές απελευθέρωσης στο Φ.Α. και η απελευθέρωση της συγκεκριμένης αγοράς θεωρείται ολοκληρωτική και λειτουργεί επί πολλά έτη, ενώ εν συνεχεία προχώρησε/ρει στις υπόλοιπες χώρες μέλη της Ε.Ε., που επιτάσσει αυτές τις πολιτικές.

• Μεγάλη Βρετανία

Στην Μεγάλη Βρετανία το φ.α. ξεκινάει την δεκαετία του 1970 με την εξόρυξή του από την Βόρεια Θάλασσα. Μέχρι το 2000, η Αγγλία αποτελούσε μια από τις ελάχιστες ενεργειακά αυτόνομες χώρες της Ευρώπης και το φ.α. αποτελούσε σημαντικό παράγοντα γι' αυτό⁷¹. Η απελευθέρωση της Αγοράς του φ.α. στην Αγγλία ξεκινάει το 1982 και η πλήρης απελευθέρωση χρονολογείται στο 1998. Στο διάστημα αυτό υπάρχουν τρεις χρονολογικές περίοδοι – φάσεις απελευθέρωσης. Η πρώτη φάση καλύπτει την περίοδο 1982 – 1988. Κατά την αρχική χρονιά (1982) η αγορά χαρακτηρίζεται από μονοπώλιο. Την χρονιά αυτή γίνεται με νομοθετικό τρόπο εφικτή η δυνατότητα πρόσβασης τρίτων στα δίκτυα που ανήκουν στην κρατική εταιρεία British Gas, Η οποία ανήκε στο κράτος μέχρι το 1986 και ήταν αποκλειστικά υπεύθυνη για την μεταφορά και διανομή του φ.α. (η παραγωγή του φ.α. ήταν ανοιχτή στον ανταγωνισμό)⁷². Το 1986 η British Gas ιδιωτικοποιήθηκε και η αγορά χωρίστηκε σε τρία τμήματα:

- Αγορά χονδρικής πώλησης (wholesale market), όπου το φ.α. αποτελεί αντικείμενο διαπραγμάτευσης μεταξύ παραγωγών, εμπόρων, της BG, και ανεξάρτητων προμηθευτών.
- Αγορά των «συμβολαίων» (contract market), όπου το φ.α. παρέχεται στους μεγάλους καταναλωτές από την BG ή από ανεξάρτητους προμηθευτές.
- Αγορά των «μικρών συμβολαίων» (tariff market), όπου το φ.α. παρέχεται στους μικρούς καταναλωτές από την BG.⁷³

Την ίδια χρονιά ιδρύθηκε ένα νέο ανεξάρτητο ρυθμιστικό όργανο με την ονομασία Office of Gas Supply (Ofgas) για την περαιτέρω ανάπτυξη του ανταγωνισμού. Με αυτές τις κινήσεις η κυβέρνηση εισήγαγε τη χονδρική αγορά πώλησης και την αγορά συμβολαίων για την

⁷¹ Μαρκογιαννάκης Β., Μελέτη των αναπτυσσόμενων αγορών φυσικού αερίου της Ευρώπης - Η θέση της Ελλάδας. Διπλωματική Εργασία, Καθηγητής Ψαρράς Ι., Επιβλέπουσα Ανδρουλάκη, Στ., Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σχολή Ηλεκτρολόγων Μηχανικών και Μηχανικών Υπολογιστών. Τομέας Ηλεκτρικών Βιομηχανικών Διατάξεων και Συστημάτων Αποφάσεων, Αθήνα, Οκτώβριος 2012, σελ. 27

⁷² Μαρκογιαννάκης Β, ο.π. (υποσημείωση 71), σελ.28

⁷³ Μαρκογιαννάκης Β, ο.π. (υποσημείωση 71), σελ.28

προώθηση της αποτελεσματικότητας και τη μείωση της παραδοσιακής κυριαρχίας της BG. Οι μεγάλοι καταναλωτές είχαν πλέον τη δυνατότητα να συνάπτουν συμβάσεις για φ.α. απευθείας με τους παραγωγούς. Επιπλέον, επέτρεψε σε ανεξάρτητες ΕΜΦΑ, εμπόρους, και προμηθευτές να κανονίζουν προμήθειες φ.α. για τους μεγάλους καταναλωτές προκειμένου να δημιουργηθεί ανταγωνισμός στην αγορά της χονδρικής πωλήσεως. Παρόλα αυτά, όμως, ο ανταγωνισμός δεν ήταν σε θέση να αναπτυχθεί αποτελεσματικά, διότι η BG συνέχισε να συγκεντρώνει περισσότερο από το 95% των αγορών φ.α. από τη Βόρεια Θάλασσα έως το 1991, χάρη στα μακροχρόνια συμβόλαια που είχαν υπογραφεί σε εγγυημένες τιμές. Οι νεοεισερχόμενες εταιρείες περιορίστηκαν στις πωλήσεις σε νέους παραγωγούς ηλεκτρικής ενέργειας⁷⁴.

Κατά τη δεύτερη φάση της απελευθέρωσης της αγοράς του φ.α. στη MB που διήρκησε από το 1988 - 1994 η κυβέρνηση και οι διάφορες ρυθμιστικές αρχές (Ofgas και επιτροπές μονοπωλίου και συγχωνεύσεων) προσπάθησαν με διάφορους τρόπους να βελτιώσουν την ανταγωνιστικότητα της αγοράς φέρνοντας νέες εταιρείες σε αυτή. Αυτό επετεύχθη, **υποχρεώνοντας τη BG** σε μια σειρά από μέτρα :

- Δημοσίευση τιμών πώλησης φ.α. (από τις οποίες δεν μπορεί να αποκλίνει)
- **Παραχώρηση μεριδίου αγοράς το οποίο έχει δεσμευμένο από μακροχρόνια συμβόλαια, σε νεοεισερχόμενες εταιρείες**
- Επέκταση ανταγωνιστικότητας της αγοράς έτσι ώστε να παραμείνει στη μονοπωλιακή κατοχή της BG μόνο η αγορά φ.α. από οικιακούς και εμπορικούς χρήστες

Αυτά τα μέτρα είχαν ως αποτέλεσμα το μερίδιο αγοράς της BG για μη-οικιακές χρήσεις να μειωθεί στο 70%.⁷⁵

Κατά την τρίτη φάση της διαδικασίας απελευθέρωσης της αγοράς η οποία χρονολογείται μεταξύ 1994 - 1998 υπήρχε ανταγωνισμός στην αγορά δίχως την καθοδήγηση από το κράτος όπως συνέβη στην προηγούμενη περίοδο. Το μερίδιο αγοράς της BG μειώθηκε σημαντικά. Ταυτόχρονα, υπήρχε πλεόνασμα στο φ.α. και οι τιμές μειώθηκαν απότομα. **Η BG είχε περιοριστεί σε μεγάλης διάρκειας συμβόλαια σε υψηλές τιμές και άρχισε σταδιακά να αντιμετωπίζει οικονομικά προβλήματα.** Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, στις αρχές του 1997 να διασπαστεί σε μια εμπορική εταιρεία που ονομάστηκε «Centrica» και μια διεθνή εταιρεία μεταφοράς και εξερεύνησης που ονομάστηκε «BG plc». Τον Ιούνιο του 1997 ένα νέο καθεστώς ξεχωριστών χρεώσεων για τις μεταφορές και την αποθήκευση υιοθετήθηκε από τις επιτροπές μονοπωλίου και συγχωνεύσεων.⁷⁶

⁷⁴ Μαρκογιαννάκης Β, ο.π. (υποσημείωση 71), σελ 26

⁷⁵ Μαρκογιαννάκης Β, ο.π. (υποσημείωση 71), σελ.28,29

⁷⁶ Μαρκογιαννάκης Β, ο.π. (υποσημείωση 71), σελ.29

Βλέπουμε μέχρι εδώ **ότι και στην Αγγλία υπήρχε ένα Φυσικό Μονοπώλιο** το οποίο ήταν κρατικό, καθώς η δημιουργία των δικτύων απαιτούσε προφανώς τεράστιες επενδυτικές δαπάνες τις οποίες κανένας ιδιώτης δεν ήθελε/ ή και δεν μπορούσε να επωμισθεί. Όταν τα δίκτυα ήταν πλέον έτοιμα, οι κυβερνήσεις της Αγγλίας προσπαθώντας προφανώς να εξυπηρετήσουν ιδιωτικά – επιχειρηματικά συμφέροντα, υπό το πρόσχημα της ανάπτυξης του ανταγωνισμού, έβαζαν στην πραγματικότητα τεχνητά εμπόδια στην εταιρεία που αποτελούσε το φυσικό μονοπώλιο, όπως αυτό της υποχρέωσης μεριδίου της αγοράς το οποίο είχε δεσμευμένο με μακροχρόνια συμβόλαια σε νεοεισερχόμενες εταιρείες⁷⁷. Αυτό, είχε ως αποτέλεσμα την δημιουργία οικονομικών προβλημάτων στην εταιρεία κατά την τρίτη φάση της απελευθέρωσης. Εκείνο που πρέπει εν τέλει να εξεταστεί είναι αν η όλη διαδικασία της απελευθέρωσης που απαιτούσε μια τεράστια πολυπλοκότητα δράσεων και νομοθετημάτων, την ανάληψη αβεβαιότητας για τα αποτελέσματα αυτών των αποφάσεων καθώς η αγορά του φ.α. χαρακτηριζόταν από ανασφάλεια και με λίγη πρόγνωση σε αντίθεση με ότι συνέβαινε μέχρι τότε και την ανάληψη των αποφάσεων από την ρυθμιστική αρχή Ofgas, προσέφερε τελικά στον καταναλωτή φθηνότερο φ.α.

Πριν δούμε την εικόνα της εξέλιξης των τιμών με στατιστικά στοιχεία τόσο στην Μεγάλη Βρετανία όσο και στις χώρες μέλη της Ε.Ε. (βλ. πίνακες 1 – 10) θα πρέπει να αναφέρουμε ότι από το 2002 και μετά⁷⁸, ...υπήρξαν **απότομες αυξήσεις στις τιμές χονδρικής πώλησης οι οποίες μεταφέρθηκαν επίσης και στις τιμές πώλησης στους καταναλωτές**. Ειδικά κατά του χειμερινούς μήνες οι τιμές του φ.α. είχαν αυξηθεί κατακόρυφα με αποκορύφωμα το χειμώνα του 2005. Η αγορά παρουσίασε έλλειψη ρευστότητας και δεν μπορούσε να καλύψει τη συνολική ζήτηση. Η αύξηση των τιμών του φ.α. οδήγησε τη βρετανική κυβέρνηση στην αναθεώρηση των ρυθμίσεων της αγοράς και την εξέταση μέτρων για τη βελτίωση της ασφάλειας του εφοδιασμού με αέριο. Παρ' όλα αυτά η Μεγάλη Βρετανία εξακολουθούσε να παραμένει η αγορά με την μεγαλύτερη παραγωγή στην Ε.Ε.... Την περίοδο από το 2002-2007 η ετήσια ζήτηση παρέμεινε η ίδια, αλλά η παραγωγή μειώθηκε κατά το ένα τρίτο. Έτσι, κατά την περίοδο αυτή, το Ηνωμένο Βασίλειο **έχει μεταμορφωθεί από ένα καθαρά εξαγωγέα σε ένα καθαρά εισαγωγέα**. Η μείωση της παραγωγής αντικατοπτρίζεται επίσης και στα εναπομείναντα αποθεματικά της επίπεδα. Το 2001 ο δείκτης απόθεμα/παραγωγή ήταν της τάξης των 6,9 χρόνων ενώ το 2007 έπεσε στο 5,7 ενώ για τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης την ίδια περίοδο είναι 14,5 χρόνια.

⁷⁷ Παρατηρεί κανείς ότι η εφαρμόζεται η ίδια τακτική . Η ΔΕΠΑ υποχρεώθηκε να παραχωρήσει μέρος του μεριδίου της αγοράς που είναι δεσμευμένο με μακροχρόνια συμβόλαια μέσα από ηλεκτρονικές δημοπρασίες για πρώτη φορά τον Δεκέμβριο του 2012

⁷⁸ Η συνέχεια της συγκεκριμένης παραγράφου καθώς και η επόμενη είναι αυτούσια μεταφορά από Μαρκογιαννάκης Β., Μελέτη των αναπτυγμένων αγορών φυσικού αερίου της Ευρώπης - Η θέση της Ελλάδας. Διπλωματική Εργασία, Καθηγητής Ψαρράς Ι., Επιβλέπουσα Ανδρουλάκη, Στ., Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σχολή Ηλεκτρολόγων Μηχανικών, και Μηχανικών Υπολογιστών. Τομέας Ηλεκτρικών Βιομηχανικών Διατάξεων και Συστημάτων Αποφάσεων, Αθήνα, Οκτώβριος 2012, σελ 36

Σε αυτή την περίοδο, σημαντικό ρόλο στην αγορά φ.α. παίζουν έντεκα (11) εταιρείες: British Petroleum (BP), Shell, Statoil, TotalFinaElf, Gaz de France, Centrica (British Gas), EdF, E.ON (Powergen), RWE (npower), Scottish Power and SSE. Η Centrica εξακολουθεί να ηγείται του λιανικού εμπορίου με 60% ακολουθούμενη από τη Powergen με 12%. Ο ηγετικός ρόλος αυτής της εταιρείας φαίνεται και από το γεγονός πως κατέχει το 76,2% της αποθηκευτικής ικανότητας της χώρας.⁷⁹

Παρατηρούμε λοιπόν ότι η απελευθέρωση της αγοράς τελικά δημιούργησε μια ολιγοπωλιακή δομή αγοράς με ηγετική εταιρεία με μόλις 11 επιχειρήσεις. η οποία αφ' ενός μετέτρεψε την Μεγάλη Βρετανία σε εισαγωγέα φ.α. και αφετέρου επέφερε αύξηση της τιμής του φ.α. στον τελικό καταναλωτή.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι σύμφωνα με την ίδια μελέτη⁸⁰ στην Μεγάλη Βρετανία ο έλεγχος των τιμών, κρίνεται απαραίτητος, κυρίως για την προστασία του καταναλωτή, κυρίως από τις επιδράσεις των εταιριών διανομής λόγω κινδύνων διακοπής. Επιπλέον, πραγματοποιούνται και συμφωνίες με τους διανομείς, ώστε να εξασφαλιστούν οι λιγότερες δυνατές διακοπές της παροχής. Επιπλέον (για τον σκοπούς αυτούς) το, Ofgem (ρυθμιστική αρχή) στοχεύει στην δημιουργία κατάλληλων εμπορικών κινήτρων για τις επιχειρήσεις για να εμπλουτίσουν τα δικά τους χαρτοφυλάκια και στους χειριστές του συστήματος για να χειριστούν υπολειμματικές ρυθμίσεις ενέργειας και κόστους με αποτελεσματικό τρόπο.⁸¹ Το 2004 μάλιστα υπήρξε ανάγκη για νέες παρεμβάσεις καθώς η αύξηση των τιμών χονδρικής πώλησης είχε ως τελικούς αποδέκτες τους καταναλωτές των οποίων οι λογαριασμοί και τα έξοδά τους αυξήθηκαν κατακόρυφα. Αρνητικές επιδράσεις υπήρξαν και στις βιομηχανίες εξαιτίας της αύξησης του λειτουργικού κόστους, ενώ οι εταιρείες εμπορίας φ.α. είχαν πολύ υψηλά κέρδη.⁸²

Είναι πασιφανές ότι το αόρατο χέρι της αγοράς υπό τέλειο ανταγωνισμού όπου τα πάντα ρυθμίζονται με βάση τον νόμο της προσφοράς και της ζήτησης στην περίπτωση της αγοράς του φ.α. δεν μπορεί να έχει καμία απολύτως εφαρμογή και χρειάζεται μια ρυθμιστική αρχή η οποία τελικά έρχεται να «τακτοποιήσει» με πολύπλοκες διαδικασίες την ολιγοπωλιακή δομή αγοράς που έχει δημιουργηθεί, με τα αποτελέσματα που ήδη αναφέρθηκαν. Η κατάληξη αυτή είναι αναμενόμενη, όπως αναπτύξαμε στην αρχή της παρούσας μελέτης από την στιγμή που τελικά η αγορά χαρακτηρίζεται από ολιγοπωλιακή δομή.

⁷⁹ Μαρκογιαννάκης Β.(2012), ο.π. (υποσημείωση 78,) σελ 36-37

⁸⁰ Μαρκογιαννάκης Β, ο.π. (υποσημείωση 71), σελ 37 παρ. 3.2.5.1 θεσμικά όργανα

⁸¹ Μαρκογιαννάκης Β, ο.π. (υποσημείωση 71), σελ.39

⁸² Μαρκογιαννάκης Β, ο.π. (υποσημείωση 71), σελ.39

B. Τιμές φυσικού Αερίου στην Ε.Ε

1. Έτη απελευθέρωσης της αγοράς φ.α. σε χώρες τις Ε.Ε.

Πριν δούμε πως διαμορφώνονται οι τιμές του φ.α. στις χώρες τις Ε.Ε. θα πρέπει να εξεταστεί, αν ο αριθμός των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην εισαγωγή και πώληση φ.α. είναι αρκετά μεγάλος έτσι ώστε να εκπληρώνεται η βασική προϋπόθεση του υποδείγματος του τέλει ανταγωνισμού, σύμφωνα με την οποία θα πρέπει να υπάρχουν πολλές μικρές επιχειρήσεις που δεν μπορούν να επηρεάσουν την τιμή (ότι είναι δέκτες τιμής η οποία διαμορφώνεται από την αγορά)

Στον πίνακα 1 παρουσιάζεται το έτος απελευθέρωσης της αγοράς φ.α. για όσες από τις χώρες τις Ε.Ε. διατίθενται στοιχεία, και συνεπώς η τιμή διαμορφώνεται στην αγορά για τους οικιακούς καταναλωτές τις μικρές, μεσαίες μεγάλες επιχειρήσεις και τις ενεργοβόρες βιομηχανίες.

Πίνακας 1

Έτος απελευθέρωσης κάθε χώρας και ρύθμιση των τιμών στους οικιακούς καταναλωτές, τις μικρές, μεσαίες και μεγάλες επιχειρήσεις και τις βιομηχανίες την 1^η Ιουλίου 2008

Χώρα	Μήνας & Έτος Απελευθέρωσης	Ρύθμιση τιμής την 1 ^η Ιουλίου 2008			
		Οικιακοί καταναλωτές	Μικρές επιχειρήσεις	Μεσαίες και μεγάλες επιχειρήσεις	Ενεργοβόρες βιομηχανικές επιχειρήσεις
Αυστρία	10/2002				
Βέλγιο	07/2003				
Τσεχία	01/2007				
Δανία	2004				
Εσθονία	07/2007				
Γαλλία	07/2007				
Γερμανία	1998				
Ελλάδα	2009				
Ουγγαρία	07/2007				
Ιρλανδία	07/2007				
Ιταλία	01/2003				
Λετονία	01/2010				
Λιθουανία	07/2007				
Λουξεμβούργο	07/2007				
Ολλανδία	07/2004				
Πολωνία	07/2007				
Πορτογαλία	01/2010				

		Οικιακοί καταναλωτές	Μικρές επιχειρήσεις	Μεσαίες και μεγάλες επιχειρήσεις	Ενεργοβόρες βιομηχανικές επιχειρήσεις
Ρουμανία	07/2008				
Σλοβάκια	07/2007				
Σλοβενία	07/2007				
Ισπανία	2003				
Σουηδία	2007				
Μεγάλη Βρετανία	1998				

Ρύθμιση Τιμής⁸³

Μη ρύθμιση τιμής . Η τιμή προσδιορίζεται από την αγορά

Κλειστή Αγορά

Δεν υπάρχουν πληροφορίες για την Βουλγαρία, τη Φιλανδία, την Κροατία και την Τουρκία

Πηγή: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/energy/se/pdfs/wpgas/pub/ImpactLibNGM_UNECE_EffSec.pdf

UNITED NATIONS ECONOMIC COMMISSION FOR EUROPE COMMITTEE ON SUSTAINABLE ENERGY Working Party on Gas STUDY The Impact of Liberalization of Natural Gas Markets in the UNECE region --Efficiency and Security 17 March 2012 σελ.:20

Παρατηρούμε ότι η μεγαλύτερη απελευθέρωση συμβαίνει στις επιχειρήσεις και συγκεκριμένα: σε 15 χώρες στις ενεργοβόρες βιομηχανικές επιχειρήσεις, σε 13 χώρες στις μεσαίες και μεγάλες επιχειρήσεις, σε 11 χώρες για τις μικρές επιχειρήσεις και μόλις σε 8 χώρες για τους οικιακούς καταναλωτές στις οποίες δεν υπάρχει ρύθμιση της τιμής και η τιμή προσδιορίζεται από την αγορά. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να σημειωθεί ότι σύμφωνα με την πηγή του πίνακα, αναφέρεται ότι στις περισσότερες χώρες στις οποίες υπάρχει ρύθμιση τιμής υπάρχει επίσης μια ανταγωνιστική αγοραία τιμή⁸⁴ (βλ. και υποσημ. 80).

2. Έμποροι χονδρικής – εισαγωγείς φ.α στις χώρες της Ε.Ε.

Στον πίνακα 2 παρουσιάζονται με αριθμούς οι φορείς που εισάγουν φυσικό αέριο ανά χώρα. Σε αυτό τον πίνακα έχει προστεθεί η στήλη από τον πίνακα 1 που δείχνει το έτος απελευθέρωσης της αγοράς φ.α. για όσες χώρες υπήρχαν διαθέσιμα στοιχεία.

Παρατηρούμε ότι ο αριθμός των φορέων αυτών ανά χώρα είναι μικρός και εξακολουθεί να παραμένει, παρά το γεγονός της αύξησής τους σε 11 χώρες μετά το έτος απελευθέρωσης για την κάθε χώρα και σε καμία περίπτωση δεν ικανοποιεί την συνθήκη (εκ των πολλών που

⁸³ Σύμφωνα με την πηγή του πίνακα, (σελ. 19) αναφέρεται ότι στις περισσότερες χώρες στις οποίες υπάρχει ρύθμιση τιμής υπάρχει επίσης μια ανταγωνιστική αγοραία τιμή.

⁸⁴ http://www.unece.org/fileadmin/DAM/energy/se/pdfs/wpgas/pub/ImpactLibNGM_UNECE_EffSec.pdf

UNITED NATIONS ECONOMIC COMMISSION FOR EUROPE COMMITTEE ON SUSTAINABLE ENERGY Working Party on Gas STUDY The Impact of Liberalization of Natural Gas Markets in the UNECE region -- Efficiency and Security 17 March 2012 σελ. 20

απαιτούνται) του τέλει ανταγωνισμού για πολλές μικρές επιχειρήσεις που δεν επηρεάζουν την τιμή. Ακόμα και για τις χώρες που κατά το έτος 2012 όπως η Τσεχία (29), η Γερμανία (38), η Ισπανία (19) η Γαλλία (20), η Ιταλία (85), η Πολωνία (22), η Ρουμανία (18), των οποίων ο αριθμός των φορέων που δραστηριοποιούνται θα μπορούσε να θεωρηθεί μεγάλος. Συνεπώς η αγορά των φορέων που εισάγουν φ.α. ανά χώρα είναι καθαρά ολιγοπωλιακή.

Πίνακας 2

Αριθμός φορέων που εισάγουν φυσικό αέριο ανά χώρα στην Ε.Ε.

File: Number of entities bringing natural gas into the country.png

Έτος Απελ*.	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
2003	Belgium*	4	4	3	3	3	4	4	4	15	:
	Bulgaria	2	4	4	4	4	4	4	3	3	5
2007	Czech Republic	6	2	6	7	8	10	10	24	17	29
2004E	Denmark**	3	1	1	1	1	1	2	2	:	:
1998	Germany	27	27	20	20	19	19	20	22	31	38
2007E	Estonia	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1
2007E	Ireland	8	7	8	10	14	11	11	13	16	13
	Greece**	1	1	1	1	1	1	1	3	:	:
2003E	Spain	12	14	15	14	13	19	17	18	18	19
	France	10	13	13	15	12	14	14	16	13	20
	Croatia	1	1	1	1	1	1	2	2	2	5
2003E	Italy	23	26	38	38	36	39	43	63	75	85
2010	Latvia	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	Lithuania	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5
2007	Luxembourg	2	2	2	2	2	2	3	4	5	4
	Hungary	10	10	6	6	9	11	18	22	28	30
2004E	Netherlands*	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
2002	Austria	5	4	5	5	6	6	8	15	6	6
	Poland	11	11	13	15	16	16	19	17	19	22
2010E	Portugal	1	1	1	1	1	2	5	7	5	6
	Romania	4	13	12	13	16	16	15	19	19	18
2007	Slovenia	2	2	2	2	3	4	4	4	4	5
2007E	Slovakia	1	1	1	1	2	3	7	7	7	8
	Finland	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2007	Sweden	1	1	1	1	1	2	1	2	1	1
1998	United Kingdom	32	24	23	26	23	27	27	25	23	23
	FYR of Macedonia	:	:	1	1	1	1	1	1	2	4
	Serbia**	:	:	:	:	:	:	:	3	:	:
	Turkey	6	7	4	4	7	7	12	13	14	14

* Confidential data

** Information not available

Source: Eurostat (This data is not yet available in the Eurostat dissemination database)

*Η στήλη αυτή έχει προστεθεί από τον πίνακα 1 και αναφέρεται στην απελευθέρωση των αγορών για κάθε χώρα που υπήρχε την 01.07.2008. Το «Ε» σημαίνει ότι έχει συντελεστεί πλήρης απελευθέρωση τουλάχιστον για κάποιες κατηγορίες επιχειρήσεων (μικρές, μεσαίες, βιομηχανίες κλπ) στις οποίες δεν υπάρχει ρύθμιση τιμής και όχι για τους οικιακούς καταναλωτές. Αν δεν υπάρχει έτος, σημαίνει ότι δεν έχει γίνει καμία απελευθέρωση ή ότι δεν υπάρχουν στοιχεία. Στις υπόλοιπες περιπτώσεις όπου υπάρχει μόνο το έτος σημαίνει ότι υπάρχει πλήρης απελευθέρωση της αγοράς σε όλες τις κατηγορίες.

Πηγή: Eurostat, [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/File: Number of entities bringing natural gas into the country.png](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/File: Number_of_entities_bringing_natural_gas_into_the_country.png)

Το επιχείρημά μας, ότι οι αγορές των φορέων που εισάγουν φυσικό αέριο ανά χώρα της Ε.Ε. χαρακτηρίζονται από ολιγοπωλιακή διάρθρωση, ενισχύεται από τα στοιχεία που παρατίθενται **στον πίνακα 3**, όπου παρουσιάζεται ο αριθμός των **κύριων** φορέων που εισάγουν φ.α. ανά χώρα της Ε.Ε. **Ως κύριοι φορείς σύμφωνα με την Ε.Ε. – Eurostat, θεωρούνται εκείνοι οι οποίοι έχουν «συμφωνίες» τουλάχιστον 5% από το συνολικό φυσικό αέριο που παράγεται ή εισάγεται σε κάθε χώρα** (βλ. σημ. πίνακα 3). Παρατηρούμε λοιπόν ότι οι φορείς αυτοί είναι για το έτος 2012 από ένας (για τις: Τσεχία, Εσθονία, Λετονία, Λουξεμβούργο Πολωνία, Φιλανδία, Σουηδία) **έως και έξι, που είναι ο μέγιστος αριθμός για την Μεγάλη Βρετανία, στην οποία η πλήρης απελευθέρωση έχει συντελεστεί από το 1998**. Οι φορείς αυτοί είναι περίπου σταθεροί για όλες τις χώρες στις οποίες έχει συντελεστεί η απελευθέρωση των αγορών ή μέρους τους (π.χ. πλήρης απελευθέρωση για την βιομηχανία χωρίς ρύθμιση τιμών αλλά όχι και για την οικιακή κατανάλωση) για τα έτη 2003 – 2012 (με εξαίρεση την Βρετανία την Γερμανία και την Αυστρία για τις οποίες έχει συντελεστεί η απελευθέρωση σε πρωτότερο χρόνο). Το πιο ενδιαφέρον στοιχείο όμως είναι ότι όπως φαίνεται από την σύγκριση των πινάκων 2 και 3 οι χώρες οι οποίες εμφανίζονται με τους περισσότερους εισαγωγείς φυσικού αερίου όπως για παράδειγμα για το έτος 2012 που είναι το τελευταίο έτος για το οποίο διατίθενται στατιστικά στοιχεία, η Τσεχία με 29, η Ισπανία με 19, η Πολωνία με 22, η Γερμανία με 38 η Ιταλία με 85, **έχουν τελικά πολύ λίγους κύριους εισαγωγείς** και συγκεκριμένα: η Τσεχία 1, η Ισπανία 5, η Πολωνία 1, ενώ αίσθηση προκαλεί ο αριθμός των κύριων προμηθευτών της Γερμανίας και της Ιταλίας, που ενώ φαίνεται ότι μέσα στο έτος 2012 έχουν δραστηριοποιηθεί 38 και 85 εισαγωγείς, οι κύριοι εισαγωγείς που έχουν συνάψει συμφωνίες πάνω από το 5% του συνολικού φ.α. είναι 3 και για τις δύο χώρες.

Τα συμπεράσματα που εξάγονται είναι ότι αφ' ενός η απελευθέρωση έχει δώσει την δυνατότητα σε κάποιους φορείς για να εισάγουν spot φορτία που κατά καιρούς υπάρχουν. Οι κύριοι εισαγωγείς που εξασφαλίζουν τις απαιτούμενες ποσότητες είναι τελικά πολύ λίγοι, σε μια αγορά που ενώ φαινομενικά είναι «τελείως» ή «πλήρως» ανταγωνιστική και συνεπώς η τιμή του φ.α. προσδιορίζεται από την προσφορά και την ζήτηση, (χωρίς οι εισαγωγείς και οι καταναλωτές να μπορούν να επηρεάσουν την τιμή) στην πραγματικότητα πρόκειται για μια ιδιαίτερα ολιγοπωλιακά οργανωμένη αγορά και συνεπώς η τιμή του φ.α. προσδιορίζεται κυρίως από τις τιμές που αγοράζουν οι κύριοι εισαγωγείς από τις παραγωγικές χώρες και από την μονοπωλιακή τους ισχύ για να επηρεάσουν - επιβάλουν την τιμή που θα μεγιστοποιήσει τα κέρδη τους εις βάρος του καταναλωτή και που τελικά δεν είναι η χαμηλότερη δυνατή.

Αν μάλιστα ληφθεί υπόψη ότι:

- α) κυρίαρχη θέση στον εφοδιασμό των Ευρωπαϊκών χωρών με φ.α. κατέχουν χώρες όπως η **Ρωσία, η Νορβηγία και η Αλγερία μέσω των εταιριών Gazprom, Statoil και Sonatrach**, οι οποίες καλύπτουν το 43% των Ευρωπαϊκών αναγκών.⁸⁵
- β) Το ποσοστό της εγχώριας παραγωγής των υπολοίπων χωρών της ΕΕ, το οποίο αντιστοιχεί στο 36% της συνολικής κατανάλωσης.
- γ) Ο εφοδιασμός της Ευρώπης γίνεται κυρίως από κρατικές εταιρίες των χωρών παραγωγής, πολλές από τις οποίες είναι συγχρόνως και πετρελαϊκές εταιρίες.
- δ) οι προμηθευτές αυτοί έχουν καταφέρει, με **μακροχρόνια συμβόλαια**, να δημιουργήσουν στενούς δεσμούς με τις κρατικές εταιρίες μεταφοράς και διανομής του ΦΑ των διαφόρων χωρών.
- ε) Οι τρεις αυτές εταιρίες (Gazprom, Statoil & Sonatrach), μαζί με τις Exxon, Mobil και Shell, καλύπτουν το 60% των Ευρωπαϊκών αναγκών και στ) το 80% καλύπτεται με την προσθήκη στις πέντε προηγούμενες και των Total, ENI, BP, Centrica και της Ολλανδικής κρατικής εταιρίας EBN,^{86 87}

γίνεται εύκολα κατανοητό ότι η περίπτωση του τέλει ανταγωνισμού δεν μπορεί να υπάρξει και οι τιμές διαμορφώνονται τελικά από άλλους παράγοντες.

⁸⁵ Μαρκογιαννάκης Β. (2012) ο.π. (υποσημείωση 78), σελ.65

⁸⁶ Μαρκογιαννάκης Β, ο.π. (υποσημείωση 78), σελ. 66

⁸⁷ Η Ευρώπη προμηθεύεται επίσης αέριο από πιο μακρινές χώρες με τάνκερ μεταφοράς ΥΦΑ. Μαρκογιαννάκης Β. (2012) ο.π. (υποσημείωση 78), σελ.36

Πίνακας 3

Αριθμός κύριων φορέων που εισάγουν φυσικό αέριο ανά χώρα της Ε.Ε.
File: Number of entities bringing natural gas into the country

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Belgium*	1	2	2	3	3	3	3	3	2	:
Bulgaria	1	1	3	3	1	1	1	1	2	2
Czech Republic	1	1	1	1	1	2	2	3	4	1
Denmark**	2	1	1	1	1	1	1	2	:	:
Germany	5	5	7	7	6	6	7	7	6	3
Estonia	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1
Ireland	4	5	4	6	6	5	4	6	5	5
Greece**	1	1	1	1	1	1	1	3	:	:
Spain	4	4	6	5	5	5	4	5	4	5
France	1	1	3	3	2	1	2	3	4	4
Croatia	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2
Italy	4	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Latvia	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Lithuania	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Luxembourg	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1
Hungary	4	4	3	3	3	3	4	6	4	4
Netherlands*	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Austria	1	4	3	3	4	4	4	4	3	3
Poland	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Portugal	1	1	1	1	1	1	1	2	2	3
Romania	4	4	4	4	4	5	2	2	2	2
Slovenia	1	1	1	1	1	2	1	2	2	2
Slovakia	1	1	1	1	1	2	2	3	3	3
Finland	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Sweden	1	1	1	1	1	:	1	2	1	1
United Kingdom	6	6	7	6	7	8	7	7	6	6
FYR of Macedonia	:	:	1	1	1	1	1	1	1	2
Serbia**									3	:
Turkey	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1

Note: entities are considered as "main" if they deal with at least 5% of the natural gas (indigenous production or imports).

** Information not available

* Confidential data

Source: Eurostat (This data is not yet available in the Eurostat dissemination database)

Πηγή: Eurostat

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/File:Number_of_main_entities_2012.png

3. Έμποροι λιανικής φ.α. στις χώρες της Ε.Ε.

Στους πίνακες 4 και 5 που ακολουθούν και που έχουν ακόμη μεγαλύτερο ενδιαφέρον καθώς εστιάζουν στους εμπόρους λιανικής πώλησης φυσικού αερίου προς τους τελικούς καταναλωτές παρουσιάζεται η ίδια κατάσταση και μάλιστα «διογκωμένη». Από την σύγκριση των δυο πινάκων προκύπτει για παράδειγμα για το έτος 2012, που είναι το τελευταίο για το οποίο διατίθενται στατιστικά στοιχεία από την Eurostat και το οποίο είναι το πιο «μακρινό» έτος σε σχέση με το έτος που έχει συντελεστεί η απελευθέρωση της αγοράς για κάθε χώρα, ότι ακόμη και για χώρες στις οποίες φαίνεται να έχει δραστηριοποιηθεί πολύ μεγάλος αριθμός εταιρειών, όπως στην Γερμανία με 851 εταιρείες, στην Ιταλία με 462 στην Γαλλία με 77, για την Τσεχία με 57, το Βέλγιο με 22, κλπ και άρα θα μπορούσε ενδεχομένως να ειπωθεί ότι η αγορά «πλησιάζει» για τις χώρες αυτές τον τέλειο ανταγωνισμό, στην πραγματικότητα ο αριθμός των κυρίων εμπόρων που έχουν συνάψει συμφωνίες οι οποίες αποτελούν το 5% επί του συνολικού φ.α. που πωλήθηκε στους τελικούς καταναλωτές είναι: για την Γερμανία μόλις 3 εταιρείες, για την Ιταλία 4, για την Γαλλία 3, για την Τσεχία 11 εταιρείες για το Βέλγιο 4 εταιρείες κλπ. Με βάση τα παραπάνω στοιχεία και την σύγκριση των πινάκων 4 και 5 γίνεται σαφές ότι και ο τομέας της λιανικής αγοράς του φ.α. στις χώρες της Ε.Ε. είναι επίσης ολιγοπωλιακά διαρθρωμένος με αποτέλεσμα να λειτουργεί όχι προς όφελος του καταναλωτή αλλά προς όφελος των εταιρειών. Αν μάλιστα ληφθεί υπόψη ο ιδιαίτερα μικρός αριθμός των κύριων εισαγωγέων φ.α. στις χώρες της Ε.Ε. όπως φάνηκε από την προηγούμενη ενότητα από τους πίνακες 2 και 3 και τον κυρίαρχο ρόλο που έχουν οι μεγάλες μονοπωλιακές εταιρείες (βλ. ανωτέρω σελ. 56), ο μύθος για την δημιουργία ανταγωνιστικής αγοράς στον τομέα της λιανικής πώλησης φ.α. καταρρίπτεται, όπως άλλωστε και για όλους τους άλλους τομείς (εισαγωγής, χονδρικής πώλησης κλπ.)

Πίνακας 4

Αριθμός των εμπόρων λιανικής πώλησης φυσικού αερίου στους τελικούς καταναλωτές
File: Number of retailers selling natural gas to final customers, 2003-2012.png

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Belgium	27	32	41	41	41	41	41	41	17	22
Bulgaria	8	8	11	12	15	16	18	18	19	20
Czech Republic	14	9	10	10	9	13	18	28	47	57
Denmark	4	7	5	12	17	16	13	13	14	14
Germany	701	700	700	700	700	700	820	820	864	851
Estonia	14	15	23	27	20	30	27	22	22	23
Ireland	2	2	4	4	4	6	8	8	8	8
Greece	1	2	4	4	4	4	4	4	:	4
Spain	43	41	40	42	43	44	28	32	33	36
France	31	34	36	36	34	36	36	50	60	77
Croatia	3	27	30	39	39	42	42	42	38	36
Italy	412	389	415	323	312	396	295	303	308	462
Latvia	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Lithuania	7	5	5	5	6	6	6	5	5	5
Luxembourg	6	6	6	7	7	7	7	8	8	7
Hungary	14	16	16	15	18	20	26	28	27	30
Netherlands	24	25	21	24	31	30	24	29	32	32
Austria	29	27	28	30	30	31	>30	40	36	41
Poland	40	47	57	66	66	58	52	52	55	61
Portugal	10	10	11	11	11	13	15	18	20	22
Romania	27	28	39	47	51	55	56	63	67	65
Slovenia	14	18	17	18	18	18	19	19	20	21
Slovakia	1	1	1	1	4	8	10	14	19	22
Finland	27	30	30	29	29	30	25	25	25	25
Sweden	7	7	7	7	6	6	6	5	6	7
United Kingdom	23	15	18	17	17	17	17	19	16	16
FYR of Macedonia	:	:	1	1	1	1	2	2	5	2
Serbia*									37	:
Turkey	12	19	61	68	85	92	98	103	104	109

* Information not available

Source: Eurostat (This data is not yet available in the Eurostat dissemination database)

Πηγή: Eurostat.

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/File:Number_of_retailers_selling_natural_gas_to_final_customers,_2003-2012.png#filehistory

Πίνακας 5
Αριθμός των κύριων εμπόρων λιανικής πώλησης φυσικού αερίου.
File: Number of main natural gas retailers, 2003-2012.png

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Belgium	3	2	3	5	5	5	5	5	4	4
Bulgaria	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2
Czech Republic	7	7	7	7	7	8	3	2	5	11
Denmark*	4	5	3	6	:	:	5	5	5	:
Germany	1	1	1	4	2	2	3	2	2	3
Estonia	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Ireland	1	2	1	3	3	3	3	5	5	6
Greece	1	2	1	1	2	2	3	3	:	4
Spain	3	4	5	5	5	6	6	6	6	7
France	2	2	3	3	3	2	2	3	3	3
Croatia	3	4	5	4	4	4	4	4	4	3
Italy	5	5	4	2	2	3	5	5	5	4
Latvia	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Lithuania	3	2	1	1	1	1	1	1	1	1
Luxembourg	3	4	2	4	4	4	5	4	3	3
Hungary	7	7	7	7	7	6	9	10	6	6
Netherlands	4	5	6	6	3	3	3	3	3	3
Austria*	3	5	4	4	4	4	4	3	3	:
Poland	7	7	7	7	5	1	1	1	1	1
Portugal	4	4	4	4	4	4	5	6	4	4
Romania	4	5	6	6	6	6	6	5	5	5
Slovenia	2	2	2	3	2	4	3	4	5	4
Slovakia	1	1	1	1	1	1	2	3	3	2
Finland	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Sweden*	5	5	5	5	5	:	6	4	:	:
United Kingdom	5	7	7	7	7	7	8	6	6	7
FYR of Macedonia	:	:	1	1	1	1	1	1	2	1
Serbia*									2	:
Turkey	3	3	4	4	4	3	3	2	3	3

Note: retailers are considered as "main" if they sell at least 5% of the total natural gas consumed by final customers.

* Information not available

Source: Eurostat (This data is not yet available in the Eurostat dissemination database)

Πηγή: Eurostat

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/File:Number_of_main_natural_gas_retailers_2003-2012.png

4. Τιμές φυσικού αερίου στις χώρες της Ε.Ε. για του οικιακούς καταναλωτές. Περίοδος 2002 - 2007

Στον πίνακα 6 παρουσιάζονται οι τιμές του φυσικού αερίου για την οικιακή κατανάλωση σε Ευρώ ανά ένα Gigajoule φ.α. για 25 από τις 27 χώρες μέλη της Ε.Ε. για τα έτη 2002 – 2007 συμπεριλαμβανομένων όλων των φόρων που καταβάλλονται στην Ε.Ε. Επίσης σημειώνεται το έτος απελευθέρωσης της αγοράς φ.α. για τους οικιακούς καταναλωτές στις χώρες της Ε.Ε. που είχε συντελεστεί μέχρι την 01.07.2008 με πράσινο χρώμα, και για τις οποίες δεν υπάρχει ρύθμιση τιμών σύμφωνα με τον πίνακα 1. Χωρίς να παραγνωρίζονται οι διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στα επίπεδα ανάπτυξης της οικονομίας της κάθε χώρας οι οποίες έχουν άμεση σχέση με τα επίπεδα κατανάλωσης ενέργειας και τις ιδιαιτερότητες που υπάρχουν (π.χ. η περίπτωση της Ιρλανδίας), γίνεται σύγκριση της μεταβολής των τιμών ανάμεσα στις χώρες που είχαν υιοθετήσει μέχρι τότε την απελευθέρωση της αγοράς (λιανικής) για τους οικιακούς καταναλωτές με αυτές που δεν είχε πραγματοποιηθεί ακόμη η απελευθέρωση της εν λόγω αγοράς ή υπάρχει ρύθμιση τιμής. Άλλωστε οι μεταβολές των τιμών που έχουν υπολογισθεί σε ποσοστά είναι ανεξάρτητες από τις απόλυτες τιμές.

Πίνακας 6
Τιμές Φυσικού Αερίου για τους οικιακούς καταναλωτές (€/Gj)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Χώρα/Έτη	1998 έτος απελευθέρωσης για Μεγάλη Βρετανία και Γερμανία	2002	2003	2004	2005	2006	2007	% μεταβολή τιμών των χωρών με απελευθέρωση της αγοράς οικιακής κατανάλωσης μεταξύ έτους απελευθέρωσης και του 2007. Έτος βάσης το έτος απελευθέρωσης	% μεταβολή των χωρών χωρίς απελευθέρωση της αγοράς ή ρύθμιση τιμής συμπεριλαμβανομένων και αυτών με απελευθέρωση της αγοράς που έγινε το 2007, μεταξύ του πρώτου έτους που υπάρχουν στοιχεία και του 2007. Έτος βάσης το πρώτο έτος στοιχείων
E.E. (27 ΜΕΛΗ)					11,21	12,92	14,95		
Βέλγιο	2003	10,51	10,78	10,54	11,16	13,50	12,89	19,57	
Βουλγαρία				6,75	6,73	7,70	8,83		30,81
Τσεχία	2007	7,08	6,35	6,57	7,49	10,03	9,45		33,47
Δανία	2004, ρύθμιση τιμής	17,98	18,98	19,12	28,44	29,82	30,84		71,52
Γερμανία*		11,86	12,13	12,33	13,56	15,98	18,45	55,56	
Εσθονία	2007 ρύθμιση τιμής		4,64	4,64	4,63	4,63	5,89		26,94
Ιρλανδία	2007 ρύθμιση τιμής	8,18	8,25	9,00	9,98	12,51	16,73		104,52
Ισπανία	2003 ρύθμιση τιμής	12,14	12,09	11,55	11,90	13,63	14,23		17,22
Γαλλία	2007 ρύθμιση τιμής	10,81	10,65	10,15	10,57	12,72	13,46		24,51
Ιταλία	2003 ρύθμιση τιμής	17,15	16,77	14,92	15,34	16,50	18,34		6,94
Λετονία	2010 κλειστή αγορά			4,22	4,54	5,34	7,50		77,73
Λιθουανία	2007 ρύθμιση τιμής			5,45	5,41	6,24	7,04		29,17
Λουξεμβούργο	2007	7,04	7,33	7,07	8,14	10,33	11,52		63,64
Ουγγαρία	2007 ρύθμιση τιμής	4,35	4,41	4,76	5,10	5,28	7,16		64,60
Ολλανδία	2004 ρύθμιση τιμής	11,55	13,08	13,19	15,17	16,92	18,42		59,48
Αυστρία		11,84	12,26	13,71	13,36	15,65	15,99	35,05	
Πολωνία	2007 ρύθμιση τιμής	8,10	7,20	6,34	7,55	9,46	10,69		31,98
Πορτογαλία	2010 κλειστή αγορά	13,85	13,34	12,05	12,34	14,52	13,88		0,22
Ρουμανία	2008 ρύθμιση τιμής				4,79	7,66	9,05		88,94
Σλοβενία	2007	9,81	9,87	9,64	10,33	10,99	13,86		41,28
Σλοβακία	2007 ρύθμιση τιμής			7,27	8,14	10,88	11,48		57,91
Φιλανδία									
Σουηδία		17,26	18,32	19,57	22,18	25,95	26,58		54,00
Μεγάλη Βρετανία*	1998	6,97	6,89	6,83	7,26	8,24	11,76	68,72	
Κροατία					7,99	8,18	8,18		2,38

Ρύθμιση τιμής

Δεν είναι διαθέσιμη η πληροφορία

Έτος απελευθέρωσης για την οικιακή κατανάλωση για κάθε χώρα την 01.07.2008

* Για την Γερμανία και την Μεγάλη Βρετανία ως έτος βάσης απελευθέρωσης των τιμών λογίζεται το έτος 2002.

Πηγή: Μαρκογιαννάκης Β., Μελέτη των αναπτυσσόμενων αγορών φυσικού αερίου της Ευρώπης - Η θέση της Ελλάδας. Διπλωματική Εργασία, Καθηγητής Ψαρράς Ι., Επιβλέπουσα Ανδρουλάκη, Στ., Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σχολή Ηλεκτρολόγων Μηχανικών, και Μηχανικών Υπολογιστών. Τομέας Ηλεκτρικών Βιομηχανικών Διατάξεων και Συστημάτων Αποφάσεων, Αθήνα, Οκτώβριος 2012σελ 86, Πίνακας 1. Στήλες 9 και 10 ίδιοι υπολογισμοί.

Από τον πίνακα 6 παρατηρούμε ότι για την **Μεγάλη Βρετανία** η οποία αποτελεί το σημείο αναφοράς καθώς έχει υιοθετήσει το σύστημα της πλήρους απελευθέρωσης της εν λόγω αγοράς από το 1998 και χαρακτηρίζεται ως μια από τις πιο ισχυρές οικονομίες (μέλος της ομάδας G8) η αύξηση της τιμής του φ.α. ανά GJ είναι **68,72%**. Η **αύξηση αυτή είναι μεγαλύτερη από 16 χώρες από τις 20 χώρες μέλη της Ε.Ε. του πίνακα 6**, που μέχρι και την 01.07.2008 δεν είχαν απελευθερώσει τις αγορές τους ή είχαν ρύθμιση τιμής συμπεριλαμβανομένων και αυτών που τις απελευθέρωσαν κατά το έτος 2007.⁸⁸

Ομοίως και για την **Γερμανία** με έτος απελευθέρωσης της αγοράς επίσης το 1998, μέλος της G8, η αύξηση της τιμής του φ.α. για τα ίδια ακριβώς έτη ανέρχεται σε **55,56%** και είναι **μεγαλύτερη από τις 12 χώρες με** τις οποίες έγινε η αντίστοιχη σύγκριση για την Μεγάλη Βρετανία. **Για την Αυστρία** της οποίας η αύξηση της τιμής ανέρχεται σε **35,05%** σύμφωνα με την αντίστοιχη σύγκριση η αύξηση αυτή είναι **μεγαλύτερη από τις 10 χώρες με** τις οποίες έγινε η σύγκριση για την Μεγάλη Βρετανία και την Γερμανία. Ακόμη και η σύγκριση της αύξησης της τιμής του Βελγίου κατά 19,57% μεταξύ των ετών 2007 και 2003 που έγινε η απελευθέρωση της αγοράς στην χώρα αυτή είναι μεγαλύτερη από 4 χώρες στις οποίες δεν είχε γίνει μέχρι τότε απελευθέρωση ή η μη ρύθμιση τιμών. **Επίσης από τον πίνακα 6 προκύπτει ότι οι μικρότερες αυξήσεις** μεταξύ των ετών 2002 και 2007 ήταν για τις χώρες:⁸⁹ **Πορτογαλία 0,22%, Ιταλία 6,94%, Ισπανία 17,22%** που **δεν είχαν προχωρήσει στην απελευθέρωση της αγοράς ή στην μη ρύθμιση τιμών**. Επίσης ακολουθεί η Γαλλία που έχει αύξηση 24,51% που επίσης δεν είχε προχωρήσει στην μη ρύθμιση της τιμής και είναι λιγότερο από 5 ποσοστιαίες μονάδες μεγαλύτερη από την αντίστοιχη αύξηση του Βελγίου (19,57%) ενώ είναι κατά πολύ μικρότερη από τις αυξήσεις σε Μεγάλη Βρετανία, Γερμανία και Αυστρία.

Όσον αφορά τις μεγάλες αυξήσεις που παρουσιάζουν χώρες με ρύθμιση των τιμών τους όπως η Λετονία, η Λιθουανία, Σλοβενία⁹⁰, η Ρουμανία Σλοβακία κ.α. η εξήγηση για τις αυξήσεις που παρατηρούνται, θα πρέπει να αναζητηθούν στην γενικότερη οικονομική κατάσταση που επικρατεί σε αυτές τις χώρες καθώς και των ιδιαιτεροτήτων που υπάρχουν κατόπιν της ανεξαρτητοποίησής τους (εκτός της Ρουμανίας) και των συνθηκών της «μετάβασής τους» στο σύστημα της ελεύθερης οικονομίας. Ομοίως και για την Ιρλανδία που εμφανίζει για την περίοδο αυτή την μεγαλύτερη αύξηση, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη και να εξεταστούν οι γενικότερες συνθήκες και ιδιαιτερότητες που προκύπτουν με

⁸⁸ Οι χώρες που προχώρησαν στην απελευθέρωση των αγορών για τους οικιακούς καταναλωτές το 2007 συμπεριλαμβάνονται στην στήλη με αυτές που δεν είχαν απελευθερώσει ακόμη τις αγορές τους γιατί ο «ανταγωνισμός» προφανώς δεν έχει προλάβει ακόμη να λειτουργήσει.

⁸⁹ Εξαιρείται η Κροατία καθώς με βάση τον Πίνακα 1 δεν υπάρχουν στοιχεία για την χώρα αυτή γκα τα συγκεκριμένα έτη σχετικά με την απελευθέρωση ή μη της αγοράς φ.α.

⁹⁰ Παρά τις μεγάλες αυξήσεις η Λιθουανία και η Σλοβενία έχουν μικρότερες αυξήσεις από τις Μεγάλη Βρετανία και Γερμανία

την σχέση της με την Μεγάλη Βρετανία και του επηρεασμού της οικονομίας της. Όλα τα παραπάνω όμως ξεφεύγουν από το αντικείμενο της παρούσας εργασίας.

Επίσης για περιπτώσεις όπως η Δανία στην οποία παρατηρείται αύξηση κατά 71,52% και στην Ολλανδία με 59,48% για τις οποίες υπάρχει ρύθμιση της τιμής αλλά απελευθέρωση των αγορών από το 2004, και σύμφωνα με την πηγή του πίνακα 1 (βλ. υποσ. 83 σελ. 53) είναι πιθανόν να υπάρχει τουλάχιστον μια αγοραία ανταγωνιστική τιμή, κάτι το οποίο επιβεβαιώνεται από τα στοιχεία των πινάκων 4 και 5 στα οποία εμφανίζονται περισσότερες της μιας εμπορικές εταιρείες στον χώρο της λιανικής ο ανταγωνισμός ο οποίος υπάρχει δεν είναι ικανός για να συγκρατήσει το επίπεδο των τιμών.

Παρατηρείται συνεπώς ότι για τις χώρες που η απελευθέρωση των αγορών τους και η μη ρύθμιση της τιμής έχει συντελεστεί αρκετά χρόνια πριν από το έτος 2007 και συνεπώς θα έπρεπε να είχε αποδώσει τα αναμενόμενα αποτελέσματα με τιμές να μειώνονται εφ' όσον λειτουργεί ο ελεύθερος (τέλειος) ανταγωνισμός, ή το πολύ πολύ, οι τιμές να παραμείνουν σταθερές βλέπουμε ξεκάθαρα ότι η ποσοστιαία αύξησή τους και ειδικά για την Μεγάλη Βρετανία και την Γερμανία που μέχρι το 2007 έχουν απελευθερωμένη αγορά που λειτουργεί ήδη για 10 έτη, είναι πολύ μεγαλύτερη από αντίστοιχες χώρες όπως η Ιταλία, η Γαλλία και η Ισπανία που μέχρι και το τέλος του 2007 δεν έχουν προχωρήσει στην απελευθέρωση. Η εξήγηση για αυτό το «απροσδόκητο» για πολλούς αποτέλεσμα, έγκειται στο γεγονός ότι στην πραγματικότητα δεν λειτουργεί σε καμία περίπτωση ο ελεύθερος (τέλειος) ανταγωνισμός, **αλλά υπάρχει ολιγοπωλιακή διάρθρωση της αγοράς, στην οποία οι ολιγοπωλητές διαθέτουν μεγάλη μονοπωλιακή δύναμη και μπορούν να επηρεάσουν σε σημαντικό βαθμό την τιμή**⁹¹ αποκομίζοντας μεγάλη κέρδη. **Αν παρατηρήσουμε πάλι τον πίνακα 2 και τον πίνακα 3 για το Ηνωμένο Βασίλειο – Μεγάλη Βρετανία**, βλέπουμε ότι για τα έτη 2003 έως 2007 (αλλά και στην συνέχεια) ο αριθμός των φορέων που εισάγουν φ.α. κυμαίνεται από 23 έως 32 (μέσος όρος 25,6 φορείς) **ενώ οι κύριοι φορείς που έχουν συνάψει συμφωνίες τουλάχιστον 5% του συνολικού φ.α κυμαίνονται μεταξύ 6 και 7** (μέσος όρος 6,4) δηλ. οι «ουσιαστικοί» φορείς είναι ακόμα λιγότεροι. Το ίδιο συμβαίνει και στην περίπτωση της αγοράς λιανικής πώλησης για τα έτη 2003 - 2007 όπου ενώ οι έμποροι που δραστηριοποιούνται φαίνονται να κυμαίνονται μεταξύ 17 και 23 (μέσος όρος 18) που εκ των πραγμάτων είναι λίγοι, αλλά και επί της ουσίας τελικά δραστηριοποιούνται μόνον 7 εταιρείες (μέσος όρος 6,6).

⁹¹ Σε ένα καθαρό μονοπώλιο, ο μονοπωλητής μπορεί να επηρεάσει ένα από τα ακόλουθα δύο. Ή να θέσει την τιμή που θέλει και να αφήσει την αγορά να προσδιορίσει την ποσότητα που θα του ζητηθεί, ή να θέσει στην αγορά την ποσότητα που θα διαθέσει και να αφήσει στην αγορά να προσδιορίσει την τιμή. Και στις δυο περιπτώσεις ο μονοπωλητής θέτει εκείνη την τιμή ή εκείνη την ποσότητα που του μεγιστοποιεί τα κέρδη η οποία είναι τελικά εις βάρος του καταναλωτή καθώς θα πληρώσει υψηλότερη τιμή και θα καταναλώσει χαμηλότερη ποσότητα. Ο μονοπωλητής μπορεί να επηρεάσει ή την τιμή ή την ποσότητα, (όχι και τα δύο ταυτόχρονα) για να πετύχει το ίδιο αποτέλεσμα.

Αντίστοιχη είναι η κατάσταση και στην Γερμανία όπου για τα ίδια έτη οι φορείς που εισάγουν φ.α. εμφανίζονται να είναι από 19 έως 27 ενώ οι βασικοί είναι τελικά από 5 έως 7. Στον τομέα της λιανικής ο «μεγάλος» αριθμός των 700 εταιρειών που δραστηριοποιούνται, ενώ τελικά οι βασικοί έμποροι λιανικής, για τα έτη από το 2003 έως το 2005 είναι μόλις 1 εταιρεία, 4 εταιρείες το 2006 και 2 εταιρείες το 2007. Αντίστοιχη είναι η κατάσταση που επικρατεί όπως φαίνεται από τους πίνακες 2 και 3 και για την Αυστρία και το Βέλγιο.

Το συμπέρασμα που εξάγεται είναι ότι αφ' ενός οι τιμές διαμορφώνονται σε μεγάλο βαθμό από την δύναμη που διαθέτουν αρχικά οι λίγες χώρες παραγωγοί φυσικού αερίου. Από τον πίνακα 6 φαίνεται ότι όλες οι χώρες ανεξαρτήτως απελευθέρωσης μη ρύθμισης ή ρύθμισης της τιμής παρουσιάζουν αυξήσεις των τιμών τους. Εν συνεχεία από την μεγάλη μονοπωλιακή ισχύ που διαθέτουν οι λίγες μεγάλες εταιρείες εισαγωγής φ.α.⁹² και εν συνεχεία από τις λίγες και μεγάλες εταιρείες εμπορίας λιανικής οι οποίες διαθέτουν επίσης μεγάλη μονοπωλιακή ισχύ καθώς παρατηρείται πολύ μεγάλη αύξηση τιμών για χώρες όπως η Μεγάλη Βρετανία και η Γερμανία που έχουν απελευθερώσει τις αγορές τους από το 1998. Όλες αυτές οι επιμέρους αγορές είναι (φανερό) ότι είναι ολιγοπωλιακά οργανωμένες.

Στον Πίνακα 7 έχουν υπολογισθεί οι ποσοστιαίες μεταβολές για κάθε έτος ως προς το προηγούμενό του για την ίδια περίοδο ετών (από το 2002 – 2007). Παρατηρούμε για την **Μεγάλη Βρετανία** ότι η μέση ποσοστιαία αύξηση για αυτά τα έτη είναι **12,10% και είναι επίσης μεγαλύτερη από τις 18 χώρες** μέλη της Ε.Ε. του πίνακα 7 στις οποίες συμπεριλαμβάνονται εκτός από τις χώρες που δεν είχαν απελευθερώσει τις αγορές τους ή είχαν ρύθμιση τιμών και χώρες που είχαν προχωρήσει στην απελευθέρωση (Γερμανία, Βέλγιο, Αυστρία) ή είχαν μη ρύθμιση τιμών. Η ίδια παρατήρηση ισχύει και για την **Γερμανία** όπου το μέσο ποσοστό αύξησης της τιμής της που ανέρχεται **σε 9,44% είναι μεγαλύτερο από 14 χώρες**, ενώ καλύτερο φαίνεται να αντίστοιχο ποσοστό της Αυστρίας που ανέρχεται σε 6,43% και είναι μεγαλύτερο από έξι χώρες και του Βελγίου 4,53% που είναι μεγαλύτερο από 4 χώρες.

Τα μικρότερα ποσοστά μέσης αύξησης εμφανίζονται και πάλι, (όπως είναι φυσικό εφόσον χρησιμοποιούνται τα ίδια στοιχεία του πίνακα 6) **για τις χώρες που δεν έχουν απελευθερώσει τις αγορές τους ή έχουν ρύθμιση τιμών και συγκεκριμένα για την Πορτογαλία με 0,46%, την Ιταλία με 1,66%, (της Κροατίας επίσης με 1,19%) την Ισπανία με 3,42% και την Γαλλία με 4,82%**

Το πιο ενδιαφέρον στοιχείο όμως που εξάγεται από τον υπολογισμό των ποσοστιαίων μεταβολών για κάθε έτος ως προς το προηγούμενό του, από τον πίνακα 7 είναι ότι όταν

⁹² Βλ. σελ. 56

παρατηρείται μείωση κατά τα έτη 2003 και 2004 για την Μεγάλη Βρετανία, παρατηρείται επίσης μείωση και για άλλες χώρες όπως Πολωνία, Πορτογαλία, Ιταλία, Γαλλία και Ισπανία.

Η ποσοστιαία λοιπόν μείωση για τα έτη αυτά στην Μεγάλη Βρετανία, πρώτον: δεν οφείλεται στην απελευθέρωση της αγοράς της και συνεπώς στην ύπαρξη του ανταγωνισμού, αλλά σε άλλους παράγοντες που προφανώς επηρεάζουν την τάση της διεθνούς τιμής του φ.α. και δεύτερον: η ποσοστιαία μείωση που παρατηρείται για τα δύο αυτά έτη για την Μεγάλη Βρετανία, είναι πολύ μικρότερη από τις αντίστοιχες ποσοστιαίες μειώσεις που παρατηρούνται για τις χώρες Πολωνία, Πορτογαλία, Ιταλία, Γαλλία και Ισπανία (εξαιρέση αποτελεί η ποσοστιαία μείωση για το έτος 2003 προς 2002 στην Ισπανία που είναι μικρότερη από την αντίστοιχη της Μεγάλης Βρετανίας) που δεν είχαν απελευθερώσει ακόμη τις αγορές τους. Από την τελευταία αυτή παρατήρηση συμπεραίνεται **ότι ο ανταγωνισμός εντός της Μεγάλης Βρετανίας δεν λειτούργησε με τρόπο τέτοιο, ώστε να προκαλέσει ουσιαστική πτώση των τιμών. Αντιθέτως συγκράτησε τις τιμές στο ίδιο «υψηλό» επίπεδο που υπήρχαν και πριν την πτώση τους, σε περίοδο μάλιστα που σε αντίστοιχες χώρες υπήρξε μεγαλύτερη πτώση των τιμών.** Το γεγονός αυτό μπορεί να εξηγηθεί από την μονοπωλιακή ισχύ των εταιρειών που δραστηριοποιούνται εντός του ολιγοπωλιακού ανταγωνισμού στην Βρετανική αγορά του Φυσικού Αερίου, αφού οι ουσιαστικοί έμποροι λιανικής φ.α. είναι 5 και 7 αντίστοιχα για τα έτη αυτά και 6 για τους κύριους εισαγωγείς – παραγωγούς οι οποίοι προφανώς καρπώθηκαν υψηλά κέρδη διατηρώντας τις τιμές στα ίδια ουσιαστικά επίπεδα. Για την Γερμανία μάλιστα για την ίδια περίοδο παρατηρείται ποσοστιαία αύξηση των τιμών.

Από την άλλη πλευρά αν υποθεθεί ότι η απόλυτη τιμή στην Αγγλία αυτή ήταν αρκετά μικρή οπότε δεν μπορούσε να μειωθεί και άλλο, τότε οι μετέπειτα αυξήσεις δείχνουν και πάλι ότι οι καταναλωτές προ της απελευθέρωσης της αγοράς απολάμβαναν χαμηλές τιμές οι οποίες στην συνέχεια ανέβηκαν για να φτάσουν τις υπόλοιπες χώρες και τα υψηλά κέρδη τα καρπώθηκαν οι εταιρείες που δραστηριοποιήθηκαν στην Αγγλική αγορά του φ.α.

Πίνακας 7

Τιμές Φυσικού Αερίου για τους οικιακούς καταναλωτές (€/Gj) από το έτος 2002 και μεταβολές τιμών προς το προηγούμενο έτος

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)
Χώρα/Έτη	2002	2003	2004	2005	2006	2007	% μεταβολή τιμής 2003 προς 2002	% μεταβολή τιμής 2004 προς 2003	% μεταβολή τιμής 2005 προς 2004	% μεταβολή τιμής 2006 προς 2005	% μεταβολή τιμής 2007 προς 2006	Μέση μεταβολή
Ε.Ε. (27 ΜΕΛΗ)				11,21	12,92	14,95				15,25	15,71	15,48
Βέλγιο	10,51	10,78	10,54	11,16	13,50	12,89	2,57	-2,23	5,88	20,97	-4,52	4,53
Βουλγαρία			6,75	6,73	7,70	8,83			-0,30	14,41	14,68	9,60
Τσεχία	7,08	6,35	6,57	7,49	10,03	9,45	-10,31	3,46	14,00	33,91	-5,78	7,06
Δανία	17,98	18,98	19,12	28,44	29,82	30,84	5,56	0,74	48,74	4,85	3,42	12,66
Γερμανία*	11,86	12,13	12,33	13,56	15,98	18,45	2,28	1,65	9,98	17,85	15,46	9,44
Εσθονία		4,64	4,64	4,63	4,63	5,89		0,00	-0,22	0,00	27,21	6,75
Ιρλανδία	8,18	8,25	9,00	9,98	12,51	16,73	0,86	9,09	10,89	25,35	33,73	15,98
Ισπανία	12,14	12,09	11,55	11,90	13,63	14,23	-0,41	-4,47	3,03	14,54	4,40	3,42
Γαλλία	10,81	10,65	10,15	10,57	12,72	13,46	-1,48	-4,69	4,14	20,34	5,82	4,82
Ιταλία	17,15	16,77	14,92	15,34	16,50	18,34	-2,22	-11,03	2,82	7,56	11,15	1,66
Λετονία			4,22	4,54	5,34	7,50			7,58	17,62	40,45	21,88
Λιθουανία			5,45	5,41	6,24	7,04			-0,73	15,34	12,82	9,14
Λουξεμβούργο	7,04	7,33	7,07	8,14	10,33	11,52	4,12	-3,55	15,13	26,90	11,52	10,83
Ουγγαρία	4,35	4,41	4,76	5,10	5,28	7,16	1,38	7,94	7,14	3,53	35,61	11,12
Ολλανδία	11,55	13,08	13,19	15,17	16,92	18,42	13,25	0,84	15,01	11,54	8,87	9,90
Αυστρία	11,84	12,26	13,71	13,36	15,65	15,99	3,55	11,83	-2,55	17,14	2,17	6,43
Πολωνία	8,10	7,20	6,34	7,55	9,46	10,69	-11,11	-11,94	19,09	25,30	13,00	6,87
Πορτογαλία	13,85	13,34	12,05	12,34	14,52	13,88	-3,68	-9,67	2,41	17,67	-4,41	0,46
Ρουμανία				4,79	7,66	9,05				59,92	18,15	39,03
Σλοβενία	9,81	9,87	9,64	10,33	10,99	13,86	0,61	-2,33	7,16	6,39	26,11	7,59
Σλοβακία			7,27	8,14	10,88	11,48			11,97	33,66	5,51	17,05
Φιλανδία												
Σουηδία	17,26	18,32	19,57	22,18	25,95	26,58	6,14	6,82	13,34	17,00	2,43	9,15
Μεγάλη Βρετανία*	6,97	6,89	6,83	7,26	8,24	11,76	-1,15	-0,87	6,30	13,50	42,72	12,10
Κροατία				7,99	8,18	8,18				2,38	0,00	1,19

Δεν είναι διαθέσιμη η πληροφορία

Έτος απελευθέρωσης για την οικιακή κατανάλωση για κάθε χώρα και μη ρύθμιση τιμής

* Για την Γερμανία και την Μεγάλη Βρετανία το 2002 λογίζεται ως έτος απελευθέρωσης. Η απελευθέρωση σε αυτές τις χώρες έγινε το 1998

Πηγή: Πίνακας 6. Στήλες 8 έως και 13 ίδιοι υπολογισμοί.

5. Τιμές φυσικού αερίου στις χώρες της Ε.Ε. για τους βιομηχανικούς καταναλωτές. Περίοδος 2009 - 2014

Πριν προχωρήσουμε στις τιμές του φ.α. για τους οικιακούς καταναλωτές για πιο πρόσφατα έτη και συγκεκριμένα για την περίοδο 2009 - 2014 για τα οποία διαθέτουμε στοιχεία, ας δούμε τι έχει συμβεί με τους βιομηχανικούς καταναλωτές για την ίδια ακριβώς περίοδο. Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι στα πλαίσια της παρούσας μελέτης δεν έχει καταστεί δυνατό να βρεθούν στοιχεία απελευθέρωσης της αγοράς φ.α. ή της μη ρύθμισης της τιμής για τους βιομηχανικούς καταναλωτές για κάθε χώρα μέλος της Ε.Ε. μετά την 1^η.07.2008. Στον πίνακα 8⁹³ που ακολουθεί έχει προστεθεί για κάθε χώρα το έτος απελευθέρωσης ή της μη ρύθμισης τιμής, της εν λόγω αγοράς σύμφωνα με τον πίνακα 1, όπου παρουσιάζονται οι χώρες όπως είναι διαμορφωμένη η αγορά τους, (απελευθερωμένη ή μη) την 01.07.2008 και θα αναφερθούμε στις μεταβολές των τιμών μόνο για τις χώρες που γνωρίζουμε ότι η απελευθέρωση των αγορών τους έχει πραγματοποιηθεί.⁹⁴

Από τον πίνακα 8 παρατηρούμε ότι μεταξύ του δεύτερου εξαμήνου του 2013 και του δεύτερου εξαμήνου του 2009 (στήλη 11) αλλά και του πρώτου εξαμήνου του 2014 με το πρώτο εξάμηνο του 2010 (στήλη 12) έχει πραγματοποιηθεί αύξηση των τιμών για όλες τις χώρες.

Πιο συγκεκριμένα για τις χώρες που είναι βέβαιον ότι έχουν πραγματοποιήσει απελευθέρωση των αγορών τους, έχουν υπάρξει μεγάλες ποσοστιαίες αυξήσεις της τιμής, του φ.α. Για τις αυξήσεις των τιμών μεταξύ των δεύτερων εξαμήνων του 2013 προς 2009 (στήλη 11) **η μεγαλύτερη ποσοστιαία αύξηση παρουσιάζεται για την Δανία με 86,39%**⁹⁵ η οποία έχει απελευθερώσει τον συγκεκριμένο τομέα της αγοράς του φ.α. από το 2004. Μετά από 10 χρόνια ανταγωνιστικής αγοράς η τιμή του φ.α. έχει σχεδόν διπλασιαστεί. Την αμέσως επόμενη μεγαλύτερη ποσοστιαία αύξηση παρουσιάζεται **για την Μεγάλη Βρετανία, που αποτελεί και την χώρα αναφοράς μας, με ποσοστό 66,88%** στην οποία η απελευθέρωση έχει ήδη 16 χρόνια από την στιγμή της πραγματοποίησής της. Χωρίς να παραγνωρίζονται οι μεγάλες αυξήσεις των τιμών που έχουν σημειωθεί και για τις Ιρλανδία με 66,21% και Εσθονία με 61,53% που έχουν περίπου 7 χρόνια (έτη απελευθέρωσης των αγορών το 2007 και για τις δυο χώρες αντίστοιχα) παρατηρούμε ότι και για την **Γερμανία που έχει απελευθερώσει την αγορά της από το 1998** και διανύει 16 χρόνια αγοράς φ.α. χωρίς ρύθμιση των τιμών υπάρχει μεγάλη ποσοστιαία αύξηση της τάξεως του 43,46%. Ακολούθως και η Ισπανία με την Ιταλία που έχουν απελευθερώσει τις αγορές τους από το 2003 παρουσιάζουν μεγάλες αυξήσεις των τιμών τους και συγκεκριμένα με 37,08% και

⁹³ Οι τιμές στον πίνακα 8 δεν περιλαμβάνουν φόρους.

⁹⁴ Στον πίνακα 8 παρουσιάζονται βέβαια οι μεταβολές για όλες τις χώρες

⁹⁵ Δεν θα πρέπει βέβαια να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι στην Δανία παρατηρούνται μεγάλες αυξήσεις και για τους οικιακούς καταναλωτές κατά την περίοδο 2002 – 2007 όπως είδαμε στους πίνακες 6 και 7, παρά το γεγονός ότι υπάρχει ρύθμιση των τιμών. Βέβαια και σε αυτήν την περίπτωση δεν αποκλείεται να υπάρχει και μια τουλάχιστον ανταγωνιστική αγοραία τιμή, εφ' όσον έχει γίνει απελευθέρωση των αγορών από το 2004 που όμως δεν είχε συγκρατήσει ή αποτρέψει την μεγάλη αύξηση των τιμών.

31,88% αντίστοιχα. Αυξήσεις σχετικά μικρές παρουσιάζουν και η Σουηδία 16,39% , η Αυστρία 15,42% και το Βέλγιο 13,38%. Την μοναδική εξαίρεση αποτελεί για την συγκεκριμένη περίοδο η Ολλανδία και πτώση της τιμής κατά 2,85% με απελευθερωμένη αγορά από το 2004, όπου και για αυτήν όμως την χώρα παρατηρείται επίσης αύξηση της τάξεως του 14,73% μεταξύ των πρώτων εξαμήνων του 2010 και 2014.

Ομοίως και στην στήλη 12 που εμφανίζονται οι μεταβολές – αυξήσεις των τιμών για το πρώτο εξάμηνο του 2014 σε σχέση με το πρώτο εξάμηνο του 2010, παρουσιάζονται επίσης μεγάλες αυξήσεις για όλες τις χώρες και βεβαίως και για τις χώρες στις οποίες αναφερθήκαμε στην προηγούμενη παράγραφο, παρά το γεγονός ότι αυτές είναι μικρότερες, και πιθανότατα οφείλονται στην εποχικότητα. Πιο συγκεκριμένα, καθώς για την Δανία δεν διατίθεται στοιχεία για το πρώτο εξάμηνο του 2014 έτσι ώστε να μπορεί να γίνει η αντίστοιχη σύγκριση (η αύξηση για το 1^ο εξάμηνο του 2013 σε σχέση με το πρώτο εξάμηνο του 2010 είναι για την Δανία είναι 61,51%), **για την χώρα αναφοράς που είναι η Μεγάλη Βρετανία, η αύξηση είναι 65,14%** (ουσιαστικά ίδια με την προηγούμενη), ενώ μεγάλες αυξήσεις έχουν η Ισπανία, 38,82% η Ιρλανδία 36,25% η Γερμανία 26,39% η Ιταλία 23,14% κλπ.

Το συμπέρασμα που μπορεί επίσης να εξαχθεί είναι το ίδιο με αυτό που έχει αναφερθεί ανωτέρω αρκετές φορές σε αυτήν την μελέτη) και προφανώς ο υποτιθέμενος ανταγωνισμός που υπάρχει δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να συγκρατήσει τις τιμές, ενώ αντιθέτως είναι πολύ πιθανόν να συντελεί και στην αλματώδη αύξησή τους.

Πίνακας 8

Gas prices for industrial consumers, from 2007 onwards - bi-annual data [nrg_pc_203]

Last update 22.09.14
 Extracted on 23.09.14
 Source of data Eurostat

PRODUCT Natural gas
 CONSOM Band I3 : 10 000 GJ < Consumption < 100 000 GJ
 UNIT Gigajoules (Gross calorific value = GCV)
 TAX Excluding taxes and levies
 CURRENCY Euro (from 1.1.1999)/ECU (up to 31.12.1998)

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)
GEO/TIME	2009S2	2010S1	2010S2	2011S1	2011S2	2012S1	2012S2	2013S1	2013S2	2014S1	% μεταβολή 2013s2/2009s2	% μεταβολή 2014s1/2010s1
European Union (28 countries)	7,6800	7,9300	8,3600	8,5500	9,1900	9,5300	9,8500	10,5700	10,3200	:	34,38	
European Union (27 countries)	7,6800	7,9200	8,3400	8,5400	9,1800	9,5200	9,8400	10,5600	10,3200	:	34,38	
Euro area (EA11-2000, EA12-2006, EA13-2007, EA15-2008, EA16-2010, EA17-2013, EA18)	8,1400	8,3400	8,7300	9,0000	9,6000	9,7800	10,0600	10,9900	10,6300	:	30,59	
Belgium έτος απελ. 2003	8,0700	7,6400	7,6400	8,7200	8,8000	9,1700	9,3600	10,7100	9,1500	8,4200	13,38	10,21
Bulgaria	5,9566	6,6622	8,4129	7,9763	8,8455	10,0317	11,0492	9,8936	9,7198	9,4948	63,18	42,52
Czech Republic απελ. 2007	7,2294	8,2283	9,7238	8,3566	9,2431	8,9691	9,0537	8,9999	8,8888	8,4543	22,95	2,75
Denmark απελ.2004	5,4546	6,6513	8,4001	9,4285	9,0259	9,8992	9,9566	10,7426	10,1667	:	86,39	

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)
GEO/TIME	2009S2	2010S1	2010S2	2011S1	2011S2	2012S1	2012S2	2013S1	2013S2	2014S1	% μεταβολή 2013s2/2009s2	% μεταβολή 2014s1/2010s1
Germany (until 1990 former territory of the FRG) απελ. 1998	8,4900	8,9800	9,4800	9,6500	10,1400	9,2700	9,5500	12,1600	12,1800	11,3500	43,46	26,39
Estonia απελ. 2007.	5,7699	7,5019	7,2097	7,3100	8,2600	9,8200	9,5000	9,9400	9,3200	9,4200	61,53	25,57
Ireland απελ.2007	7,3100	7,6700	8,0800	9,9000	10,0400	9,7600	10,7800	10,8100	12,1500	10,4500	66,21	36,25
Greece	:	:	:	:	:	:	14,5300	13,2700	12,5400	12,1100		
Spain απελ. 2003	7,5283	7,7023	8,0844	8,0900	9,2200	10,0300	10,4100	10,6500	10,3200	10,2300	37,08	32,82
France	8,5000	8,9500	9,3800	9,8600	10,1800	10,5100	10,8700	11,0300	10,4400	10,4600	22,82	16,87
Croatia	7,4349	9,4505	10,9455	11,2376	12,0136	11,8503	12,8261	12,6945	11,6535	11,4080	56,74	20,71
Italy απελ 2003	7,4080	7,7800	7,9300	8,2400	8,9600	10,5800	10,3600	10,5300	9,7700	9,5800	31,88	23,14
Latvia	7,6863	7,1585	8,8268	8,1182	8,7881	9,9384	10,5845	9,9393	9,8221	9,2400	27,79	29,08
Lithuania	7,5535	8,9116	9,4000	9,7399	11,9555	12,4768	12,7983	12,2335	11,3444	11,4979	50,19	29,02
Luxembourg απελ.2007	9,9600	10,1300	11,5800	11,5800	13,6200	13,9900	14,0600	14,0500	12,3400	11,7200	23,90	15,70
Hungary	9,7286	7,9758	9,6168	8,2595	11,8930	11,5993	12,3442	10,9417	12,8636	10,6814	32,22	33,92
Netherlands απελ. 2004	8,7700	7,1300	7,6500	7,5500	8,0200	7,9900	8,6500	8,4300	8,5200	8,1800	-2,85	14,73
Austria απελ.2002	8,3000	9,0100	8,9800	8,9700	9,4700	9,7900	9,7400	9,7000	9,5800	9,4300	15,42	4,66
Poland	8,3585	8,4008	9,0204	9,1100	8,8226	9,3590	10,4062	10,0622	10,0747	10,2960	20,53	22,56
Portugal	7,2239	7,6200	9,2750	9,3800	10,5600	11,0900	11,6400	11,4600	11,4400	11,6300	58,36	52,62
Romania	3,8725	4,1150	4,0626	4,2302	4,8306	5,2855	5,3985	5,7502	5,7605	5,9185	48,75	43,83
Slovenia απελ.2007	8,8300	10,8766	10,5747	11,1900	13,1600	14,8000	14,0600	12,3800	12,0000	10,6400	35,90	-2,18
Slovakia απελ 2007	8,7260	8,7390	9,8490	9,2200	11,0000	10,6000	11,1000	9,8800	10,3800	9,9100	18,95	13,40
Finland	7,4000	7,9000	8,6000	9,3400	10,5200	10,8800	10,9600	10,6000	10,1400	:	37,03	
Sweden απελ. 2007	10,8631	10,3485	11,6369	11,7050	13,0796	12,4562	12,4033	12,7947	12,6439	11,3934	16,39	10,10
United Kingdom απελ. 1998	5,7193	5,9426	5,9794	6,4724	7,3204	8,5986	8,9685	9,3555	9,5442	9,8138	66,88	65,14
Liechtenstein	:	:	:	:	:	:	:	:	:	14,3272		

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)
GEO/TIME	2009S2	2010S1	2010S2	2011S1	2011S2	2012S1	2012S2	2013S1	2013S2	2014S1	% μεταβολή 2013s2/2009s2	% μεταβολή 2014s1/2010s1
Former Yugoslav Republic of Macedonia, the	:	:	:	10,2488	10,8453	12,0244	12,7643	10,6339	9,9097	10,2127		
Serbia	:	:	:	:	:	:	:	10,5336	10,6483	10,3881		
Turkey	5,9994	6,3672	6,5114	5,7822	5,5382	6,7818	8,0511	8,2623	7,2162	:	20,28	
Bosnia and Herzegovina	:	8,2347	9,7347	9,8469	11,6837	12,2959	12,2959	12,2959	11,2755	:		

Special value:

:

not available

Πηγή: Eurostat

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nrg_pc_203&lang=en

Προστέθηκαν οι στήλες (11) (12) όπου έγιναν ίδιοι υπολογισμοί

Προστέθηκε για κάθε χώρα το έτος απελευθέρωσης ή της μη ρύθμισης τιμής όπως αυτή είχε πραγματοποιηθεί μέχρι την 01.07.2008 και απεικονίζεται με κόκκινη γραφή.

6. Τιμές φυσικού αερίου στις χώρες της Ε.Ε. για οικιακούς καταναλωτές.

Περίοδος 2009 - 2014

Στον πίνακα 9 παρουσιάζονται οι τιμές του φυσικού αερίου προ φόρων για τους οικιακούς καταναλωτές κατά τον ίδιο τρόπο που παρουσιάζονται και στον πίνακα 8, από το δεύτερο εξάμηνο του έτους 2009 έως και το πρώτο εξάμηνο του 2014. Δεδομένου ότι και σε αυτήν την περίπτωση η γνώση μας για τις χώρες που έχουν απελευθερώσει τις αγορές της λιανικής του φ.α. δηλ προς τους οικιακούς καταναλωτές, ή δεν έχουν ρύθμιση τιμών περιορίζεται μέχρι τη 01/07/2008, οι συγκρίσεις μας θα γίνουν με τον ίδιο τρόπο που έγιναν και για την περίπτωση των βιομηχανικών καταναλωτών.

Παρατηρούμε ότι και σε αυτήν την περίπτωση η **χώρα αναφοράς, η Μεγάλη Βρετανία** έχει και στις δύο περιπτώσεις, τόσο για τις μεταβολές των τιμών του δεύτερου εξαμήνου του 2013 προς το δεύτερο εξάμηνο του 2009, όσο και ως προς το πρώτο εξάμηνο του 2014 προς το πρώτο εξάμηνο του 2010 **τις μεγαλύτερες αυξήσεις** με 37,83% και 47,88% αντίστοιχα. Τονίζεται για μια ακόμη φορά ότι παρά το γεγονός ότι η απελευθέρωση της αγοράς της χώρας αυτής λειτουργεί για 16 χρόνια οι τιμές σε όλες τις περιπτώσεις ακολουθούν ανοδική πορεία. Αντίστοιχα είναι ανοδικές με σημαντικά ποσοστά αυξήσεων οι τιμές και για τις υπόλοιπες χώρες και συγκεκριμένα για το Λουξεμβούργο (έτος απελευθέρωσης το 2007) με 28,88% και 25,38% αντίστοιχα, του Βελγίου (έτος απελευθέρωσης το 2003) με 26,90% και 21,28%, που σε άλλες περιπτώσεις εμφάνιζε μικρότερες ποσοστιαίες αυξήσεις τιμών, της Σλοβενίας (έτος απελευθ. 2007) με 26,88% και 10,26%, της Αυστρίας (έτος απελευθ. 2002) με 24,70% και 22,73% , της Σουηδίας με 26,39% και 10,18%, της Τσεχίας (έτος απελ. 2007) με 19,86% και 15,82% και βέβαια και της Γερμανίας με 19,35% και 22,88% αντίστοιχα. Για μια ακόμη φορά παρατηρείται αύξηση των τιμών η οποία φαίνεται πως υπάρχει για το σύνολο των χωρών της Ε.Ε. και είναι βέβαιον ότι η λεγόμενη απελευθέρωση δεν κατάφερε όχι μόνον να μειώσει τις τιμές αλλά ούτε και να τις συγκρατήσει.

Θα πρέπει βέβαια να αναφερθούν και οι πολύ υψηλές αυξήσεις για το δεύτερο εξάμηνο του 2013 προς το δεύτερο εξάμηνο του 2009 για την Ιταλία με 77,96% και για την Ισπανία με 54,64% και να γίνουν κάποιες υποθέσεις δεδομένης της γνώσης που έχουμε από τον πίνακα 1 σε συνδυασμό με τους πίνακες 2 – 5. Από τους πίνακες 2 – 5 είναι σαφές ότι υπάρχει ανταγωνισμός καθώς τόσο οι εισαγωγείς – έμποροι χονδρικής φ.α. όσο και οι έμποροι λιανική φ.α. είναι περισσότεροι του ενός. Αν υποθεθεί ότι δεν υφίσταται πλέον κατά την χρονική περίοδο 2009 – 2014 η ρύθμιση τιμών για τις χώρες αυτές και υπάρχει πλήρης απελευθέρωση τότε ο ανταγωνισμός σε καμία περίπτωση δεν έχει συγκρατήσει τις τιμές, αλλά αντιθέτως υπάρχει τεράστια αύξηση. Αν υποθεθεί ότι υπάρχει ρύθμιση των τιμών με τουλάχιστον μια ανταγωνιστική αγοραία τιμή (βλ. υποσ.83) τότε και πάλι ο όποιος ανταγωνισμός υπάρχει δεν είναι ικανός να συγκρατήσει τις τιμές. Παρά το γεγονός ότι στην περίπτωση που έχουμε ανταγωνισμό με ρύθμιση της τιμής, οι θιασώτες της ελεύθερης αγοράς θα υποστηρίξουν ότι υπάρχει στρέβλωση της αγοράς και γι αυτόν ακριβώς τον λόγο

υπάρχει τόσο σημαντική αύξηση των τιμών το επιχείρημα που μπορεί να αντιπαρατεθεί είναι και για τις δύο περιπτώσεις ότι: από τους πίνακες 3 - 5 παρατηρείται ότι ο αριθμός τόσο των βασικών εμπόρων που εισάγουν φ.α. όσο και των βασικών έμπορων λιανικής είναι ιδιαίτερα μικρός και είναι από 3 – 4 για την Ιταλία και από 4 – 6 για την Ισπανία για τους εμπόρους χονδρικής και επίσης από 4 – 5 για την Ιταλία και από 3 – 7 για την Ισπανία για τους εμπόρους λιανικής για την περίοδο 2003 – 2009. Αυτό σημαίνει ότι δεν μπορεί να ισχύσει η βασική συνθήκη του τέλειου ανταγωνισμού για πολλές και μικρές επιχειρήσεις που δεν μπορούν να επηρεάσουν την τιμή. Υπάρχει λοιπόν ολιγοπωλιακή διάρθρωση της αγοράς με δυνατότητα επηρεασμού της τιμής από την πλευρά των επιχειρήσεων και φαίνεται πως η ρύθμιση της τιμής αν εξακολουθεί να υπάρχει είναι μια αναγκαία ενέργεια από την πλευρά των κυβερνήσεων για κατά το δυνατόν συγκράτηση των τιμών που σε διαφορετική περίπτωση θα ήταν ακόμη υψηλότερες.

Πέρα από τα αμέσως παραπάνω τα συμπεράσματα για χώρες όπως η Γερμανία και η Μεγάλη Βρετανία που αποτελεί και το σημείο αναφοράς είναι αν όχι αδιαμφισβήτητα, σίγουρα όμως ασφαλή.

Πίνακας 9
Gas prices for domestic consumers, from 2007 onwards - bi-annual data [nrg_pc_202]

Last update 17.09.14
Extracted on 23.09.14
Source of data Eurostat

PRODUCT Natural gas
CONSUM Band D2 : 20 GJ < Consumption < 200 GJ
UNIT Gigajoules (Gross calorific value = GCV)
TAX Excluding taxes and levies
CURRENCY Euro (from 1.1.1999)/ECU (up to 31.12.1998)

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)
GEO/TIME	2009S2	2010S1	2010S2	2011S1	2011S2	2012S1	2012S2	2013S1	2013S2	2014S1	% μεταβολή 2013s2/2009s2	% μεταβολή 2014s1/2010s1
European Union (28 countries)	11,4200	11,0700	12,0700	11,9200	13,8100	13,4900	15,0900	14,0400	15,1300	:	32,49	
European Union (27 countries)	11,4400	11,0800	12,0800	11,9400	13,8400	13,5100	15,1200	14,0600	15,1500	:	32,43	
Euro area (EA11-2000, EA12-2006, EA13-2007, EA15-2008, EA16-2010, EA17-2013, EA18)	11,8100	11,4200	12,6700	12,4400	14,3600	13,9500	15,7200	14,7600	15,8800	:	34,46	
Belgium απελ. 2003	11,4500	11,7500	13,3000	14,0800	16,2900	15,2000	16,2400	14,5300	14,5300	14,2500	26,90	21,28
Bulgaria ?	8,0581	8,5080	9,9817	9,9550	10,9214	11,4378	12,8694	11,8673	11,9951	11,3560	48,86	33,47
Czech Republic απελ. 2007	11,0198	10,8661	11,9601	12,6040	13,7748	15,2595	15,2962	14,7132	13,2083	12,5856	19,86	15,82

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)
GEO/TIME	2009S2	2010S1	2010S2	2011S1	2011S2	2012S1	2012S2	2013S1	2013S2	2014S1	% μεταβολή 2013s2/2009s2	% μεταβολή 2014s1/2010s1
Denmark	13,2777	14,6034	14,9230	16,4669	14,9371	15,0963	14,4049	13,8242	13,4716	:	1,46	
Germany (until 1990 former territory of the FRG) απελ. 1998	12,0900	11,5400	11,6800	12,0800	13,2800	13,2200	13,4900	13,7700	14,4300	14,1800	19,35	22,88
Estonia	8,0260	7,7148	8,6572	9,0700	9,4900	10,9200	11,3400	11,4400	10,4000	10,7300	29,58	39,08
Ireland	13,4700	12,0700	12,1200	11,6900	14,3600	14,2600	15,5900	15,1300	16,6400	15,6200	23,53	29,41
Greece	:	:	:	:	:	:	23,4200	17,4000	20,2200	16,2000		
Spain	12,8237	12,7863	12,7111	12,6200	12,7200	15,5700	20,0700	16,1600	19,8300	16,6200	54,64	29,98
France ?	13,8500	12,2500	13,3900	13,4300	14,9400	14,7000	15,7900	15,6900	16,8400	16,1400	21,59	31,76
Croatia ?	7,4170	8,6454	8,5682	8,4758	8,3959	8,5795	10,4878	10,3353	10,3974	10,3181	40,18	19,35
Italy	9,6930	10,4490	13,8400	12,2500	15,6200	14,1900	17,9200	15,6600	17,2500	14,7800	77,96	41,45
Latvia ?	9,5724	7,9209	10,2369	9,5891	9,9079	11,1986	12,3941	11,1389	11,0890	10,6500	15,84	34,45
Lithuania	9,3784	8,6206	10,4019	9,9774	12,3870	11,7064	14,0263	13,8380	14,0900	12,8418	50,24	48,97
Luxembourg απελ. 2007	10,9400	10,6000	11,6000	12,7200	14,5500	14,3600	14,9300	15,6600	14,1000	13,2900	28,88	25,38
Hungary	10,5854	11,8967	12,3012	12,4575	12,6577	10,3468	11,0694	9,4570	9,1871	7,9894	-13,21	-32,84
Netherlands	11,3300	10,8800	11,8100	11,5200	13,5000	12,9200	14,7200	13,2800	14,0600	12,4400	24,10	14,34
Austria απελ. 2002	12,4700	12,5400	12,0700	14,2200	14,8300	15,6000	15,7400	15,8400	15,5500	15,3900	24,70	22,73
Poland	10,4750	9,6777	11,5080	10,4635	11,3001	10,5836	13,0054	10,6129	11,4929	11,0456	9,72	14,13
Portugal	15,7313	15,7050	16,3690	15,7500	17,8600	16,3400	19,0900	18,2500	20,0900	19,8200	27,71	26,20
Romania	4,0524	4,1793	4,0229	4,1416	3,9929	3,9419	4,0511	4,2199	4,4626	4,4400	10,12	6,24
Slovenia απελ..2007	11,6800	12,5607	14,3333	14,2300	17,1000	17,2300	15,6600	14,1400	14,8200	13,8500	26,88	10,26
Slovakia	11,1030	10,1770	10,4120	10,7800	11,8500	11,9300	11,9100	11,5400	11,9900	11,7500	7,99	15,46
Sweden απελ.2007	15,3723	16,4412	17,4075	18,3215	18,0280	17,7821	18,6219	18,6441	18,8136	18,1097	22,39	10,15
United Kingdom απελ. 1998	11,2810	10,7288	11,1646	11,2404	13,8339	13,8161	15,2852	14,0333	15,5491	15,8653	37,83	47,88

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)
GEO/TIME	2009S2	2010S1	2010S2	2011S1	2011S2	2012S1	2012S2	2013S1	2013S2	2014S1	% μεταβολή 2013s2/2009s2	% μεταβολή 2014s1/2010s1
Liechtenstein	:	:	:	:	:	:	:	:	:	16,1447		
GEO/TIME	2009S2	2010S1	2010S2	2011S1	2011S2	2012S1	2012S2	2013S1	2013S2	2014S1	% μεταβολή 2013s2/2009s2	% μεταβολή 2014s1/2010s1
Serbia	:	:	:	:	:	:	:	10,5368	11,2922	10,7977		
Turkey	6,9667	7,3121	7,5884	6,5248	6,6661	7,2357	9,3559	9,3670	8,5029	:	22,05	
Bosnia and Herzegovina	:	8,0867	9,7347	9,8469	11,8367	12,2959	12,2959	12,2959	11,2755	:		

Special value:

: not available

Πηγή: Eurostathttp://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nrg_pc_202&lang=en

Προστέθηκαν οι στήλες (11) (12) καθώς και το έτος απελευθέρωσης για κάθε χώρα

Από τον πίνακα 9 εξαγάγαμε τα πολύ χρήσιμα στοιχεία που παρουσιάζονται στον πίνακα 10. Στον πίνακα αυτόν υπολογίσθηκαν οι μέσες τιμές για τα έτη 2010, έως και 2013 (στήλες 3, 6, 9, και 12) και εν συνεχεία στην στήλη 13 υπολογίσθηκαν οι ποσοστιαίες μεταβολές των τιμών για κάθε χώρα για τα έτη 2013 προς 2010. Για τους λόγους που αναφέρθηκαν ανωτέρω σχετικά με την απελευθέρωση των αγορών η σύγκρισή μας περιορίζεται μόνον στις χώρες που την 01.07.2008 είχαν απελευθερώσει τις αγορές τους ή είχαν προχωρήσει σε μη ρύθμιση των τιμών. **Η μεγάλη Βρετανία όπως ήταν αναμενόμενο παρουσιάζει την μεγαλύτερη αύξηση με 35,12%** και ακολουθούν το Λουξεμβούργο με 34,05%, η Αυστρία με 27,55% η Τσεχία με 22,32%, η Γερμανία με 21,45% το Βέλγιο με 16,01%, η Σουηδία με 10,66% και με την μικρότερη αύξηση η Σλοβενία με 7,68%. Εύκολα παρατηρεί κανείς από την στήλη 13 του πίνακα 10 ότι οι χώρες που εξετάζονται ακολουθούν την γενικότερη τάση που υπάρχει για αύξηση των τιμών παρά το γεγονός της απελευθέρωσης των αγορών τους.⁹⁶

⁹⁶ Εξαίρεση αποτελούν η πτώση της τιμής στην Δανία με 7,55%, που όμως είχε πολύ υψηλό επίπεδο τιμών καθώς και της Ουγγαρίας με 22,95% για την οποία υπάρχουν βάσιμες υποψίες ότι οφείλεται σε άλλους παράγοντες...

Πίνακας 10

Gas prices for domestic consumers, from 2007 onwards - bi-annual data [nrg_pc_202]

Last update 17.09.14
 Extracted on 23.09.14
 Source of data Eurostat

PRODUCT Natural gas
 CONSUM Band D2 : 20 GJ < Consumption < 200 GJ
 UNIT Gigajoules (Gross calorific value = GCV)
 TAX Excluding taxes and levies
 CURRENCY Euro (from 1.1.1999)/ECU (up to 31.12.1998)

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)
GEO/TIME	2010S1	2010S2	Μέσος όρος 2010	2011S1	2011S2	Μέσος όρος 2011	2012S1	2012S2	Μέσος όρος 2012	2013S1	2013S2	Μέσος όρος 2013	% μεταβολή 2013 προς 2010
European Union (28 countries)	11,0700	12,0700	11,5700	11,9200	13,8100	12,8650	13,4900	15,0900	14,2900	14,0400	15,1300	14,5850	26,06
European Union (27 countries)	11,0800	12,0800	11,5800	11,9400	13,8400	12,8900	13,5100	15,1200	14,3150	14,0600	15,1500	14,6050	26,12
Euro area (EA11-2000, EA12-2006, EA13-2007, EA15-2008, EA16-2010, EA17-2013, EA18)	11,4200	12,6700	12,0450	12,4400	14,3600	13,4000	13,9500		6,9750	14,7600	15,8800	15,3200	27,19
Belgium απελ. 2003	11,7500	13,3000	12,5250	14,0800	16,2900	15,1850	15,2000	16,2400	15,7200	14,5300	14,5300	14,5300	16,01
Bulgaria ?	8,5080	9,9817	9,2449	9,9550	10,9214	10,4382	11,4378	12,8694	12,1536	11,8673	11,9951	11,9312	29,06

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)
GEO/TIME	2010S1	2010S2	Μέσος όρος 2010	2011S1	2011S2	Μέσος όρος 2011	2012S1	2012S2	Μέσος όρος 2012	2013S1	2013S2	Μέσος όρος 2013	% μεταβολή 2013 προς 2010
Czech Republic απελ. 2007	10,8661	11,9601	11,4131	12,6040	13,7748	13,1894	15,2595	15,2962	15,2779	14,7132	13,2083	13,9608	22,32
Denmark	14,6034	14,9230	14,7632	16,4669	14,9371	15,7020	15,0963	14,4049	14,7506	13,8242	13,4716	13,6479	-7,55
Germany (until 1990 former territory of the FRG) απελ. 1998	11,5400	11,6800	11,6100	12,0800	13,2800	12,6800	13,2200	13,4900	13,3550	13,7700	14,4300	14,1000	21,45
Estonia	7,7148	8,6572	8,1860	9,0700	9,4900	9,2800	10,9200	11,3400	11,1300	11,4400	10,4000	10,9200	33,40
Ireland	12,0700	12,1200	12,0950	11,6900	14,3600	13,0250	14,2600	15,5900	14,9250	15,1300	16,6400	15,8850	31,34
Greece	:	:		:	:		:	23,4200		17,4000	20,2200	18,8100	
Spain	12,7863	12,7111	12,7487	12,6200	12,7200	12,6700	15,5700	20,0700	17,8200	16,1600	19,8300	17,9950	41,15
France ?	12,2500	13,3900	12,8200	13,4300	14,9400	14,1850	14,7000	15,7900	15,2450	15,6900	16,8400	16,2650	26,87
Croatia ?	8,6454	8,5682	8,6068	8,4758	8,3959	8,4359	8,5795	10,4878	9,5337	10,3353	10,3974	10,3664	20,44
Italy	10,4490	13,8400	12,1445	12,2500	15,6200	13,9350	14,1900	17,9200	16,0550	15,6600	17,2500	16,4550	35,49
Latvia ?	7,9209	10,2369	9,0789	9,5891	9,9079	9,7485	11,1986	12,3941	11,7964	11,1389	11,0890	11,1140	22,42
Lithuania	8,6206	10,4019	9,5113	9,9774	12,3870	11,1822	11,7064	14,0263	12,8664	13,8380	14,0900	13,9640	46,82
Luxembourg απελ. 2007	10,6000	11,6000	11,1000	12,7200	14,5500	13,6350	14,3600	14,9300	14,6450	15,6600	14,1000	14,8800	34,05
Hungary	11,8967	12,3012	12,0990	12,4575	12,6577	12,5576	10,3468	11,0694	10,7081	9,4570	9,1871	9,3221	-22,95
Netherlands	10,8800	11,8100	11,3450	11,5200	13,5000	12,5100	12,9200	14,7200	13,8200	13,2800	14,0600	13,6700	20,49
Austria απελ. 2002	12,5400	12,0700	12,3050	14,2200	14,8300	14,5250	15,6000	15,7400	15,6700	15,8400	15,5500	15,6950	27,55
Poland	9,6777	11,5080	10,5929	10,4635	11,3001	10,8818	10,5836	13,0054	11,7945	10,6129	11,4929	11,0529	4,34
Portugal	15,7050	16,3690	16,0370	15,7500	17,8600	16,8050	16,3400	19,0900	17,7150	18,2500	20,0900	19,1700	19,54
Romania	4,1793	4,0229	4,1011	4,1416	3,9929	4,0673	3,9419	4,0511	3,9965	4,2199	4,4626	4,3413	5,86

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)
Slovenia απελ. 2007	12,5607	14,3333	13,4470	14,2300	17,1000	15,6650	17,2300	15,6600	16,4450	14,1400	14,8200	14,4800	7,68
GEO/TIME	2010S1	2010S2	Μέσος όρος 2010	2011S1	2011S2	Μέσος όρος 2011	2012S1	2012S2	Μέσος όρος 2012	2013S1	2013S2	Μέσος όρος 2013	% μεταβολή 2013 προς 2010
Slovakia	10,1770	10,4120	10,2945	10,7800	11,8500	11,3150	11,9300	11,9100	11,9200	11,5400	11,9900	11,7650	14,28
Sweden απελ. 2007	16,4412	17,4075	16,9244	18,3215	18,0280	18,1748	17,7821	18,6219	18,2020	18,6441	18,8136	18,7289	10,66
United Kingdom απελ. 1998	10,7288	11,1646	10,9467	11,2404	13,8339	12,5372	13,8161	15,2852	14,5507	14,0333	15,5491	14,7912	35,12
Liechtenstein	:	:					:	:		:	:		
Serbia	:	:					:	:		10,5368	11,2922	10,9145	
Turkey	7,3121	7,5884	7,4503	6,5248	6,6661	6,5955	7,2357	9,3559	8,2958	9,3670	8,5029	8,9350	19,93
Bosnia and Herzegovina	8,0867	9,7347	8,9107	9,8469	11,8367	10,8418	12,2959	12,2959	12,2959	12,2959	11,2755	11,7857	32,26

Special value: not
available

Πηγή: Πίνακας 9

7. Τι αναφέρει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τις τιμές και το κόστος ενέργειας στην Ευρώπη;

Στην εργασία αυτή δεν έχουμε ασχοληθεί με τις ποσότητες κατανάλωσης του φ.α. Άλλωστε στο υπόδειγμα του τέλειου ανταγωνισμού οι καταναλωτές απολαμβάνουν την μέγιστη ποσότητα στην χαμηλότερη τιμή. Όπως δείξαμε όμως στην μελέτη αυτή χρησιμοποιώντας στοιχεία της Eurostat οι τιμές ακολουθούν ανοδική πορεία και σύμφωνα με τον νόμο της προσφοράς και της ζήτησης είναι αναμενόμενο η καταναλισκόμενη ποσότητα να φθίνει. Επίσης αποδείξαμε ότι ο ανταγωνισμός μόνο τέλειος δεν είναι καθώς οι εταιρείες που εμπλέκονται σε κάθε επιμέρους αγορά του φ.α. είναι πολύ λίγες και συνεπώς σύμφωνα (και) με την οικονομική επιστήμη έχουν την δυνατότητα να επηρεάζουν τις τιμές.

Στο σημείο αυτό, τόσο για το θέμα της καταναλισκόμενης ποσότητας της ενέργειας γενικότερα αλλά και του φ.α. ειδικότερα (που μας αφορά), όσο και για την δικαιολόγηση της αύξησης των τιμών για την ενέργεια για τα νοικοκυριά κλπ., αλλά και την δικαιολόγηση της κατάστασης αυτής παραθέτουμε αυτούσια μερικά αποσπάσματα από την Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την επιτροπή των περιφερειών που αποτελεί ένα κείμενο είκοσι σελίδων με θέμα: Τιμές και Κόστος Ενέργειας στην Ευρώπη. Βρυξέλλες, 22.1.2014 COM(2014) 21 final.

Κατά μέσο όρο οι τιμές ηλεκτρικής ενέργειας για τα νοικοκυριά στην ΕΕ αυξάνονταν κατά 4% ετησίως κατά την τελευταία πενταετία (2008-2012). Στα περισσότερα κράτη μέλη, η αύξηση αυτή υπερβαίνει τα επίπεδα του πληθωρισμού. **Στην περίπτωση του φυσικού αερίου, οι τιμές για τα νοικοκυριά σημείωσαν ετήσια αύξηση κατά 3%, ποσοστό που επίσης υπερβαίνει τα επίπεδα του πληθωρισμού για την πλειονότητα των κρατών μελών.**⁹⁷

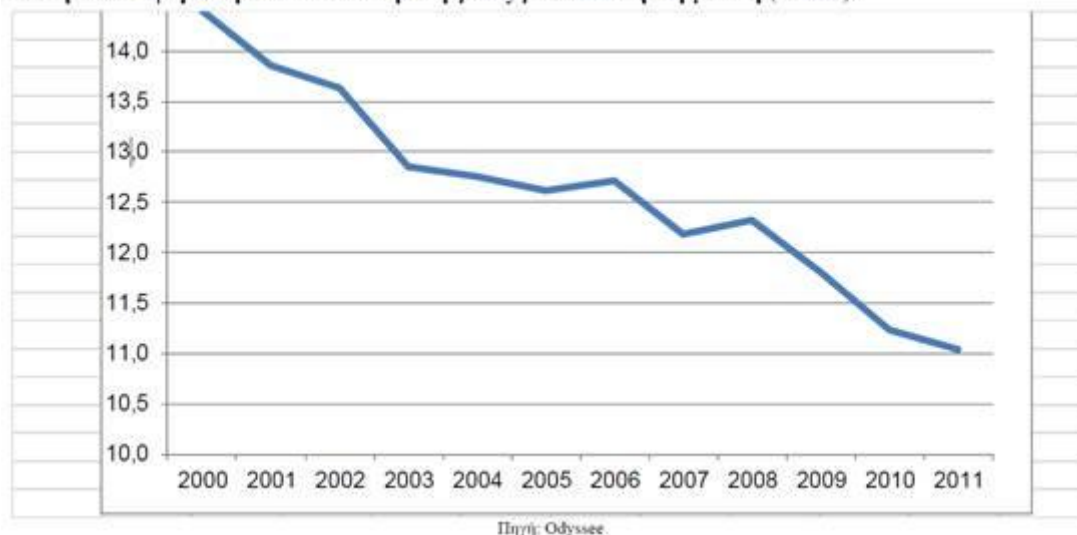
Ωστόσο, η μείωση των τιμών χονδρικής πώλησης δεν οδήγησε σε περιορισμό των τιμών λιανικής πώλησης της ενέργειας, αν και πρόκειται για το τμήμα του λογαριασμού ηλεκτρικής ενέργειας για το οποίο οι προμηθευτές ενέργειας θα πρέπει να είναι σε θέση να ανταγωνίζονται μεταξύ τους. Το αποτέλεσμα δείχνει ενδεχομένως ότι ο ανταγωνισμός ως προς τις τιμές σε ορισμένες αγορές λιανικής πώλησης είναι περιορισμένος και δίνει στους προμηθευτές τη δυνατότητα να αποφύγουν τη μετακύλιση των μειώσεων των τιμών χονδρικής στις τιμές λιανικής πώλησης.⁹⁸

⁹⁷ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ Βρυξέλλες, 22.1.2014 COM(2014) 21 final ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ Τιμές και κόστος ενέργειας στην Ευρώπη {SWD(2014) 19 final} {SWD(2014) 20 final} σελ.:5

⁹⁸ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, (22.01.2014) ο.π. (υποσημείωση 97) σελ. 9.

Συνολικά, η κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας από τα νοικοκυριά μειώθηκε κατά 1% κατά την περίοδο 2008-2011, **ενώ η κατανάλωση φυσικού αερίου μειώθηκε κατά 15%**. Παρά το γεγονός αυτό, το κόστος της ενέργειας για τα **νοικοκυριά** έχει αυξηθεί, διότι τα χαμηλά ποσοστά ανακαίνισης μη αποδοτικών κατοικιών και τα ποσοστά αντικατάστασης μη αποδοτικού εξοπλισμού, για παράδειγμα, δεν αποδείχθηκαν επαρκή για την αντιστάθμιση των αυξανόμενων τιμών. Από τα δεδομένα όλων των κρατών μελών προκύπτει ότι το μερίδιο της ενέργειας στην κατανάλωση των νοικοκυριών αυξήθηκε κατά 15% κατά την περίοδο 2008-2012, δηλαδή από το 5,6% στο 6,4% της συνολικής κατανάλωσης. Καθώς το κόστος της ενέργειας αποτελεί συχνά σημαντικό μέρος των δαπανών των φτωχότερων νοικοκυριών, η αύξηση αυτή επιδεινώνει τις αρνητικές συνέπειες της κατανομής στα «ευάλωτα» νοικοκυριά.⁹⁹

Τάση όσον αφορά την κατανάλωση ενέργειας για οικιακή θέρμανση (koe/m²).

Πηγή: ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ Βρυξέλλες, 22.1.2014 COM(2014) 21 final
ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ
Τιμές και κόστος ενέργειας στην Ευρώπη {SWD(2014) 19 final} {SWD(2014) 20 final} σελ.:13

Συνοψίζοντας τις παρατηρήσεις της επιτροπής:

- η ύπαρξη των τιμών της χονδρικής πώλησης, που αναφέρει, δεν έχει οδηγήσει σε μείωση των τιμών στην λιανική πώληση,
- όσον αφορά το φυσικό αέριο οι τιμές για τα νοικοκυριά σημείωσαν αύξηση 3% που υπερβαίνει τα επίπεδα του πληθωρισμού (για τα περισσότερα κράτη μέλη)
- η κατανάλωση μειώθηκε 15%
- το κόστος της ενέργειας για τα νοικοκυριά έχει αυξηθεί

⁹⁹ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, (22.01.2014) ό.π. (υποσημείωση 97), σελ. 13.

Η δικαιολόγηση της επιτροπής τελικά καταλήγει στο ό,τι αυτό που φταίει, για την αύξηση του κόστους της ενέργειας, είναι τα χαμηλά ποσοστά αντικατάστασης μη αποδοτικών κατοικιών και μη αποδοτικού εξοπλισμού, που δεν αποδείχθηκαν επαρκή για την αντιστάθμιση των αυξανόμενων τιμών, δεχόμενη ως φυσιολογική την αύξηση που η ίδια αναφέρει.

Αν θεωρήσει κανείς ότι τα κτίρια των κατοικιών στα οποία προφανώς αναφέρεται η επιτροπή, υπάρχουν τουλάχιστον για τα τελευταία 20 με 30 χρόνια και ότι οι κλιματολογικές συνθήκες είναι περίπου οι ίδιες, γι αυτήν την περίοδο,¹⁰⁰ η αιτιολογία που χρησιμοποιείται προφανώς δεν ευσταθεί για να δικαιολογήσει την αύξηση των τιμών και δεν έχει καμία απολύτως οικονομική επιστημονική βάση, αφού η ανάπτυξη του τέλειου – ελεύθερου ανταγωνισμού σύμφωνα με την οικονομική θεωρία και με αυτά που ευαγγελίζεται η Ε.Ε. θα έπρεπε να είχε ως αποτέλεσμα την καθοδική πορεία των τιμών! Εκείνο που προσπαθεί να αποκρύψει η Επιτροπή, είναι ότι ο ανταγωνισμός στην πραγματικότητα δεν μπορεί να λειτουργήσει για τους λόγους που έχουν αναπτυχθεί διεξοδικά στην παρούσα μελέτη και η απελευθέρωση των αγορών οδήγησε απλά σε ολιγοπωλιακή διάρθρωση των αγορών με λίγες μεγάλες εταιρείες σε κάθε επίπεδο, (χονδρικής πώλησης, λιανικής, μεταφοράς – διανομής βλ πίνακες 3 και 5 και σελ. 57, 60) σε συνδυασμό και με την ολιγοπωλιακή διάρθρωση των αγορών στον επίπεδο των παραγωγικών χωρών, οι οποίες έχουν την δυνατότητα να επηρεάσουν τις τιμές και να καρπωθούν μεγάλα κέρδη εις βάρος των καταναλωτών και των φτωχότερων κοινωνικών στρωμάτων.

¹⁰⁰ Καθώς σύμφωνα με τους επιστήμονες η θερμοκρασία του πλανήτη αυξάνεται εξ' αιτίας των γνωστών περιβαλλοντικών επιπτώσεων από την ανθρώπινη δραστηριότητα, μπορεί να υποθέσει κανείς ότι τους χειμώνας η ανάγκη για ενέργεια θα πρέπει να είναι κατά κάτι, έστω λιγότερη, συνεπώς δεν θα πρέπει να υπάρχει αύξηση της ζήτησης που οδηγεί σε αύξηση των τιμών.

ΜΕΡΟΣ Γ΄

1. Συμπεράσματα

- **Γιατί Ε.Ε. επιμένει για την απελευθέρωση των αγορών;**

Η θεωρητική υπόθεση που έγινε στην αρχή (πρώτο μέρος) της παρούσας εργασίας, σύμφωνα με την οποία οι καταναλωτές πληρώνουν υψηλότερες τιμές στις περιπτώσεις που υπάρχει ολιγοπωλιακή διάρθρωση της αγοράς, επιβεβαιώθηκε με τα στατιστικά στοιχεία που παρουσιάστηκαν και επεξεργάστηκαν στην συνέχεια τις μελέτης, με πολύ απλές και κατανοητές μεθόδους περιγραφικής στατιστικής, όπως οι ποσοστιαίες μεταβολές των τιμών μεταξύ ετών. Για τις περισσότερες χώρες οι οποίες είχαν προχωρήσει στην απελευθέρωση των αγορών τους ή/και στην μη ρύθμιση των τιμών αποδείχθηκε ότι οι αυξήσεις των τιμών ήταν πολύ μεγαλύτερες από άλλων χωρών οι οποίες (βλ. πίνακες 6, 7 ,8 ,9 και 10) δεν είχαν απελευθερώσει τις αντίστοιχες αγορές τους ή δεν είχαν προχωρήσει σε κατάργηση των ρυθμίσεων των τιμών. Ακόμη για όλες τις χώρες φαίνεται πως οι τιμές ακολουθούν την τάση που υπάρχει στην διεθνή οικονομική πραγματικότητα και καθορίζεται κυρίως από τις παραγωγικές χώρες και τις μεγάλες πολυεθνικές εταιρείες που δραστηριοποιούνται στον χώρο των πετρελαίων και των παραγώγων του καθώς και του φ.α. και ο υποτιθέμενος ανταγωνισμός στην αγορά της κάθε χώρας δεν μπορεί να συγκρατήσει τις τιμές. Για παράδειγμα στην Μεγάλη Βρετανία ή αύξηση των τιμών των οικιακών καταναλωτών προ φόρων μεταξύ του δεύτερου εξαμήνου του 2009 και του δεύτερου εξαμήνου του 2013 ήταν 66,68%. Επίσης οι εταιρείες που πραγματικά δραστηριοποιούνται είτε στον χώρο της χονδρικής πώλησης του φ.α. είτε στον χώρο της λιανικής έχοντας συμφωνίες μεγαλύτερες του 5% της συνολικής ποσότητας του φ.α. είναι κατά πολύ λιγότερες από αυτές που έχουν αναπτύξει επιχειρηματική δράση και έχουν κάνει πωλήσεις επιβεβαιώνοντας ότι η αγορά λειτουργεί με ολιγοπωλιακό τρόπο. Συνεπώς οι εταιρείες αυτές έχουν την δυνατότητα να επηρεάζουν τις τιμές. Το παράδειγμα της Γερμανίας είναι το πλέον χαρακτηριστικό. Το έτος 2012 ο αριθμός των εταιρειών που δραστηριοποιήθηκαν στον χώρο του λιανικού εμπορίου προς τους τελικούς καταναλωτές ήταν 851 εταιρείες, όμως οι βασικοί έμποροι όπως αναφέρθηκαν αμέσως πιο πάνω ήταν μόνο 3 εταιρείες. Η αντίστοιχη αύξηση των τιμών μεταξύ 2^{ου} εξαμήνου του 2013 και του αντίστοιχου του 2009 για την Γερμανία ήταν 19,35%.

Η προσπάθεια της Ε.Ε. για την εφαρμογή του τέλειου ανταγωνισμού ιδιαίτερα σε αγορές οι οποίες λειτουργούσαν υπό καθεστώς δημόσιου φυσικού μονοπωλίου, μοιάζει/παραλληλίζεται με την προσπάθεια του δρ. Γιούεν Κάμερον ο οποίος υπέβαλε τους ασθενείς του στην θεραπεία του ηλεκτροσόκ, προσπαθώντας με αυτόν τον τρόπο να πετύχει την απώλεια μνήμης και να σβήσει τα πάντα από τον εγκέφαλό τους, να αποδομήσει την προσωπικότητά τους και να δημιουργήσει μια νέα προσωπικότητα γράφοντας νέες εμπειρίες σε έναν άδειο εγκέφαλο, όπως ακριβώς με το να γράφει κάποιος

πάνω σε ένα λευκό χαρτί.¹⁰¹ Η αποτυχία της ψυχοθεραπείας αυτής με ηλεκτροσόκ και η ψυχική παλινδρόμηση στην οποία έφερε τους ασθενείς με καταστροφικά αποτελέσματα που υπήρξαν εις βάρος των ανθρώπινων προσωπικοτήτων είναι πλέον γνωστά.

Κατά τον ίδιο τρόπο η προσπάθεια της Ε.Ε. για την δημιουργία πλήρως ανταγωνιστικών αγορών που δεν μπορούν να έχουν εφαρμογή, όπως είναι του φ.α. και της ενέργειας γενικότερα, είναι καταδικασμένη στην αποτυχία προς όφελος των τελικών καταναλωτών καθώς του θα φέρει σε δυσμενέστερη θέση, ενώ θα ευνοήσει τις μεγάλες και λίγες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται ή θα δραστηριοποιηθούν στους αντίστοιχους κλάδους. Αυτό θα συμβεί γιατί οι βασικές αρχές του υποδείγματος του τέλειου ανταγωνισμού δεν μπορούν να εφαρμοσθούν, όπως για παράδειγμα, η πλέον βασική αρχή για την ύπαρξη πολλών και μικρών επιχειρήσεων, που θα πρέπει να δραστηριοποιούνται χωρίς να μπορούν να επηρεάσουν την τιμή. Τα ίδια τα στατιστικά στοιχεία της Eurostat διαψεύδουν τον ισχυρισμό για πλήρως ανταγωνιστικές αγορές. Αντιθέτως οι αγορές αυτές λειτουργούν φυσιολογικά υπό την μορφή οργάνωσης του φυσικού μονοπωλίου που πρέπει να είναι δημόσιο. Άλλωστε η έννοια «φυσικό» μονοπώλιο προσδιορίζει από μόνη της την διάρθρωση της αγοράς που (πρέπει) να υπάρχει, καθώς απαιτείται λειτουργία εταιρειών με έντονες οικονομίες/αποδόσεις κλίμακας όπου το ελάχιστο μέσο κόστος παραγωγής (εμπορίας κλπ) επιτυγχάνεται όταν η ποσότητα της παραγωγής¹⁰² αυξάνεται και γίνεται σε πολύ μεγάλη κλίμακα που αποτελεί το φυσικό εμπόδιο για την εισαγωγή κάποιας ανταγωνιστικής επιχείρησης. Επιπλέον όταν η τιμή (μονάδας) είναι τουλάχιστον ίση με το ελάχιστον μέσο κόστος παραγωγής, τότε δημιουργείται η δυνατότητα για ικανοποίηση ολόκληρης της ζήτησης χωρίς να υπάρχουν περιθώρια σε άλλους ανταγωνιστές.

Η ιστορική αναγκαιότητα και εξέλιξη, κυρίως μετά την οικονομική κρίση του 1929 – 1930 σε συνδυασμό με τις τεράστιες επενδυτικές δαπάνες οι οποίες απαιτούνταν ανέδειξε το κράτος ως τον κύριο επενδυτή για υποδομές όπως η ενέργεια, μέσα από την δημιουργία δημόσιων εταιρειών κοινής ωφελείας. Ακριβώς επειδή οι εταιρείες αυτές λειτουργούσαν ως φυσικά μονοπώλια δεν υπήρχε χώρος για την εισαγωγή άλλων ανταγωνιστικών εταιρειών.

Η σημερινή πραγματικότητα της έντονης παγκόσμιας καπιταλιστικής κρίσης που εμφανίζεται ως κρίση χρέους, είναι στην πραγματικότητα κρίση υπερβαλλόντων κερδών που λιμνάζουν σε τραπεζικά συστήματα τεράστιων επιχειρηματικών ομίλων και πολυεθνικών επιχειρήσεων που βρίσκονται σε στενή αλληλεξάρτηση μεταξύ τους και που αδυνατούν/σαν να επαναφέρουν τα τεράστια αυτά χρηματικά κεφάλαια στον κύκλο της

¹⁰¹ Βλ. Naomi Klein (2010) ο.π. (υποσημείωση 58), σελ. 43 - 75.

¹⁰² Όπως έχει αναφερθεί και σε άλλα σημεία της μελέτης αυτής χρησιμοποιούμε την έννοια της παραγωγής γενικά για να δείξουμε την δραστηριότητα μιας επιχείρησης. Κατά περίπτωση μπορεί να είναι η έννοια της εμπορίας, της μεταφοράς κλπ.

πραγματικής οικονομίας με την μορφή επενδύσεων έτσι ώστε να προκύψουν νέα κέρδη. Ο συσσωρευμένος αυτός πλούτος, (ο οποίος εκτός των άλλων δημιουργήθηκε και από την ανάληψη από τον ιδιωτικό τομέα υπηρεσιών και έργων αντί του δημοσίου σε παγκόσμιο επίπεδο) έπρεπε επίσης να αποδώσει νέα κέρδη με το λιγότερο δυνατό κόστος. Η κατάσταση αυτή οδήγησε αφ' ενός στην δημιουργία των πολύπλοκων τραπεζικών χρηματοπιστωτικών και ασφαλιστικών «προϊόντων», τοξικών όπως σε πολλές περιπτώσεις χαρακτηρίστηκαν, με τις γνωστές καταστροφικές συνέπειες και από την άλλη έδωσε νέα ώθηση στα από εικοσαετίας και περισσότερο, σχέδια των μεγάλων επιχειρηματικών και πολυεθνικών ομίλων, για εξαγορά με το χαμηλότερο δυνατό κόστος των έτοιμων εγκαταστάσεων υποδομών των εταιριών κοινής ωφέλειας (και όχι μόνον) καθώς και της εμπορίας των προϊόντων - υπηρεσιών τους, που χαρακτηρίζονται σε σημαντικό βαθμό από ανελαστικότητα ζήτησης. Η τελευταία αυτή διαπίστωση έχει ως αποτέλεσμα σε μεγάλο βαθμό, την εξασφάλιση των κερδών για τους επιχειρηματικούς ομίλους που θα θελήσουν να δραστηριοποιηθούν. Καθώς όμως οι εταιρείες αυτές αποτελούσαν/ αποτελούν φυσικά μονοπώλια και η είσοδος των ομίλων αυτών ήταν αδύνατη, επιστρατεύτηκε αρχικά στο θεωρητικό επίπεδο, με επιστημονικοφανή τρόπο και όχι επιστημονικό, το μικρο-οικονομικό υπόδειγμα του τέλει ανταγωνισμού, που θα ωφελήσει τον καταναλωτή μέσω της πτώσης των τιμών, ενώ όπως είδαμε κάτι τέτοιο δεν μπορεί να ισχύσει.

Για να μπορέσει λοιπόν να δημιουργηθεί ο απαραίτητος χώρος στις συγκεκριμένες δραστηριότητες, όπως η ενέργεια, έπρεπε να σπάσουν τα κρατικά φυσικά μονοπώλια. Αυτό δεν μπορούσε να επιτευχθεί μόνο με την απελευθέρωση της αγοράς υπό την έννοια ότι θα δίνονταν η νομική δυνατότητα για είσοδο δραστηριοποίησης των ιδιωτικών εταιριών. Η ύπαρξη απλά και μόνο της νομικής δυνατότητας επιχειρηματικής δραστηριοποίησης, ήταν στην πραγματικότητα γράμμα κενού περιεχομένου, αφού οι οικονομίες κλίμακας των φυσικών κρατικών μονοπωλίων δεν θα επέτρεπαν την είσοδο των ιδιωτικών εταιριών. Θα έπρεπε οι ιδιωτικές εταιρείες που θα δραστηριοποιούνταν για παράδειγμα στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας, να κατασκευάσουν φράγματα, μεγάλες μονάδες παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας και να αναπτύξουν τεράστια δίκτυα για την μεταφοράς της, έτσι ώστε να επιτευχθεί η πτώση του μέσου κόστους παραγωγής που θα έφερνε τα πολυπύθητα κέρδη. Στην περίπτωση του φυσικού αερίου θα έπρεπε να δημιουργηθούν επίσης τεράστιοι σε μέγεθος χιλιόμετρων αγωγοί οι οποίοι επιτελούν τον ίδιο ακριβώς σκοπό, όπως για παράδειγμα είναι ο κεντρικός αγωγός υψηλής πίεσης στην χώρα μας. Αυτές οι επενδυτικές δαπάνες όπως έχει ήδη αναφερθεί αφ' ενός είναι ασύμφωρες ή και αδύνατες για τον κάθε ιδιώτη, αφ' ετέρου σημαίνουν κατασπατάληση παραγωγικών πόρων και ακριβώς γι' αυτόν τον λόγο, σε αυτές τις περιπτώσεις, η παραγωγή, εμπορία, μεταφορά κλπ του κλάδου παράγεται/γίνεται φθηνότερα από μια μόνο επιχείρηση.

Αυτό που στην ουσία λοιπόν θέλουν να γίνει είναι να σπάσουν οι οικονομίες/αποδόσεις κλίμακας, δηλ., η καθετοποίηση αυτών των εταιριών, που δίνουν την δυνατότητα της

φθηνής ενέργειας στον τελικό καταναλωτή. Αυτό δεν μπορεί να γίνει παρά μόνον με έναν «βίαιο» έξω, από την φυσική πραγματικότητα της οικονομίας τρόπο, που έρχεται να σπάσει τον φυσικό μαθηματικό νόμο των αποδόσεων/οικονομιών κλίμακας που καθιστούν αυτές τις επιχειρήσεις φυσικά μονοπώλια. Και για να γίνει αυτό πρέπει να υπάρξει πολυδιάσπαση των καθετοποιημένων κρατικών φυσικών μονοπωλίων. Επιπλέον η πολυδιάσπαση διευκολύνει την ιδιωτικοποίηση τους. Χρειάζεται συνεπώς για μια ακόμη φορά το πολιτικό εποικοδόμημα, που αυτήν την φορά ακολουθώντας την διεθνοποίηση του κεφαλαίου, ξεπερνά τα εθνικά όρια των κρατών και μέσα από την δημιουργία μεγαλύτερων πολιτικών (και οικονομικών σχηματισμών), όπως είναι αυτός της Ε.Ε. σε συνεργασία με τις «μειωμένες» αρμοδιότητες των κυβερνήσεων των εθνικών κρατών, έρχεται να επιβάλει νόμους πολυδιάσπασης των εταιρειών, όπου άλλος θα έχει την ευθύνη των δικτύων, άλλος της διανομής, άλλος της εμπορίας κλπ., στο δόγμα του δήθεν ανταγωνισμού που θα αναπτυχθεί και θα μειώσει τις τιμές. Στην πραγματικότητα εκείνο που αποσκοπείται, είναι η εκμετάλλευση του κάθε περιθωρίου κέρδους που μπορεί να υπάρξει στον κύκλο των επιμέρους αγορών που δημιουργούνται. Το γεγονός άλλωστε ότι μέσα σε αυτές τις αγορές, η μια ιδιωτική εταιρεία θα πληρώνει την άλλη και θα πρέπει να εξασφαλίζει κέρδη για να δικαιολογεί την ύπαρξή της, εγγυάται ότι η τιμή για τον καταναλωτή δεν πρόκειται να είναι η πιο χαμηλή. Η τακτική που ακολουθείται έτσι ώστε να μπορέσουν οι ιδιωτικές εταιρείες να σταθούν σε αυτόν τον χώρο είναι η ίδια για όλες τις περιπτώσεις και εκφράζεται κυρίως μέσα από τις οδηγίες της Ε.Ε. Επιπλέον για να είναι σίγουρο ότι οι ιδιωτικές εταιρείες θα μπορέσουν να σταθούν μέσα στον χώρο της αγοράς, που προηγουμένως ήταν διαρθρωμένος από το κρατικό φυσικό μονοπώλιο και να έχουν εξασφαλισμένα κέρδη επιβάλλουν πολλές φορές, είτε:

- α) την αγορά των ποσοτήτων που θα παράγουν οι «ανταγωνιστές» και μάλιστα σε υψηλές τιμές, από το μέχρι εκείνη την στιγμή κρατικό φυσικό μονοπώλιο, ενώ από την άλλη απαγορεύουν τις τυχόν ενισχύσεις εάν υπάρχουν από το κράτος προς το τελευταίο, οι οποίες θεωρούνται επιδοτήσεις που στρεβλώνουν τον «τέλειο» ανταγωνισμό, που όμως δεν υπάρχει, όπως ακριβώς συνέβη και με την ΔΕΗ, είτε
- β) την υποχρεωτική παραχώρηση μεριδίου της αγοράς από μακροχρόνιες δεσμεύσεις, όπως έγινε με την κρατική εταιρεία British Gas, αλλά και με την ΔΕΠΑ μέσα από τις υποχρεωτικές δημοπρασίες για παραχώρηση ποσοτήτων φ.α.

Είναι σαφές ότι μέσα από όλες αυτές τις «βίαιες» επεμβάσεις στον χώρο των αγορών προϊόντων και υπηρεσιών κοινής ωφελείας, εκείνο που διαστρεβλώνεται είναι ο οικονομικός νόμος του φυσικού μονοπωλίου που είναι κρατικός - δημόσιος για τους λόγους που έχουμε αναπτύξει και όχι του τέλειου ανταγωνισμού, που δεν μπορεί να υπάρξει και που επιβάλλεται με έναν τρόπο που τελικά οδηγεί σε ολιγοπωλιακό ανταγωνισμό, εξυπηρετώντας τα συμφέροντα μεγάλων ιδιωτικών επιχειρήσεων και μονοπωλιακών πολυεθνικών ομίλων εις βάρος των τελικών καταναλωτών και που πολλές φορές καταλήγει είτε στην δημιουργία καρτέλ, είτε στην δημιουργία ολιγοπωλιακής διάρθρωσης της αγοράς,

που οι ολιγοπωλιτές πωλούν σε αυξημένη μονοπωλιακή τιμή και μοιράζονται τα κέρδη (χωρίς τον σχηματισμό καρτέλ), σύμφωνα με την επιστημονική εξήγηση του ολιγοπωλιακού υποδείγματος του Chamberlin.

Οι δηλώσεις όπως της ΡΑΕ το 2002, για την περίπτωση της ηλεκτρικής ενέργειας (βλ. σελ 32 και υποσημειώσεις 43 και 44), όπου με την ανάπτυξη του ανταγωνισμού, σίγουρα μεσοχρόνια ή μακροχρόνια, θα αποτρεπόταν οι μεγάλες αυξήσεις των τιμών που θα συνέβαιναν έτσι ή αλλιώς αν είχε διατηρηθεί η ΔΕΗ ως μονοπώλιο, έχουν διαψευστεί 12 χρόνια μετά για την Ελλάδα, αλλά και αντίστοιχα για όλες τις χώρες τις Ε.Ε. σύμφωνα και με τα κείμενα της Επιτροπής της Ε.Ε. όπως αναφέρθηκαν ανωτέρω (βλ. σελ. 82, 83) και από τα αντίστοιχα στατιστικά στοιχεία.

Πέραν όμως από τα οποιοδήποτε, με βάση την οικονομική επιστήμη επιχειρήματα, ή την παράθεση των αδιάψευστων στατιστικών στοιχείων που πηγάζουν από την ίδια την Eurostat, τίθεται ένα βασικό λογικό ερώτημα – επιχείρημα:

Πως είναι δυνατόν οι διοικήσεις των εταιρειών κοινής ωφελείας, οι οποίες αποτελούν «προέκταση» των εκάστοτε κυβερνήσεων που τις «τοποθετούν», όπως για παράδειγμα της ΔΕΗ, οι οποίες (κυβερνήσεις) έχουν ως σκοπό να επιφέρουν την οικονομική ανάπτυξη και λειτουργούν προς όφελος του πολίτη και του καταναλωτή, με στόχο εν προκειμένω την φθηνή ενέργεια, μέσα από την σταθεροποίηση ή και ακόμη την πτώση των τιμών, να είναι ανίκανες να επιτύχουν αυτόν τον στόχο, και χρειάζονται «δίπλα τους» άλλες ιδιωτικές εταιρείες που θα τις ανταγωνίζονται; Ή και να προβαίνουν στην πώληση των δημόσιων εταιρειών κοινής ωφελείας; Πως είναι δυνατόν να μην μπορούν οι κυβερνήσεις να διοικήσουν κάποιους μεγάλους οργανισμούς τοποθετώντας σε αυτούς τα κατάλληλα στελέχη, αλλά να μπορούν να διοικήσουν ολόκληρα κράτη και να ασχοληθούν με περισσότερο πολύπλοκα οικονομικά και εθνικά θέματα; Πως είναι επίσης δυνατόν για την περίπτωση της πώλησης του ΔΕΣΦΑ στην κρατική εταιρεία του Αζερμπαϊτζάν το Ελληνικό δημόσιο να παρουσιάζεται ανίκανο, ενώ το δημόσιο του Αζερμπαϊτζάν ικανό;¹⁰³ Τα ερωτήματα αυτά μπορεί να θεωρηθούν ρητορικά ή ακόμη και με δόση «λαϊκίστικης» ειρωνείας, στην πραγματικότητα όμως είναι ουσιαστικά, καθώς η παγκόσμια ιστορία των τελευταίων 80 χρόνων, έδειξε ότι οι δημόσιες επιχειρήσεις που λειτουργούσαν ως φυσικά μονοπώλια, τα οποία πετυχαίνουν την βέλτιστη απασχόληση των παραγωγικών πόρων στον κάθε τομέα και οι εργαζόμενοι τους αποτελούσαν ικανές ομάδες και σύνολα, που δημιούργησαν όλες αυτές τις τεράστιες και απαραίτητες για την οικονομική ανάπτυξη υποδομές. Αποδείχτηκε ιστορικά ότι τα κράτη έπρεπε να βγουν από τον παθητικό ρόλο του

¹⁰³ Δεν αρνείται κανείς ότι και το κρατικό φυσικό μονοπώλιο θα πρέπει να υπόκειται σε συνεχείς ελέγχους έτσι ώστε να διαθέτει την μέγιστη δυνατή ποσότητα στην χαμηλότερη τιμή. Φαίνεται όμως ότι οι διοικούντες του Ελληνικού Δημοσίου μεταξύ άλλων είναι ανίκανοι να αναπτύξουν τέτοιους ουσιαστικούς ελεγκτικούς μηχανισμούς από την στιγμή που προβαίνουν στην πώληση αυτών των εταιρειών εθνικής στρατηγικής σημασίας. Μπορούν όμως να κυβερνήσουν ολόκληρη την χώρα και να εξυπηρετήσουν τα εθνικά της συμφέροντα.

«νυχτοφύλακα» που απλά παρακολουθούσε την ιδιωτική οικονομική επιχειρηματικότητα και να αναλάβουν δράση, δράση η οποία κατά το παρελθόν βοήθησε την παγκόσμια οικονομία να βγει από την κρίση.¹⁰⁴

- **Οι επιπτώσεις της απελευθέρωσης της αγοράς για τον καταναλωτή και για την διείσδυση του φ.α.**¹⁰⁵

Η απελευθέρωση της αγοράς φ.α. στην χώρα μας θα λειτουργήσει με τον ίδιο τρόπο που λειτούργησε και στις άλλες χώρες της Ε.Ε. δηλ με την αύξηση των τιμών για τον τελικό καταναλωτή.¹⁰⁶ Την πρόβλεψη αυτήν, την εγγυάται η ακόμη μεγαλύτερη πολυδιάσπαση της όποιος καθετοποίησης υπάρχει ακόμη, στις εταιρείες που δραστηριοποιούνται, της ΔΕΠΑ, του ΔΕΣΦΑ και των τριών ΕΠΑ με την αύξηση του κόστους, από τις ενδιάμεσες πληρωμές που θα υπάρξουν μεταξύ των εταιρειών που θα δημιουργηθούν, οι οποίες θα πρέπει να εξασφαλίζουν και κέρδη. Επιπλέον όπως διεξοδικά αναπτύξαμε (βλ. σελ 39 - 44) η διείσδυση του φ.α. σε περιοχές της χώρας όπου δεν έχει φτάσει ακόμη, θα σταματήσει. Αφ' ενός γιατί οι επενδυτικές δαπάνες που απαιτούνται είναι τεράστιες και αφετέρου διότι η αύξηση της τιμής του φ.α. σε συνδυασμό με τις δαπάνες για την τοποθέτηση εγκαταστάσεων φ.α. από τον τελικό καταναλωτή, μέσα σε περίοδο έντονης καπιταλιστικής κρίσης θα το καταστήσουν ως μη ελκυστικό καύσιμο, στρέφοντας τους καταναλωτές σε άλλες μορφές ενέργειας. Το αποτέλεσμα θα είναι η μεγαλύτερη απροθυμία των ιδιωτικών εταιρειών για να προχωρήσουν σε επενδύσεις κατασκευής δικτύων. Η πρόσφατη αποτυχία του Διαγωνισμού για την δημιουργία νέων ΕΠΑ στην Στερεά Ελλάδα και Εύβοια, Κεντρική Μακεδονία και Ανατολική Μακεδονία και Θράκη (διαγωνισμός ΔΕΠΑ 729/13) με πολύ καλύτερους όρους, επιβεβαιώνει την παραπάνω πρόβλεψη.

Επίσης, καθώς δεν θα υπάρξει ανάπτυξη νέων δικτύων, οι εταιρείες που θα δραστηριοποιούνται στον χώρο του φ.α. στις περιοχές που υπάρχουν ήδη δίκτυα, είναι πιθανόν να προσπαθήσουν να καρπωθούν μέρος άλλων μορφών ενέργειας. Είναι πολύ πιθανόν να ενταθεί ο ανταγωνισμός μεταξύ των διαφόρων μορφών ενέργειας, υπό το πρίσμα της επιχειρηματικής επίτευξης μεγιστοποίησης του κέρδους. Η ενδεχόμενη αυτή κατάσταση δεν θα βοηθήσει ουσιαστικά την ανάπτυξη γενικά, αλλά και την περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας. Πιθανόν να υπάρξει κάποια οικονομική μεγέθυνση από τις δραστηριότητες που θα αναπτυχθούν για την αντικατάσταση εγκαταστάσεων χρήσης άλλων μορφών ενέργειας¹⁰⁷ με εγκαταστάσεις φ.α. Για να συμβεί αυτό θα πρέπει εκτός από το να παραμένει το φ.α. φθηνότερο από άλλες μορφές ενέργειας παρά την αύξηση της τιμής του, οι καταναλωτές να έχουν την οικονομική δυνατότητα για αλλαγή των

¹⁰⁴ Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι οι δημόσιες αυτές επιχειρήσεις παγκοσμίως αποτέλεσαν νησίδες σοσιαλισμού μέσα στον καπιταλισμό και δείχνουν έναν διαφορετικό τρόπο ανάπτυξης όμως αυτό είναι κάτι που ξεφεύγει από τους στόχους της παρούσας μελέτης

¹⁰⁵ Βλ. και επιπτώσεις από την απελευθέρωση σελ 39 - 44

¹⁰⁶ Βλ. πίνακες 6,7,8,9,10

¹⁰⁷ Για παράδειγμα αντικατάσταση καυστήρων πετρελαίου θέρμανσης με φυσικού αερίου.

εγκαταστάσεων που ήδη διαθέτουν. Η οικονομική μεγέθυνση που πιθανόν να υπάρξει αφ' ενός θα είναι ανεμική και δεν θα πρέπει να ταυτίζεται με την έννοια της ανάπτυξης και αφ' ετέρου θα πρόκειται για μια άναρχη και στρεβλή διαδικασία μέσα στις υπάρχουσες συνθήκες ενεργειακής πολιτικής της χώρας.

- **Επιπτώσεις στους εργαζομένους¹⁰⁸**

Από την άλλη πλευρά η απελευθέρωση θα έχει επιπτώσεις και στους εργαζόμενους των εταιρειών που δραστηριοποιούνται στον χώρο του φ.α. αλλά και στους εργαζόμενους των εταιριών που θα δημιουργηθούν. Το αντιεργατικό νομικό οπλοστάσιο, που σε αραστή συνεργασία Τρόϊκα Ε.Ε. και ελληνικές κυβερνήσεις έχουν δημιουργήσει, για να εξυπηρετήσει στον μέγιστο δυνατό βαθμό την αρχή της μεγιστοποίησης του κέρδους και ελαχιστοποίησης του κόστους των εταιρειών, θα έχει αρνητικές επιπτώσεις όχι μόνο στις μισθολογικές αποδοχές των εργαζομένων αλλά και στους όρους και στις συνθήκες εργασίας τους. Οι νέες ιδιωτικές εταιρείες που θα δραστηριοποιηθούν θα προσλάβουν το όποιο προσωπικό χρειαστούν με τους νέους εργασιακούς όρους. Επίσης υπό την νέα ιδιοκτησία των εταιρειών κοινής ωφελείας οι οποίες θα έχουν ιδιωτικοποιηθεί, η προσπάθεια από τις νέες διοικήσεις για συμπίεση του εργατικού κόστους θα πρέπει να θεωρείται σίγουρη. Ένας σημαντικός παράγοντας που θα στρέψει τις ιδιωτικές πλέον επιχειρήσεις προς αυτήν την κατεύθυνση, θα είναι τα επιπλέον κόστη που θα υπάρχουν από τις ενδιάμεσες πληρωμές που θα πρέπει να γίνονται μεταξύ των εταιρειών. Τα κόστη αυτά από την μια πλευρά θα αποτελούν μια συνιστώσα συμπίεσης των περιθωρίων του κέρδους ενώ από την άλλη, όπως έχουμε ήδη πει, θα έχουν αρνητικές επιπτώσεις στον τελικό καταναλωτή καθώς θα πιέζουν για αύξηση της τελικής τιμής. Αυτά τα κόστη ή μέρος από αυτά τα κόστη, θα μετακυλιστούν στους εργαζόμενους έτσι ώστε να συμπιεσθεί το εργατικό κόστος και να μεγαλώσει το περιθώριο κέρδους τους.¹⁰⁹ Η συμπίεση αυτή μπορεί να πάρει όλες τις μορφές που το νομικό αντιεργατικό οπλοστάσιο δίνει στις διοικήσεις των ιδιωτικών εταιρειών όπως κατάργηση των συλλογικών συμβάσεων, ελαστικά ωράρια εργασίας, αυξημένες απολύσεις κλπ. Ήδη έχουν υπάρξει ανησυχητικά δημοσιεύματα σύμφωνα με τα οποία «ο ΔΕΣΦΑ θα εισηγηθεί στη ΡΑΕ εντός έξι μηνών από την αποκρατικοποίηση, συγκεκριμένο σχέδιο με το οποίο θα διασφαλίζεται η ύπαρξη ικανού αριθμού εργαζομένων για την εκπλήρωση των υποχρεώσεών του ως Διαχειριστή»¹¹⁰

¹⁰⁸ Βλ. και επιπτώσεις στου εργαζομένους σελ.46

¹⁰⁹ Η μετακύληση ουσιαστικά θα είναι προς δύο πλευρές. Μια προς τους εργαζόμενους με μισθολογικές μειώσεις και μια προς τους καταναλωτές με αύξηση της τιμής. Το ποσοστό του κόστους που θα μετακυλισθεί προς την μια ή την άλλη κατεύθυνση δηλ αν μεγαλύτερο μέρος θα μετακυλισθεί προς την αύξηση της τιμής, ή προς την συμπίεση του εργατικού κόστους θα εξαρτηθεί από πολλούς παράγοντες όπως η ελαστικότητα της ζήτησης του .φ.α ως προς την αύξηση της τιμής. Δεν αποκλείεται οι επιχειρήσεις να επιτύχουν την μέγιστη μετακύλιση και προς τις δυο πλευρές, δηλ την μέγιστη αύξηση της τιμής και την μέγιστη συμπίεση του μισθολογικού κόστους.

¹¹⁰ Zougla, Ανοίγει ο δρόμος για την μεταβίβαση του ΔΕΣΦΑ στη Socar, 02.10.2014, <http://www.zougla.gr/money/article/anigi-o-dromos-gia-tin-metavivasi-tou-desfa-sti-socar>

- **Επιπτώσεις στα κέρδη των επιχειρήσεων**

Επίσης η αύξηση της τιμής για τις επιχειρήσεις, δεν σημαίνει οπωσδήποτε και πτώση των κερδών τους. Εάν η ελαστικότητα της ζήτησης είναι μεγαλύτερη του μηδενός και μικρότερη της μονάδας αύξηση της τιμής συνεπάγεται αύξηση των κερδών της επιχείρησης.¹¹¹ Δεδομένου ότι οι δαπάνες για κατανάλωση φ.α., για όσους καταναλωτές έχουν επενδύσει στο παρελθόν σε εγκαταστάσεις χρησιμοποίησης φ.α. για θέρμανση, ζεστό νερό, μαγείρεμα κ.α. αλλά και σε βιομηχανίες μπορεί να θεωρηθεί σε μεγάλο βαθμό ανελαστική¹¹², τα κέρδη των εταιρειών θα αυξηθούν. Άλλωστε αυτός είναι και ο λόγος που ωθεί τις επιχειρήσεις να μπουν στον κλάδο της αγοράς του φ.α. που δεν είναι άλλος, από την σε μεγάλο βαθμό ανελαστική δαπάνη των καταναλωτών για το φ.α. Η διάρθρωση της αγοράς θα είναι ολιγοπωλιακή, όπως ακριβώς και των άλλων χωρών μελών της Ε.Ε. με βάση τα στατιστικά στοιχεία που αναφέρθηκαν, τόσο στο επίπεδο της διανομής όσο και της εμπορίας ανά γεωγραφική περιοχή. Οι ολιγοπωλητές θα έχουν την δυνατότητα να πουλήσουν την αυξημένη μονοπωλιακή τιμή, στην μονοπωλιακή ποσότητα και να μοιραστούν τα κέρδη, σύμφωνα με το ολιγοπωλιακό υπόδειγμα του Chamberlin.

2. Προτάσεις

Από την ανάλυση που πραγματοποιήθηκε αποδείχθηκε ότι μετά την απελευθέρωση της αγοράς του φ.α. η τιμή θα αυξηθεί με δυσμενή αποτελέσματα για τον τελικό καταναλωτή την εθνική οικονομία και την περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας.

Για την αντιστροφή αυτής της κατάστασης οι ενέργειες που θα πρέπει να γίνουν, μπορούν να υλοποιηθούν σε τρεις φάσεις και θα πρέπει να έχουν ως στόχο την επαναδημιουργία του δημόσιου φυσικού μονοπωλίου και συγκεκριμένα:

Στην πρώτη φάση:

- θα πρέπει να υπάρξει άμεση ματαίωση της απελευθέρωσης της αγοράς φυσικού αερίου δηλ του νομοσχεδίου και του road map που προτείνει η Ε.Ε.
- να παραμείνει το ιδιοκτησιακό καθεστώς των εταιρειών όπως ακριβώς είχε πριν την ιδιωτικοποίηση του ΔΕΣΦΑ.
- ως λογική συνέχεια του παραπάνω, είναι η άμεση ανάκληση της οριστικοποίησης της πώλησης του ΔΕΣΦΑ, του Εθνικού Συστημάτος Φυσικού Αερίου, στην κρατική

¹¹¹ Για να γίνει περισσότερο κατανοητό αυτό ας δούμε το ακόλουθο παράδειγμα. Έστω ένα αγαθό χ του οποίου η ζήτηση είναι 8 μονάδες σε τιμή 8€ ανά μονάδα αγαθού. Τα συνολικά έσοδα για την επιχείρηση θα είναι 8 μον. x 8€ = 64€. Αν η τιμή αυξηθεί στα 10€ ανά μονάδα αγαθού και η ζητούμενη ποσότητα μειωθεί μόνο κατά μια μονάδα τότε τα έσοδα της επιχείρησης αυξάνονται κατά 6€ αφού 7μον x 10€ = 70€. Βλ. και υποσημείωση 10 Η ελαστικότητα στο παράδειγμα αυτό είναι 0,5. Υπενθυμίζεται ότι η ελαστικότητα της ζήτησης είναι αρνητική, αλλά στις στοιχειώδεις αναπτύξεις του θέματος το αρνητικό σημείο συνήθως παραλείπεται καθώς η ελαστικότητα πολλαπλασιάζεται με το (-1) ή χρησιμοποιείται το μαθητικό σύμβολο του απόλυτου | |. Βλ. και Lipsey G., (1972) ο.π. (υποσημείωση 10) σελ.149, 151.

¹¹² Η μελέτη της ελαστικότητας της ζήτησης του φ.α. ως προς την τιμή θα είχε ως αποτέλεσμα πολύ χρήσιμα συμπεράσματα.

εταιρεία Socar του Αζερμπαϊτζάν και να επανέλθει στην κυριότητα του Ελληνικού Δημοσίου

- η διαχείριση των ΕΠΑ να γίνεται από τον κύριο μέτοχο που έχει το 51% των μετοχών, δηλ από το Ελληνικό Δημόσιο – ΔΕΠΑ

Οι τέσσερις αυτές ενέργειες της πρώτης φάσης θα έχουν άμεσα αποτελέσματα που είναι:

- η αποφυγή της ολιγοπωλιακής διάρθρωσης της αγοράς φ.α.
- η αποφυγή της υπέρογκης αύξησης της τιμής του φυσικού αερίου, εις βάρος των καταναλωτών (οικιακών και της βιομηχανίας) ως επακόλουθο της ολιγοπωλιακής διάρθρωσης.
- η διατήρηση των όποιων οικονομιών και αποδόσεων κλίμακας που οι υπάρχουσες εταιρίες έχουν
- η αποφυγή του μεγάλου ζητήματος των αξιώσεων για υψηλές χρηματικές αποζημιώσεις από την πλευρά των ιδιωτών μετόχων των ΕΠΑ (Shell και ENI) ή οποιασδήποτε άλλης συμφωνίας η οποία δεν θα είναι προς όφελος των καταναλωτών
- η διαχείριση των ΕΠΑ από την ΔΕΠΑ θα καταστήσει εφικτή την περαιτέρω ανάπτυξη των δικτύων και τη διεύθυνση του φ.α. στις περιοχές ευθύνης τους, με τα αντίστοιχα μακρο-οικονομικά αναπτυξιακά και περιβαλλοντικά οφέλη.
- με την ιδιοκτησία του ΔΕΣΦΑ από το Ελληνικό Δημόσιο, α) παραμένει μια εταιρεία εθνικής στρατηγικής σημασίας ως σημαντικότερο εργαλείο για την οικονομική και περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας στο κράτος και στην οποιαδήποτε κυβέρνηση η οποία θα έχει την πραγματική θέληση για προώθηση της διαδικασίας της Ανάπτυξης και β) αποφεύγεται η εμπλοκή της χώρας σε επικίνδυνα ενεργειακά και γεωστρατηγικά συμφέροντα

Στην δεύτερη φάση: η οποία θα πρέπει επίσης να γίνει σε σύντομο χρονικό διάστημα θα πρέπει να υπάρξει καθετοποίηση των εταιρειών του φυσικού αερίου με ιδιοκτήτη το Ελληνικό Δημόσιο. Η φάση αυτή μπορεί να χωριστεί σε δύο υπό φάσεις.

- Στην πρώτη υπό – φάση θα πρέπει να γίνει η επανακαθετοποίηση της ΔΕΠΑ με τον ΔΕΣΦΑ, έτσι ώστε να σταματήσουν τα επιπλέον κόστη που προκύπτουν από τις ενδιάμεσες πληρωμές της ΔΕΠΑ προς τον ΔΕΣΦΑ και να εκμεταλλευτούν στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό τις αυξημένες οικονομίες και αποδόσεις κλίμακας που θα προκύψουν.¹¹³

¹¹³ Π.χ. οικονομίες και αποδόσεις κλίμακας θα προκύψουν επίσης από την κατάργηση των πολύπλοκων διαδικασιών που εφαρμόζονται σήμερα για τις συνάψεις συμβάσεων μεταφοράς και αεριοποίησης φυσικού αερίου καθώς τις τιμολογήσεις που επακολουθούν και τις λοιπές διαδικασίες που απαιτούνται όπως επίσης και των ημερήσιων δηλώσεων από την ΔΕΠΑ προς τον ΔΕΣΦΑ. Σε τελική ανάλυση με την κατάργηση της πολύπλοκης διαδικασίας - γραφειοκρατίας που υπάρχει σήμερα και της αξιοποίησης του επιστημονικού δυναμικού των εταιρειών με καλύτερους εναλλακτικούς τρόπους.

- Στην δεύτερη υπό φάση θα πρέπει να γίνει η καθετοποίηση της ΔΕΠΑ με τις ΕΠΑ σε μια ενιαία εταιρεία, η οποία θα αποτελεί το φυσικό μονοπώλιο που θα ανήκει στο Ελληνικό Δημόσιο, με όλα τα πλεονεκτήματα που θα υπάρξουν από τις τεράστιες αποδόσεις και οικονομίες κλίμακας, οι οποίες θα είναι ευεργετικές για την εθνική οικονομία, την κοινωνία και το περιβάλλον.

Όσον αφορά τις εμπλοκή των εταιρειών Shell και ENI που είναι οι μέτοχοι των υπάρχοντων ΕΠΑ με 49% και το διαφαινόμενο πρόβλημα που θα υπάρξει από την καθετοποίηση της ΔΕΠΑ με τις ΕΠΑ, πέραν από το πολύ ριζοσπαστικό σενάριο εθνικοποίησης των ΕΠΑ με τις επακόλουθες επιπτώσεις για τις δυο εταιρείες, θα μπορούσε να βρεθεί μια ρεαλιστική φόρμουλα, σύμφωνα με την οποία οι εν λόγω εταιρείες θα μπορούσαν να παραμένουν ως μέτοχοι κατ' αναλογίαν της ενιαίας πλέον ΔΕΠΑ και να εισπράττουν αντίστοιχο μέρος για όσα χρόνια θα απόμεναν, εάν είχαν την διαχείριση των υφιστάμενων ΕΠΑ.

Στην τρίτη φάση¹¹⁴ θα πρέπει να δημιουργηθεί **ένας Δημόσιος Φορέας Ενέργειας** ο οποίος σήμερα απουσιάζει. Ο φορέας αυτός **θα περιλαμβάνει** όλες τις δημόσιες εταιρείες στους διάφορους κλάδους του τομέα της ενέργειας, δηλ. του ηλεκτρισμού¹¹⁵ της ενιαίας ΔΕΗ που θα πρέπει να επίσης να επαναδημιουργηθεί, των πετρελαιοειδών, του φυσικού αερίου των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας κ.α. Στον φορέα αυτόν **θα πρέπει να περιλαμβάνονται επίσης** πανεπιστημιακά ιδρύματα με τα αντίστοιχα τμήματα για να υπάρχει εμπειριστατωμένη επιστημονική ανάλυση, έρευνα και κατευθύνσεις. Η δημιουργία αυτού του φορέα επιβάλλεται για την άσκηση ουσιαστικής ενεργειακής πολιτικής της χώρας που είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάπτυξη.

- **Γιατί είναι απαραίτητη η δημιουργία Δημόσιου Φορέα Ενέργειας**

Σήμερα, αλλά πολύ περισσότερο στο άμεσο μέλλον, με την συνέχιση της ιδιωτικοποίησης όλων των ενεργειακών υποδομών της χώρας, των δικαιωμάτων της εμπορικής εκμετάλλευσης και την απελευθέρωση των αγορών, η ανταγωνιστικότητα που υπάρχει ανάμεσα στις διάφορες μορφές ενέργειας θα ενταθεί. Η εντατικοποίηση αυτή, θα προκύψει από τον στόχο της μεγιστοποίησης των επιχειρηματικών κερδών των εταιρειών που θα δραστηριοποιηθούν, καθώς οι διάφορες μορφές ενέργειας τόσο στην οικιακή, όσο και στην βιομηχανική κατανάλωση, αλλά και στις μεταφορές είναι σε μεγάλο βαθμό υποκατάστατες. Αυτό θα πυροδοτήσει μια άναρχη και στρεβλή διαδικασία που θα κατευθύνεται αποκλειστικά και μόνον από τις δυνατότητες μεγιστοποίησης του κέρδους των ιδιωτικών εταιρειών ενέργειας και όχι από τις πραγματικές ενεργειακές ανάγκες της χώρας και της κοινωνίας. Με την σειρά της αυτή η άναρχη διαδικασία θα αποτελέσει

¹¹⁴ Ο σχεδιασμός της τρίτης φάσης μπορεί να ξεκινήσει παράλληλα με τις προηγούμενες φάσεις.

¹¹⁵ Αντίστοιχα με την καθετοποίηση των εταιρειών του Φυσικού Αερίου θα πρέπει να γίνει και η καθετοποίηση των εταιρειών της Ηλεκτρικής Ενέργειας, δηλ της επαναδημιουργίας της ΔΕΗ, υπό πλήρως δημόσια ιδιοκτησία, των εταιρειών ανανεώσιμων πηγών ενέργειας κλπ.

ουσιαστικά, τροχοπέδη στην πραγματική οικονομική ανάπτυξη και στην περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας.

Καθώς η ενέργεια είναι βασική και αναγκαία προϋπόθεση για την ανάπτυξη, ο κεντρικός σχεδιασμός μέσα από έναν Δημόσιο Φορέα Ενέργειας κρίνεται απαραίτητος γιατί υπό τον κεντρικό σχεδιασμό που θα επιτυγχάνεται μέσα από αυτόν οι διάφορες μορφές ενέργειας θα μετατρέπονται σε συμπληρωματικές. Ο σχεδιασμός αυτός θα οργανώνεται με επιστημονικό τρόπο με βάση τις αναλύσεις κόστους – οφέλους από την σκοπιά των κοινωνικών αναγκών και των αναγκών της ανάπτυξης, υπό τον περιορισμό των περιβαλλοντικών επιπτώσεων και των τεχνολογιών που απαιτούνται. Σε συνδυασμό με την χρησιμοποίηση επιστημονικών μεθόδων φυσικών διαθεσίμων και ολοκληρωμένων αποδόσεων, θα μπορέσει να προσδιορίσει τις πραγματικές ενεργειακές ανάγκες της χώρας και την ενεργειακή της πολιτική έχοντας θετικά αποτελέσματα τα οποία συνοπτικά είναι:

- Παροχή φθηνής/φθηνότερης ενέργειας
- Ικανοποίηση βασικών κοινωνικών αναγκών (θέρμανση, μαγείρεμα, ζεστό νερό κλπ)
- Δυνατότητες ίσων ευκαιριών στην διαστρωμάτωση της κοινωνίας
- Δυνατότητες ίσων ευκαιριών για τους κατοίκους όλων των γεωγραφικών περιοχών και περιφερειών της χώρας.
- Κατεύθυνση της κάθε μορφής ενέργειας στην χρήση στην οποία είναι πιο αποδοτική,¹¹⁶ υπό τον περιορισμό των περιβαλλοντικών επιπτώσεων και την ικανοποίηση των κοινωνικών αναγκών.
- Σχεδιασμός της ανάπτυξης γεωγραφικών περιοχών – περιφερειών με βάση τις ιδιαιτερότητες και τις δυνατότητες τους, αναλόγως των φυσικών τους διαθεσίμων, και της παραγωγικής τους δομής, που πιθανόν να απαιτεί μια συγκεκριμένη μορφή ενέργειας σε σχέση με μιαν άλλη ή/και τον καλύτερο συνδυασμό τους.
- Δυνατότητες σχεδιασμού χωροθέτησης της βιομηχανίας και των παραγωγικών δραστηριοτήτων της χώρας καθώς και των δυνατοτήτων ανάπτυξής τους.
- Μείωση του ενεργειακού κόστους της βιομηχανίας και γενικά της παραγωγικής δραστηριότητας της χώρας που θα έχουν ως αποτέλεσμα α) φθηνότερα προϊόντα και δυνατότητες κατανάλωσης για την εκπλήρωση βασικών αναγκών της κοινωνίας β) την ενδυνάμωση της ανταγωνιστικότητας της χώρας και την τόνωση των εξαγωγών.

¹¹⁶ Το μεγαλύτερο ποσοστό φ.α. που καταναλώθηκε κατά την διάρκεια των ετών 1998 – 2012 αξιοποιήθηκε στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από θερμικές μονάδες ηλεκτροπαραγωγής της ΔΕΗ, αλλά και από ιδιώτες ηλεκτροπαραγωγούς. ΔΕΣΦΑ Αθήνα Δεκέμβριος 2013 ο.π. (υποσημείωση 54) σελ.9 Για το ενεργειακό μείγμα και για την αποδοτικότερη χρήση των διάφορων μορφών ενέργειας με τον περιορισμό των περιβαλλοντικών επιπτώσεων υπάρχουν διάφορες απόψεις που έχουν αποτυπωθεί σε διάφορες μελέτες. Βλ. για παράδειγμα Μπατιστάτος, 2005, «Η ΒΕΛΤΙΣΤΗ ΧΡΗΣΗ ΛΙΓΝΙΤΗ & ΦΑ ΠΡΟΣ ΟΦΕΛΟΣ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ & ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ», Δημερίδα ΤΕΕ «ΛΙΓΝΙΤΗΣ & ΦΥΣΙΚΟ ΑΕΡΙΟ ΣΤΗΝ ΗΛΕΚΤΡΟΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ», 9 & 10 ΙΟΥΝΙΟΥ 2005, http://library.tee.gr/digital/m2069/m2069_batistatos.pdf

- Ανάπτυξη των μεταφορών (πρώτων υλών προς τις βιομηχανίες καθώς και των παραγόμενων προϊόντων προς τους χώρους κατανάλωσή τους – μεγάλα αστικά κέντρα, πόλεις κωμοπόλεις, χωριά- μεταφοράς των γεωργικών προϊόντων κλπ) μέσα από την πτώση του κόστους των καυσίμων, καθώς θα υπάρχει η δυνατότητα κατεύθυνσης και υλοποίησης της καταλληλότερης μορφής ενέργειας σε κάθε τομέα του κλάδου των μεταφορών.
- Ισόρροπη περιφερειακή ανάπτυξη.
- Ανάπτυξη των δημόσιων συγκοινωνιών αστικών και υπεραστικών για την εξυπηρέτηση των κοινωνικών αναγκών
- Εκμετάλλευση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.
- Δυνατότητες έρευνας και ανάπτυξης νέων τεχνολογιών ανανεώσιμων και όχι μόνον πηγών ενέργειας.
- Δυνατότητες έρευνας υδρογονανθράκων και φυσικού αερίου στον Ελλαδικό χώρο καθώς και της εξόρυξής τους.
- Λιγότερους ρύπους – καθαρότερο περιβάλλον ιδιαίτερα για τα αστικά κέντρα.
- Περιβαλλοντική προστασία, δυνατότητες διατήρησης των φυσικών διαθεσίμων της χώρας, υλοποίηση δηλ της λεγόμενης βιώσιμης ή αειφόρου ανάπτυξης.
- Δημιουργία επιστημονικού – τεχνολογικού πάρκου ή ακόμη και τεχνόπολης ενέργειας που θα υπάγεται στον δημόσιο φορέα ενέργειας.

Από όλα όσα αναφέρθηκαν τα θετικά με πολλαπλασιαστικό τρόπο, μακρο-οικονομικά αποτελέσματα που θα προκύψουν μέσα από τις αλληλεπιδρόμενες επιστημονικά σχεδιασμένες και συντονισμένες διαδικασίες, είναι τεράστια και θα δώσουν πραγματική ώθηση στην δημιουργία των απαραίτητων συνθηκών για την διαδικασία της ανάπτυξης η οποία σύμφωνα με τον ορισμό του καθηγητή Κ. Βαϊτσο¹¹⁷, σε αντιδιαστολή με την έννοια της οικονομικής μεγέθυνσης, που ορίζεται ποσοτικά με αλλά (ακόμη και σ' αυτήν την περίπτωση) όχι με ουδέτερα κριτήρια διαχρονικών μεταβολών στο μέγεθος της οικονομικής δραστηριότητας μιάς χώρας, **η οικονομική ανάπτυξη εκφράζει ένα πλατύτερο και πιο σύνθετο φάσμα εννοιών. Το περιεχόμενό τους αναφέρεται στη δημιουργία εκείνων των οικονομικών συνθηκών και επιδόσεων καθώς και των κοινωνικών τους επιπτώσεων που επιτρέπουν την ολοκλήρωση της ανθρώπινης προσωπικότητας στο επίπεδο του ατόμου και των συλλογικών δυνατοτήτων μιάς κοινωνίας.**¹¹⁸

¹¹⁷ Βαϊτσος Κ. Οικονομική ανάπτυξη, Πανεπιστήμιο Αθηνών Αθήνα 1989 -1990 σελ 1 - 9

¹¹⁸ Για την έννοια της ανάπτυξης και της 4-πλης βιωσιμότητας βλ. επίσης Τάσιος Θ. Ας Αναστοχασθούμε Εαυτούς και Αλλήλους, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης Ηράκλειο 2014 σελ.: 263 – 265 και 265 – 299 για μία μεγαλύτερη ανάλυση σε σχέση με το περιβάλλον, κλπ.

3. Ενδεχόμενα αντεπιχειρήματα κατά των προτάσεων. Στήριξη των προτάσεων με περαιτέρω επιχειρήματα

Είναι βέβαιο ότι οι προτάσεις αυτές θα τύχουν διαφόρων ειδών «σκληρής» κριτικής από «ειδήμονες» του γνωστικού αντικείμενου της ενέργειας και της ανάπτυξης. Δεν αξίζει βέβαια να ασχοληθεί κανείς εκτεταμένα για να αποκρούσει φθηνά επιχειρήματα που θα τεθούν περί αναχρονιστικών μεθόδων σχεδιασμού και ανάπτυξης, βολεμένων συνδικαλιστών, αργόσχολων του δημόσιου τομέα που δεν επιθυμούν να χάσουν τις θέσεις τους, αδιαφανών προσλήψεων σκανδάλων και διαπλοκών που ενδεχομένως θα ξεθάψουν και θα αφήσουν να πλανώνται ως τα φαντάσματα του παρελθόντος που θα αναβιώσουν και θα σταματήσουν την «ανάπτυξη» που τώρα «χτίζουν» σε μια νέα κοινωνία πλήρως ανταγωνιστική, του ιδιωτικού τομέα και της επιχειρηματικής δραστηριότητας, όπου τα πάντα κρίνονται από την μεγιστοποίηση του κέρδους, είναι εμπόρευμα και ρυθμίζονται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο από το αόρατο χέρι της αγοράς και η έννοια των εταιρειών της κοινής ωφελείας δεν έχει θέση.

Χωρίς να παραγνωρίζονται οι δόσεις αληθείας σε πολλά από τα επιχειρήματα της παραπάνω παραγράφου, που όμως δεν μπορούν να είναι αντικείμενο απαντήσεων μιας κατά το δυνατόν επιστημονικής μελέτης όπως η παρούσας τα επιχειρήματα μερικές σύντομες απαντήσεις ο γράφων κρίνει σκόπιμο ότι πρέπει να δοθούν.

Κατ' αρχήν είναι ουσιαστική σημασίας να ειπωθεί ότι τα μεγαλύτερα σκάνδαλα έγιναν ανάμεσα στον ιδιωτικό τομέα και τον δημόσιο, καθώς ο τελευταίος άφησε «χώρο» στον πρώτο για έργα τα οποία μπορούσε να αναλάβει ο ίδιος¹¹⁹ (όπως έπραττε σε πολλές περιπτώσεις στο παρελθόν) με αποτέλεσμα να υπάρξουν υπερκοστολογήσεις εις βάρος του δημοσίου και εις όφελος του ιδιωτικού τομέα. Το παράδειγμα του κολοσσού της Siemens και τα όσα ακούστηκαν για την παγκόσμια δράση της είναι χαρακτηριστικό για τον τρόπο λειτουργίας της ανάληψης έργων. Επίσης το παράδειγμα του Ελληνικού Χρηματιστηρίου το 1999, με τις καταστροφικές συνέπειες, αλλά και η παγκόσμια κρίση που ξεκίνησε το 2008, δείχνουν ξεκάθαρα για το πως λειτουργούν οι αγορές υπό το αόρατο χέρι... Επίσης καλό θα είναι να μην αποσιωπάται η τεράστια φοροδιαφυγή του ιδιωτικού τομέα στην χώρα μας, στην προσπάθειά του να μεγιστοποιήσει τα κέρδη του... Παρ' όλα αυτά τα πολύ γνωστά και απλά παραδείγματα, συστηματικά υμνείται ο ιδιωτικός τομέας σε αντίθεση με τον δημόσιο ο οποίος κατακρίνεται.

Όσον αφορά για τις στρεβλώσεις εντός δημοσίων οργανισμών κοινής ωφελείας με θέματα που έχουν να κάνουν με αδιαφανείς πολλές φορές προσλήψεις προσωπικού, και πολλά

¹¹⁹ Βλ. για π.χ., Σκάνδαλο Enron, Wikipedia, Βικιπαίδεια, http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CE%BA%CE%AC%CE%BD%CE%B4%CE%B1%CE%BB%CE%BF_Enron, Naomi Klein (2010) ο.π. (υποσημείωση 58), σελ. 379 – 437, Μπογιόπουλος Ν., (2011) ο.π. (υποσημείωση 56), διάφορα κεφάλαια.

άλλα, θα πρέπει ξεκάθαρα να ειπωθεί ότι την ευθύνη την έχουν οι εκάστοτε κυβερνήσεις που είτε καλλιεργούσαν αυτές τις μεθόδους, είτε τις ανέχονταν για προφανείς λόγους. Συνεπώς οι στρεβλώσεις αυτές αφ' ενός δεν αποτελούν «δομικό» πρόβλημα του δημόσιου τομέα, αλλά μάλλον δομικό πρόβλημα των εκάστοτε Ελληνικών κυβερνήσεων. Κατά την ίδια λογική μήπως θα έπρεπε και οι κυβερνήσεις να ιδιωτικοποιηθούν; Επιπλέον οι «διασώστες» αυτής την κατάστασης, είναι οι ίδιοι που πουλάνε το «ίδιο προϊόν», αυτήν την φορά από την αναστροφή πλευρά σαν να μην έχουν οι ίδιοι καμία απολύτως ευθύνη.

Ως σοβαρά μπορούν να ληφθούν τα επιχειρήματα - ερωτήματα που έχουν να κάνουν με την χρηματοδότηση για την υλοποίηση των προτάσεων της παρούσας εργασίας καθώς και το γενικότερο πολιτικό και οικονομικό πλαίσιο της Ε.Ε.

Όσον αφορά την πρώτη και την δεύτερη φάση που έχει να κάνει με την καθετοποίηση των εταιρειών του φ.α. τα ερωτήματα (που είναι και γενικότερα) συνήθως είναι:

α) Από πού θα αντληθούν τα χρήματα για την ανάπτυξη των υποδομών και την κατασκευή δικτύων – αγωγών φ.α., και

β) όλα τα παραπάνω, για καθετοποίηση των εταιρειών φ.α, υπό δημόσια ιδικτησία, αλλά και γενικότερα της ενέργειας, είναι αντίθετα με το πλαίσιο της Ε.Ε. που προωθεί τις ιδιωτικοποιήσεις και τις απελευθερώσεις των αγορών.

Τα δύο αυτά επιχειρήματα πρέπει να απαντηθούν μαζί. Η υλοποίηση των παραπάνω προτάσεων όπως αναφέρθηκε θα γίνει σταδιακά και σε σημαντικό βαθμό από αυτοχρηματοδότηση. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι τα κέρδη του Ομίλου ΔΕΠΑ τον οποίο αποτελούν οι εταιρείες, ΔΕΠΑ, ΔΕΣΦΑ και οι τρεις ΕΠΑ ήταν:

190.922.427. ευρώ για το έτος 2011,

133.593.051 ευρώ για το έτος 2012 και

146.701.254 ευρώ για το έτος 2013¹²⁰.

Το 2014, το μεγαλύτερο μέρος των κερδών της ΔΕΠΑ Α.Ε. του έτους 2013 που ανήλθε σε 144.356.074 ευρώ, υπό την μορφή του μερίσματος κερδών δόθηκε στους μετόχους της ΔΕΠΑ, δηλ. στα ΕΛΠΕ και στον κύριο μέτοχο που είναι το ΤΑΙΠΕΔ. Συγκεκριμένα, 48.526.078 Ευρώ από τα κέρδη μετά φόρων του έτους 2013 και ποσό 60.010.208 Ευρώ ως διανομή κερδών παρελθουσών χρήσεων¹²¹. Από το σύνολο των 108.536.287 Ευρώ το 65% που αντιστοιχεί στο ποσό των 70.548.586 Ευρώ δόθηκαν στο ΤΑΙΠΕΔ που είναι ο βασικός μέτοχος και λογικά χρησιμοποιήθηκαν για την εξυπηρέτηση του χρέους ή όπως και να έχει

¹²⁰ www.depa.gr

¹²¹

http://www.depa.gr/uploads/files/1_8_14/%CE%95%CE%9D%CE%94%CE%99%CE%91%CE%9C%CE%95%CE%A3%CE%95%CE%A3%20%CE%9F%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%9D%CE%9F%CE%9C%CE%99%CE%9A%CE%95%CE%A3%20%20%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%A3%CE%A4%CE%91%CE%A3%CE%95%CE%99%CE%A3%20%CE%9F%CE%9C%CE%99%CE%9B%CE%9F%CE%A5%20%CE%9A%CE%91%CE%99%20%CE%9C%CE%97%CE%A4%CE%A1%CE%99%CE%9A%CE%97%CE%A3%2030_06_2014_2.pdf (σελ. 12)

δεν κατευθύνθηκαν σε επενδύσεις. Τα χρήματα αυτά θα μπορούσαν να είχαν επενδυθεί και να υπάρξουν πολλαπλασιαστικά μακροοικονομικά αποτελέσματα για την οικονομία και την ουσιαστική ανάπτυξη. Με αυτόν τον τρόπο πρέπει να χρησιμοποιηθούν μέσα στην νέα καθετοποιημένη δημόσια ΔΕΠΑ που θα έχει τον χαρακτήρα της εταιρείας κοινής ωφελείας.

Επιπλέον της αυτοχρηματοδότησης για την νέα καθετοποιημένη ΔΕΠΑ μπορεί να υπάρξει λογικός δανεισμός κατόπιν μελετών όπου θα ληφθούν υπόψη όλοι οι απαραίτητοι χρηματοοικονομικοί δείκτες που απαιτούνται έτσι ώστε να καλυφθούν οι δαπάνες για τις απαιτούμενες **επενδύσεις σε δίκτυα και υποδομές , χωρίς να διαταραχθεί η εύρυθμη λειτουργία της δημόσιας κοινωφελούς εταιρείας, η υγιής οικονομική της κατάσταση, το κεφάλαιο κίνησης και τα απαραίτητα ρευστά διαθέσιμα.**

Εφόσον όλα τα παραπάνω έρχονται σε σύγκρουση με το πλαίσιο και τις επιταγές της Ε.Ε., και σε σχέση με την δημιουργία Δημόσιου Φορέα Ενέργειας, αυτομάτως συμπεραίνεται, ότι υπάρχει σύγκρουση ανάμεσα στο εθνικό συμφέρον της χώρας και τα συμφέροντα της Ε.Ε. Μέσα από τον ασφυκτικό κλοιό του κοινού νομίσματος, των συμφώνων σταθερότητας, των επιταγών που πρέπει να ακολουθούνται με βάση τις ευρωπαϊκές οδηγίες και όλων των άλλων υποχρεώσεων της χώρας απέναντί της,¹²² έχει δημιουργηθεί μια πραγματική ασφυκτική τροχοπέδη για την μεγέθυνση της οικονομίας που είναι αναγκαία προϋπόθεση για την ανάπτυξη και έχει τεθεί η χώρα στον φαύλο κύκλο του σπειροειδούς της οικονομικής ύφεσης. Η τελική απόφαση βέβαια είναι πολιτική και όλα αυτά που αναφέρθηκαν σε αυτήν την παράγραφο, ξεφεύγουν από το αντικείμενο της παρούσας εργασίας, που είχε ως σκοπό να αποδείξει ότι η απελευθέρωση της αγοράς του φ.α. θα οδηγήσει σε ολιγοπωλιακή διάρθρωση της αγοράς με αρνητικές συνέπειες για τους εργαζόμενους και για τον τελικό καταναλωτή, αφού θα προκαλέσει αύξηση της τιμής, μη περεταίρω διείσδυση του φ.α. τόσο στις περιοχές που ήδη υπάρχει αλλά και στις υπόλοιπες γεωγραφικές περιοχές που δεν υπάρχουν δίκτυα και δεν θα συμβάλει στην αναπτυξιακή διαδικασία της χώρας. Αντιθέτως οι κερδισμένοι θα είναι οι μεγάλοι επιχειρηματικοί όμιλοι που θα δραστηριοποιηθούν και που είναι προς το συμφέρον τους η πολυδιάσπαση και η απελευθέρωση των αγορών. Τα κέρδη που αναφέρθηκαν για τον όμιλο ΔΕΠΑ αποτελούν το κίνητρο τους για να μπουν στην συγκεκριμένη αγορά.

¹²² Ακόμη και των υποχρεώσεων που έχουν να κάνουν με θέματα εξωτερικής πολιτικής της Ε.Ε. και εμπορίου όπως π.χ. με τις πρόσφατες κυρώσεις τις Ε.Ε. και των κρατών μελών της, εναντίον της Ρωσίας, με αποτέλεσμα την μη διάθεση Ελληνικών αγροτικών προϊόντων προς την τελευταία, κατόπιν του εμπάργκο που η Ρωσία επέβαλε σε μια σειρά από αγροτικά προϊόντα της Ε.Ε.

Βιβλιογραφία

1. Branson W. – L Litvack, Μακρο – οικονομική θεωρία, Gutenberg, Αθήνα 1988
2. Chacholiades M., Μικρο –οικονομική I & II Georgia State University, Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη Αθήνα 1989
3. Klein N., Το Δόγμα του Σοκ. Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 2010
4. Lipsey G.R. Εισαγωγή στη θετική οικονομική, Παπαζήσης, Αθήνα 1972
5. Robinson J.- Eatwell J., Εισαγωγή στη σύγχρονη οικονομική, Παπαζήσης, Αθήνα 1977
6. Walker D – Charman K., Η χωροθέτηση της βιομηχανίας. Θεωρία και Πολιτική, Παπαζήσης, Αθήνα 1992
7. ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ. Τιμές και κόστος ενέργειας στην Ευρώπη, Βρυξέλλες, 22.1.2014 COM(2014) 21 final.
8. Βαϊτσος Κ. Οικονομική ανάπτυξη, Πανεπιστήμιο Αθηνών Αθήνα 1989 - 1990
9. Δελεαστίκ Γ. «Όμηρος της Τουρκίας η Ελλάδα στον τομέα του φυσικού αερίου» Έθνος 18.12.2013
10. ΔΕΠΑ, Διαγωνισμός 729/13 ΙΔΡΥΣΗ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ ΠΑΡΟΧΗΣ ΑΕΡΙΟΥ.
11. Μαρκογιαννάκης Β., Μελέτη των αναπτυσσόμενων αγορών φυσικού αερίου της Ευρώπης - Η θέση της Ελλάδας. Διπλωματική Εργασία, Καθηγητής Ψαρράς Ι., Επιβλέπουσα Ανδρουλάκη, Στ., Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σχολή Ηλεκτρολόγων Μηχανικών και Μηχανικών Υπολογιστών. Τομέας Ηλεκτρικών Βιομηχανικών Διατάξεων και Συστημάτων Αποφάσεων, Αθήνα, Οκτώβριος 2012
12. Μπογιόπουλος Ν., «Είναι ο Καπιταλισμός ηλίθιος», Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 2011
13. Παπαδασκαλόπουλος ΑΘ. – Χριστοφάκης Μ., Περιφερειακός Προγραμματισμός, Παπαζήσης, Αθήνα 2002
14. Πρωτοβουλία Εργαζομένων ΕΠΑ ΑΤΤΙΚΗΣ, Σημειώσεις σχετικά με τις επιχειρούμενες αλλαγές στην αγορά του φυσικού αερίου, Ιούλιος 2014
15. Ρέππας Π. Οικονομική ανάπτυξη, θεωρίες και στρατηγικές, Παπαζήσης Αθήνα 1991
16. Τάσιος Θ. Ας Αναστοχασθούμε Εαυτούς και Αλλήλους, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης Ηράκλειο 2014
17. ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ ΗΜΕΡΙΔΑ: "Διείσδυση του Φυσικού Αερίου στην αγορά ενέργειας: Τεχνικά προβλήματα, προοπτικές, ασφάλεια" ΕΙΣΗΓΗΣΗ ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ, 4 Νοεμβρίου 2004
18. Τόλιος Γ., «Περιβάλλον και Αγροτική Πολιτική σε συνθήκες παγκοσμιοποίησης. Εναλλακτική Στρατηγική Αυτοδυναμίας Τροφίμων», Εκδόσεις ΚΨΜ, Αθήνα 2009
19. Χα-Τζουν Τσανγκ, 23 αλήθειες που δεν μας λένε για τον καπιταλισμό, Καστανιώτη, Αθήνα 2011

20. 902.gr, ΕΡΧΟΝΤΑΙ ΚΑΙ ΝΕΕΣ ΑΥΞΗΣΕΙΣ ΣΕ 3 ΜΗΝΕΣ Τιμολόγια ΔΕΗ: Αυξήσεις - φωτιά μέχρι 25% για τις μικρές καταναλώσεις .11η αύξηση στην τιμή του ρεύματος από το 2010, 14.01.2013, <http://www.902.gr/eidisi/oikonomia/6744/anakoinothikan-ayxiseis-sta-timologia-tis-dei>
21. 902.gr, Τα «μπλακ άουτ» της απελευθέρωσης Ενέργειας σε ΗΠΑ, Καναδά, Βρετανία, Δανία και Ιταλία, <http://www.902.gr/eidisi/oikonomia/46848/ta-mplak-aoyt-tis-apeleytherosis-energeias-se-ipa-kanada-vretania-dania-kai>
22. AgroNews, Η Shell αγόρασε το 24,5% της ΕΠΑ Αττικής από την Αγροτική, 07.03.2012, <http://www.agronews.gr/news/companies/arthro/77986/i-shell-agorase-to-245-tis-epa-attikis-apo-tin-agrotiki/>
23. Crash Magazine online, ΔΕΗ, Νέες αυξήσεις στο ρεύμα, 22.07.2014, <http://www.crashonline.gr/%CE%B4%CE%B5%CE%B7-%CE%BD%CE%AD%CE%B5%CF%82-%CE%B1%CF%85%CE%BE%CE%AE%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%BF-%CF%81%CE%B5%CF%8D%CE%BC%CE%B1/>
24. Crash magazine on line ,ΔΕΗ: Νέες αυξήσεις στο ρεύμα 22.07.2014, <http://www.crashonline.gr/%ce%b4%ce%b5%ce%b7-%ce%bd%ce%ad%ce%b5%cf%82-%ce%b1%cf%85%ce%be%ce%ae%cf%83%ce%b5%ce%b9%cf%82-%cf%83%cf%84%ce%bf-%cf%81%ce%b5%cf%8d%ce%bc%ce%b1/>
25. Enet.gr Ελευθεροτυπία, Στη δικαιοσύνη το καρτέλ γάλακτος, 11.11.2013, <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=397740>
26. File: Number of entities bringing natural gas into the country, Eurostat, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/File:Number_of_main_entities_2012.png
27. File: Number of entities bringing natural gas into the country.png, Eurostat http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/File:Number_of_entities_bringing_natural_gas_into_the_country.png
28. File: Number of main natural gas retailers, 2003-2012.png, Eurostat, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/File:Number_of_main_natural_gas_retailers_2003-2012.png
29. File: Number of retailers selling natural gas to final customers, 2003-2012.png, Eurostat. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/File:Number_of_retailers_selling_natural_gas_to_final_customers_2003-2012.png#filehistory
30. Gas prices for domestic consumers, from 2007 onwards - bi-annual data [nrg_pc_202], Eurostat, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nrg_pc_202&lang=en

31. Gas prices for industrial consumers, from 2007 onwards - bi-annual data [nrg_pc_203], Eurostat, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nrg_pc_203&lang=en
32. Hrima.gr , Αγορά Ενέργειας. Αλλάζει το τοπίο στην λιανική ηλεκτρισμού, Μάιος 2014, <http://www.hrima.gr/article.asp?view=1775&ref=1768>
33. iNews.gr, Η απόρρητη Έκθεση του ΔΝΤ για Βαρδινογιάννη και Λάτση.24.09.2012 <http://www.inewsgr.com/135/i-aporriti-ekthesi-tou-dnt-gia-vardinogianni-kai-latsi.htm>
34. Lifo, Ακριβότερο το ρεύμα για τα εξοχικά τώρα, από το Σεπτέμβριο για όλους, 22.07.2014 <http://www.lifo.gr/now/economy/50565>
35. Odyssee Enerdata, Household energy consumption by energy source in the EU, <http://www.odyssee-mure.eu/publications/efficiency-by-sector/household/Household-profile-6.pdf>
36. Odyssee Enerdata, Real energy prices for households in the EU, <http://www.odyssee-mure.eu/publications/efficiency-by-sector/household/Household-profile-3.pdf>
37. Odyssee Enerdata, Specific consumption per dwelling, energy price and income, <http://www.odyssee-mure.eu/publications/efficiency-by-sector/household/Household-profile-5.pdf>
38. Ramnousia, Av Βαρδινογιάννης και Λάτσης πλήρωναν τις οφειλές τους... 20.03.2014, <http://www.ramnousia.com/2014/03/an-o-vardinogiannis-kai-o-latsis-plironan-tis-ofeiles-toys.html>
39. Stern: Την Ελλάδα τη διοικεί ένα μονοπώλιο εκατομμυριούχων, iefimerida.gr 27.12.2012 <http://www.iefimerida.gr/node/83283#ixzz3GxNn7zJ2>
40. Το Βήμα Οικονομία, Ανοίγει ο δρόμος για την μεταβίβαση του ΔΕΣΦΑ στη Socar, 01.10.2014, <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=637170>
41. Tvxs: Έκθεση του ΔΝΤ «καρφώνει» Βαρδινογιάννη και Λάτση για καρτέλ στην αγορά καυσίμων. Ολιγοπώλιο, 23.09.2012, <http://tvxs.gr/news/ellada/ekthesi-toy-dnt-karfonei-bardinogianni-kai-latsi-gia-kartel>
42. UNITED NATIONS ECONOMIC COMMISSION FOR EUROPE COMMITTEE ON SUSTAINABLE ENERGY, The Impact of Liberalization of Natural Gas Markets in the UNECE region -Efficiency and Security, STUDY 17 March 2012, http://www.unece.org/fileadmin/DAM/energy/se/pdfs/wpgas/pub/ImpactLibNGM_UNECE_EffSec.pdf
43. Wikipedia, California electricity crisis, http://en.wikipedia.org/wiki/California_electricity_crisis
44. Wikipedia, Βικιπαίδεια, Σκάνδαλο Enron, http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CE%BA%CE%AC%CE%BD%CE%B4%CE%B1%CE%BB%CE%BF_Enron

45. World federation of trade unions, FOR THE MANAGEMENT OF WATER RESOURCE, 16th WORLD TRADE UNION CONGRESS 6-10 APRIL 2011, ATHENS, GREECE, http://www.wftucentral.org/download/documents/documents%20en/WFTU_CONGRESS%20DOCUMENTS_FOR%20THE%20MANAGEMENT%20OF%20THE%20WATER%20RESOURCES_2011.pdf
46. Zougla, Ανοίγει ο δρόμος για την μεταβίβαση του ΔΕΣΦΑ στη Socar, 02.10.2014, <http://www.zougla.gr/money/article/anigi-o-dromos-gia-tin-metavivasi-tou-desfa-sti-socar>
47. Zougla, Πτώση στην κατανάλωση φυσικού αερίου στην Ελλάδα, 12.06.2014, <http://www.zougla.gr/money/article/ptosi-stin-katanalosi-fisikou-aeriou-stin-elada>
48. Ανάλυση Κόστους Οφέλους, Strategy Train, <http://www.strategy-train.eu/index.php?id=286&L=4>
49. Ανάλυση Κόστους Οφέλους, ΟΔΗΓΟΣ ΒΕΛΤΙΣΤΩΝ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΝΑΨΗ ΚΑΙ ΕΚΤΕΛΕΣΗ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ Διεύθυνση Δημοσίων Συμβάσεων, Γενικό Λογιστήριο της Δημοκρατίας, Κυπριακή Δημοκρατία 01.01.2008, http://www.publicprocurementguides.treasury.gov.cy/OHS-GR/HTML/index.html?1_5_1_2_cost_benefit_analysis.htm
50. ΕΛΣΤΑΤ: Στο 26,4% το ποσοστό ανεργίας τον Ιούλιο, Το Βήμα Οικονομία, 09.10.2014, <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=639479>
51. ΕΛΣΤΑΤ: Στο 26,6% η ανεργία στην Ελλάδα στο β' τρίμηνο του 2014, Τα Νέα gr, Οικονομία, 18.09.2014, <http://www.tanea.gr/news/economy/article/5160474/sto-26-6-h-anergia-sthn-ellada-sto-b-trimhno-toy-2014/>
52. ΕΛΣΤΑΤ: Στο 27,8% η ανεργία στο α' τρίμηνο 2014, Τα Νέα gr Οικονομία, 12.06.2014, <http://www.tanea.gr/news/economy/article/5130467/elstat-sto-27-8-h-anergia-sto-a-trimhno-2014/>
53. Ενέργεια για την Ελλάδα - Φωτογραφικό Λεύκωμα για τα 60 χρόνια της ΔΕΗ. ΔΕΗ, <http://www.dei.gr/el/i-dei/kentro-tupou/enimerwtika-entupa/etairika-entupa/energeia-gia-tin-ellada-fwtografiko-leukwma-gia-ta-60-xronia-tis-dei>
54. Επίσημη ιστοσελίδα της ΔΕΠΑ www.depa.gr
55. ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΣΤΑ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΑ, 2011-2012, ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΡΧΗ, Πειραιάς, 29 Οκτωβρίου 2013, http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/A0805/PressReleases/A0805_SFA40_DT_5Y_00_2012_01_F_GR.pdf
56. Ευδόκας Π, Λιλλήκας και το Φυσικό Αέριο στο Χρηματιστήριο: Παγίδα, Κύπρος Indymedia, 11.04.2012, <http://cyprus.indymedia.org/node/4765>
57. Η εφημερίδα των Συντακτών, Οριστικά ένοχοι οι εμπλεκόμενοι ως «γαλάζιοι κουμπάροι» στο καρτέλ γάλατος, 10.06.2014, <http://www.efsyn.gr/?p=204998>

58. Η Καθημερινή, Επιχειρήσεις, Έρευνες για ύπαρξη καρτέλ στα δομικά υλικά, από την Επιτροπή Ανταγωνισμού 15.10.2012,
<http://www.kathimerini.gr/16890/article/oikonomia/epixeirhseis/ereynes-gia-ypar3h-kartel-sta-domika-ylika-apo-thn-epitroph-antagwnismoy>
59. Ημερησία.gr, Οικονομία, Ακριβαίνει 11,5% το ρεύμα στις εξοχικές κατοικίες,
<http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=26516&subid=2&pubid=113313654>
60. Λιάγγου Χ., Σε πλειστηριασμό «βγάξει» η Αγροτική Τράπεζα το 25% της ΕΠΑ Αττικής. Η Καθημερινή, Επιχειρήσεις, 06.01.2010,
<http://www.kathimerini.gr/381131/article/oikonomia/epixeirhseis/se-pleisthriasmo-vgazei-h-agrotikh-trapeza-to-25-ths-epa-attikh>
61. Μακεδονία 5.10.1995: ΝΑΥΣΙ: αγωνία για τους εργαζόμενους 5.10.1995:
<http://www.hyper.gr/makthes/951005/51005b00.html>
62. Μαλούχος Γ., Η ιστορία της ΔΕΗ ως ιστορία της χώρας,
<http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=575908>
63. Μανιφάβα Δ., Η τιμή στο φρέσκο γάλα παραμένει ψηλά και ο καταναλωτής στρέφεται στο εβαπορέ, Η Καθημερινή, 20.07.2014,
<http://www.kathimerini.gr/776997/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/h-timh-sto-fresko-gala-paramenei-yhla-kai-o-katanalwths-strefetai-sto-evapore>
64. Μαυροειδή Μ., Διασώζοντας τη μνήμη μιας δημόσιας εταιρείας, Enet.gr Ελευθεροτυπία, 28.04.2013, <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=360585>
65. ΜΕΛΕΤΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΣΦΑ 2014 – 2023, ΔΕΣΦΑ Διαχειριστής Εθνικού Συστήματος Φυσικού Αερίου, Αθήνα Δεκέμβριος 2013.
66. Μπατιστάτος, 2005, «Η ΒΕΛΤΙΣΤΗ ΧΡΗΣΗ ΛΙΓΝΙΤΗΣ & ΦΑ ΠΡΟΣ ΟΦΕΛΟΣ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ & ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ», Διημερίδα ΤΕΕ «ΛΙΓΝΙΤΗΣ & ΦΥΣΙΚΟ ΑΕΡΙΟ ΣΤΗΝ ΗΛΕΚΤΡΟΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ», 9 & 10 ΙΟΥΝΙΟΥ 2005,
http://library.tee.gr/digital/m2069/m2069_batistatos.pdf
67. Μπουγάτσου Α., «Μυτιληνόσημο» στους λογαριασμούς της ΔΕΗ, Enet.gr, Ελευθεροτυπία, 31.07.2011, <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=297916>
68. Νομικός Β., Η χρεοκοπία της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας και η ιδιωτικοποίηση της ΔΕΗ, άρθρον Ρήξη, 08.07.2014, <http://ardin-rixi.gr/archives/18162>
69. Ξυνού Α., 5,5 χρόνια στους κουμπάρους, Enet .gr Ελευθεροτυπία, 14.04.2009,
<http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=35257>
70. Παναγιωτάκης Ε., Γιατί διαλύεται και πωλείται η ΔΕΗ, Enet.gr Ελευθεροτυπία, 20.04.2014, <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=426670>
71. Πασίνη Ειρ., Απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας στην Ε.Ε. “Μελέτη περίπτωσης: Η αγορά ηλεκτρικής ενέργειας στη Μεγάλη Βρετανία και την Ισπανία”, Πτυχιακή Εργασία Επιβλέπων Καθηγητής : Σαρτζετάκης, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Διατμηματικό Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών στη Διοίκηση Επιχειρήσεων, Θεσσαλονίκη, Σεπτέμβριος 2009,
<https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/13549/1/ParissiMsc2009.pdf>

72. Πεμπετζόλογου Μ., ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ, ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ, Κομοτηνή, 2011 – 2012, http://users.uom.gr/~mariap/dim_oik/diafaneies_2011-12.pdf
73. Πετράκος Θ. «Τεράστιες ευθύνες υπουργών - εταιρειών για τη λεηλασία του δημόσιου χρήματος!» Συνέντευξη, Enet.gr Ελευθεροτυπία, 06.07.2014, <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=438838>
74. ΡΑΕ, Απελευθέρωση της Αγοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας στην Ελλάδα. Αξιολόγηση της Πορείας και Προτάσεις. Έκθεση της Ρυθμιστικής Αρχής Ενέργειας, Αθήνα, 27 Φεβρουαρίου 2002. <http://www.rae.gr/old/K2/NewEIMD.pdf>
75. ΡΑΕ, Το ιστορικό της ηλεκτρικής ενέργειας στην Ελλάδα, http://www.rae.gr/site/categories_new/consumers/know_about/electricity/history.csp
76. Ριζοσπάστης, Πολιτική, Οι αυξήσεις της δημόσιας ΔΕΗ, <http://www.rizospastis.gr/story.do?id=8044287&publDate=23/7/2014>
77. Ριζοσπάστης Εργατικά, Είναι χρυσορυχεία, <http://www1.rizospastis.gr/storyPlain.do?id=3683853&action=print>
78. Ριζοσπάστης Οικονομία, Σκάνδαλο Καρτέλ Γάλακτος, Στο «εδώλιο» οι κουμπάροι στις 17 Δεκέμβρη, 07.10.2007, <http://www1.rizospastis.gr/story.do?id=4235280&publDate=2007-10-04%2000:00:00.0>
79. Ριζοσπάστης, Εργατικά, Σταθμοί στην πορεία απελευθέρωσης της αγοράς Ενέργειας, 29.06.2014, <http://www.rizospastis.gr/story.do?id=8011310>
80. Ριζοσπάστης, Οικονομία, Πάρτε μέτρα για το καρτέλ στα δομικά υλικά, 29.09.2012, <http://www1.rizospastis.gr/wwwengine/story.do?id=7060844&publDate=>
81. Σιδέρη Μ., «Καίγονται» 17 για το καρτέλ γάλακτος, Η Καθημερινή, Οικονομία 19.12.2006, <http://www.kathimerini.gr/272168/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/kaigontai-17-gia-to-kartel-galaktos>
82. Σιδέρη Μ., «Καίγονται» 17 για το καρτέλ γάλακτος, Η καθημερινή, 19.12.2006, <http://www.kathimerini.gr/272168/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/kaigontai-17-gia-to-kartel-galaktos>
83. Σκαϊ.gr, Επιτροπή Ανταγωνισμού: Πρόστιμα.... να φαν και οι κότες..... 27.06.2014, <http://www.skai.gr/news/greece/article/260955/epitropi-adagonismou-prostima-na-fan-kai-oi-kotes/#ixzz3GJkGgRI>
84. Σταθούλια Θ., Η «σχολή του Σικάγου» και η ΔΕΗ. Η Αυγή, 08.07.2014, <http://www.avgi.gr/article/3269217/i-sxoli-tou-sikagou-kai-i-dei>
85. ΣΥΡΙΖΑ: Η κυβέρνηση επιταχύνει την απελευθέρωση του φυσικού αερίου με το βλέμμα στους επενδυτές, Η Αυγή, 04.05.2014, <http://www.avgi.gr/article/2488682/suriza-i-kubernisi-epitaxunei-tin-apeleutherosi-tou-fusikou-aeriu-me-to-blemma-stous-ependutes>

86. Τα Νέα gr Οικονομία. , «Καρτέλ» γάλακτος: Έξι εταιρείες καλούνται σε απολογία για κακούργημα από τον ανακριτή, 11.11.2013,
<http://www.tanea.gr/news/economy/article/5053088/klhsh-galaktobiomhxaniwn-se-apologia-gia-thn-ypothesh-toy-kartel-sto-gala/>
87. Τα NEAgr, Οικονομία, Φυσικό αέριο: Πινγκ πονγκ ευθυνών για τις υψηλές τιμές,
<http://www.tanea.gr/news/economy/article/5085798/pingk-pongk-eythynwn-gia-tis-yphshles-times/>
88. Τζουμάκας Σ. , Ο «ακρωτηριασμός» της ΔΕΗ βλάπτει την οικονομία, την κοινωνία και την ανάπτυξη της χώρας, Matrix 24, 11.07.2014,
<http://www.matrix24.gr/2014/07/o-akrotiriasmos-tis-dei-vlapti-tin-ikonomia-tin-kinonia-ke-tin-anaptixi-tis-choras/>
89. Το Βήμα Οικονομία, Πώς στήθηκε το ελληνικό «καρτέλ του γάλακτος»,11.03.2007,
<http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=179611>
90. Το Βήμα, Εισαγγελική έρευνα για την αύξηση της τιμής φρέσκου γάλακτος, 07/02/2014, <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=565182>
91. ΥΠΕΚΑ: «ΕΘΝΙΚΟΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ», Μάρτιος 2012, Οδικός Χάρτης για το 2050»,
<http://www.ypeka.gr/LinkClick.aspx?fileticket=Xm5Lg9NOeKg%3D&tabid=367&>
92. Φάρκωνας Κ., Το ρεύμα, κοινωνικό αγαθό; Αλοίμονο! Ο Μιχάλης Ταμήλος, η ΔΕΗ και ο τεχνολογικός Μεσαίωνας, αθηνόραμαdigital, 02.07.2014,
<http://www.athinorama.gr/digital/hardware/article.aspx?id=1115474>
93. Φυσικό Αέριο όπλο των επιχειρήσεων απέναντι στην κρίση, Saronic magazine, Μάρτιος 2013, <http://www.saronicmagazine.com/?p=15733>

Σημείωση : Όλη η βιβλιογραφία που αναφέρεται σε διευθύνσεις στο διαδίκτυο – internet, ήταν προσβάσιμη στις 23.10.2014